

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

_____ગુજરાતની વડી અદાલતમાં અમદાવાદ ખાતે

વિશેષ ફોજદારી અરજી (દિશાનિર્દેશ) નં. ૩૭૩૪ સબ/૨૦૧૫

સાથે

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૪૩૬૦ સબ/ ૨૦૧૫

સાથે

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૫૩૭૨ સબ/ ૨૦૧૫

સાથે

ફોજદારી વિવિધ અરજી નં. ૧૧૯૯૮ સન ૨૦૧૫-

માં

વિશેષ ફોજદારી અરજી નં. ૩૭૩૪-સબ/ ૨૦૧૫

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમુર્તિશ્રી ાધીશ જે.બી. પારડીવાળા

=====

૧	સ્થાનિક અખબારોના સમાચારદાતાઓને ચુકાદો જોવાની પરવાનગી આપવામાં આવી શકે કે કેમ ?	હા
૨	રિપોર્ટરને સંદર્ભ માટે મોકલવાનું કે નહીં ?	હા
૩	શું લોર્ડશીપ્સ ચુકાદાની સ્વચ્છ <u>ઉચિત</u> નકલ જોવાની ઇચ્છા રાખે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના સંવિધાનની વ્યાખ્યા સંબંધિત અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ આદેશ સંબંધે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સામેલ છે?	ના

=====

=====

લક્ષ્મણ રૂપચંદ મેઘવાણી....અરજદાર(ઓ)

-વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ર....પ્રતિવાદી(ઓ)

=====

હાજરી ઉપસ્થિત રહ્યા:

-એસ.સી.આર.એ. ક્રમાંક ૩૭૩૪ ઓફ ૨૦૧૫: શ્રી બીબી નાઈક, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી આરજે ગોસ્વામી, વકીલ અરજદાર(ઓ) ક્રમાંક ૧ માટે

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૩ માટે શ્રી શાલીન મહેતા સાથે શ્રી પી.આર. ઠક્કર, વરિષ્ઠ વકીલો

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી મિતેશ અમીન, સરકારી વકીલ

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૨ માટે નોટિસ તામીલ

અરજદાર(ઓ) ક્રમાંક ૧ માટે શ્રી વિરાટ જી પોપટ, વકીલ, પ્રતિવાદી(ઓ) ક્રમાંક ૪ માટે શ્રી શાલિન મહેતા સાથે શ્રી પી.આર. ઠક્કર, વરિષ્ઠ વકીલો, પ્રતિવાદી(ઓ) ક્રમાંક ૧ માટે શ્રી કમલ બી ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી મિતેશ અમીન, સરકારી વકીલ

એસ.સી.આર.એ. નં. ૫૩૭૨ ઓફ ૨૦૧૫:

શ્રી મિહિર ઠાકોર, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી સલિલ એમ. ઠાકોર, વકીલ અરજદાર(ઓ) નં. ૧-૨ માટે, શ્રી શાલિન મહેતા સાથે શ્રી પી.આર. ઠક્કર, વરિષ્ઠ વકીલો પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૩ માટે, શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી મિતેશ અમીન, સરકારી વકીલ પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે

સી.આર્.એમ્.એ. નં.૧૧૯૯૮ ઓફ ૨૦૧૫:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી બીબી નાઈક, વરિષ્ઠ વકીલ સાથે શ્રી આરજે ગોસ્વામી, વકીલ પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૩ માટે શ્રી શાલીન મહેતા સાથે શ્રી પીઆર ઠક્કર, વરિષ્ઠ વકીલો પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી કમલ ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી મિતેશ અમીન, સરકારી વકીલ

=====

સમક્ષ: માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ જે.બી. પારડીવાળા

તારીખ :૩૦/૧૦/૨૦૧૫

સીએવીકેવ સામ્મન્ય સમાન ચુકાદો

૧ કારણ કે ઉપર શીર્ષકવાળી ત્રણેય રિટ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ બહુ ઓછા-વત્તા સમાન છે, તેથી તે તમામને સમાનરૂપે સાંભળવામાં આવી હતી અને આ સામાન્ય સમાન ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. તેમ છતાં, સુવિધા માટે, સન ૨૦૧૫ની વિશેષ ફોજદારી અરજી ક્રમાંક ૩૭૩૪ ને મુખ્ય બાબત તરીકે ગણવામાં આવે છે.

૨ ગુજરાત સરકારે, ગવર્નરના આદેશથી અને તેમના નામે, તા. ૦૭.૦૫.૨૦૧૫ની એક અધિસૂચના બહાર પાડી અને અહીંના પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ શ્રી રઘુવીર નંદકૃષ્ણ પંડ્યાની વડોદરાના જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરી. વિચારણા માટેનો પ્રશ્ન એ છે કે: શું વડોદરા જિલ્લામાં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ની જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૨૪(૩) (સંક્ષેપમાં, ‘સી.આર.પી.સી.’) અને સરકારના કાયદા અધિકારીઓ (નિમણૂક અને સેવા શરતો) તથા કાનૂની બાબતોના સંચાલન નિયમો, ૨૦૦૯ (સંક્ષેપમાં, ‘નિયમો, ૨૦૦૯’) નો ભંગ હતી કે નહીં? શું તેઓ જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે પાત્ર હતા — જો હા — તો શું સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૨૪ હેઠળ જોગવાયેલ ફરજિયાત પરામર્શની પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું?

૩. ત્રણેય રિટ અરજીઓના તમામ અરજદારો વડોદરાના રહેવાસીઓ છે. તેમણે શ્રી રઘુવીર પંડ્યાને જિલ્લા સરકારી વકીલ (ડી.જી.પી.) અને સરકારી વકીલ, વડોદરાના પદ પરથી દૂર કરવા માટે ક્વો વોરન્ટોની રિટ માગી છે, કારણ કે તેમના મુજબ તેઓ આ પદ માટે યોગ્ય અને સુપાત્ર નથી. રિટ અરજદારોનો કેસ એવો છે કે, શ્રી પંડ્યાની વડોદરાના ડી.જી.પી. અને પી.પી. તરીકે થયેલી નિમણૂક સંબંધે રાજ્ય સરકાર સમક્ષ લેખિતમાં યોગ્ય રજૂઆતો કરવામાં આવી હતી. રિટ અરજદારોનો વધુ કેસ એવો છે કે, વર્ષ ૨૦૦૪માં શ્રી પંડ્યા સરકારી વકીલ હતા અને તેમણે એક અત્યંત ચકચારભર્યો મુકદ્દમો ચલાવ્યો હતો, જે સામાન્ય રીતે “બેસ્ટ બેકરી કેસ” તરીકે ઓળખાતો હતો. દર્શાવવામાં આવે છે કે, ઝહીરા હબીબુલ્લા એચ. શેખ વિ. ગુજરાત રાજ્ય [૨૦૦૪(૪) એસ.સી.સી. ૧૫૮] મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે શ્રી પંડ્યા વિરુદ્ધ, તેમની સરકારી વકીલ

તરીકેની હેસિયતમાં, તેમના ચરિત્ર, પ્રામાણિકતા અને કાર્યક્ષમતા અંગે કડક ટિપ્પણીઓ કરી હતી. રિટ અરજદારોના મુજબ, ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી કડક ટિપ્પણીઓના કારણે શ્રી પંડ્યા ડી.જી.પી. અને સરકારી વકીલના પદ માટે સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય અને અસુપાત્ર ઠરે છે. રિટ અરજદારોનો આ પણ કેસ છે કે, સર્વોચ્ચ અદાલતની ટિપ્પણીઓ તેમજ અન્ય મહત્વપૂર્ણ મુદ્દાઓ અંગે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ જજ વચ્ચે કોઈ અસરકારક પરામર્શ થયો નહોતો.

● શ્રેષ્ઠ બેસ્ટ બેકરી કેસ શું હતો?

જ ૧.૩.૨૦૦૨ના રાત્રે ૮.૩૦ વાગ્યાથી ૨.૩.૨૦૦૨ના સવારે ૧૧.૦૦ વાગ્યા દરમિયાન વડોદરા ખાતે "બેસ્ટ બેકરી" તરીકે ઓળખાતી એક વ્યાવસાયિક સ્થાપનાને મોટી સંખ્યામાં આવેલા ઉશ્કેરાયેલા ટોળાએ સળગાવી નાખી હતી. આ ભયાનક ઘટનામાં ૧૪ વ્યક્તિઓનાં મોત થયા હતા. ગુજરાત રાજ્યના ગોધરા નજીક સાબરમતી એક્સપ્રેસમાં પક વ્યક્તિઓને જીવતા સળગાવી દેવામાં આવ્યા હતાં, તેના બદલા સ્વરૂપે કરવામાં આવેલી પ્રતિકારાત્મક કાર્યવાહીના ભાગરૂપે આ હુમલાઓ થયાં હોવાનું જણાવાયું હતું. ઝાહિરા નામની એક મહિલા આ ઘટનાની મુખ્ય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી હતી, જેણે આ ક્રૂર ઘટનામાં અસહાય મહિલાઓ અને નિર્દોષ બાળકો સહિત પોતાના પરિવારજનોને ગુમાવ્યા હતા. ઝાહિરા ઉપરાંત અન્ય ઘણી વ્યક્તિઓ પણ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ હતાં. આરોપી વ્યક્તિઓ આ ગુનાના કર્તાઓ હતાં. તપાસ પૂર્ણ થયા બાદ, જૂન ૨૦૦૨માં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. નીચલી અદાલતમાં ચાલી રહેલા વિચારણા દરમિયાન કહેવાતા પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ તપાસ દરમિયાન આપેલા પોતાના નિવેદનોથી પલ્ટો ખાધો હતો. દોષપૂર્ણ અને પક્ષપાતપૂર્ણ તપાસ તેમજ ઉપરી ઉપરી રીતે ચલાવવામાં આવેલ વિચારણાને કારણે દોષિતોને કાયદાની ઝપટે લાવવા માટે હાથ ધરાયેલી સમગ્ર પ્રક્રિયાની પવિત્રતા ભંગ પામી હોવાનું કહેવાયું હતું. તારીખ ૨૭.૬.૨૦૦૩ના ચુકાદા દ્વારા નીચલી અદાલતે આરોપી વ્યક્તિઓને નિર્દોષ છૂટકારો આપવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો. ઝાહિરા રાષ્ટ્રીય માનવ અધિકાર આયોગ સમક્ષ હાજર થઈ હતી અને જણાવ્યું હતું કે આરોપી વ્યક્તિઓ

વિરુદ્ધ સાક્ષી ન આપવા માટે શક્તિશાળી રાજકારણીઓ દ્વારા તેને ધમકી આપવામાં આવી હતી.

૪.૧ _____ ૭.૮.૨૦૦૩ના રોજ, રાજ્ય દ્વારા નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદા વિરુદ્ધ આ અદાલત સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતે આરોપી વ્યક્તિઓના નિર્દોષ છૂટકારાને યથાવત્ રાખ્યો હતો. એન.એચ.આર.સી.એ સર્વોચ્ચ અદાલતનો દરવાજો ખટખટાવ્યો અને તેની વિશેષ અનુમતિ અરજીને ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ના હેઠળની અરજી તરીકે ગણવામાં આવી. ઝાહિરા અને અન્ય એક એન.જી.ઓ.એ વડી અદાલત દ્વારા યથાવત્ રાખવામાં આવેલ નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદાને પડકારતી વિશેષ અનુમતિ અરજી દાખલ કરી હતી.

૪.૨ અપીલો મંજૂર કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલતે સમગ્ર વિચારણ કેવી રીતે હાથ ધરવામાં આવી હતી તેની રીતની તથા ખાસ કરીને વિચારણના પ્રભારી રહેલા સરકારી વકીલ, એટલે કે શ્રી પંડ્યા, દ્વારા ભજવવામાં આવ્યાનું દર્શાવવામાં આવેલ શંકાસ્પદ ભાગની કડક ટીકા કરી હતી. ઉપર ઉલ્લેખિત અને અહેવાલિત નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૩૩, ૩૫, ૩૬, ૩૮, ૪૨, ૪૩, ૫૬, ૬૦, ૬૪, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨ અને ૭૫ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતા:

૩૩. નિષપક્ષ નિષ્પક્ષ ટ્રાયલનો સિદ્ધાંત હવે કાયદાના અનેક ક્ષેત્રોને માર્ગદર્શિત કરે છે અને તેમને સજીવ બનાવે છે. તે અસંખ્ય નિયમો અને પ્રથાઓમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. તે એક સતત, અવિરત વિકાસપ્રક્રિયા છે, જે નવી અને બદલાતી પરિસ્થિતિઓ અને પરિસ્થિતિની તાત્કાલિક આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ સતત ઢળતી રહે છે — જે ક્યારેક વિશિષ્ટ હોય છે અને ગુનાના સ્વરૂપ, સંકળાયેલ વ્યક્તિઓ — સીધા અથવા પરોક્ષ રીતે કાર્યરત — સામાજિક અસર અને સમાજની જરૂરિયાતો સાથે સંબંધિત હોય છે, અને તેમ છતાં અનેક શક્તિશાળી સંતુલનકારી પરિબલો પણ

હોય છે, જે ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીના સંચાલનમાં અવરોધરૂપ બની શકે છે.

૩૫. આ અદાલતે વારંવાર ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે ફોજદારી કેસમાં કાર્યવાહીનું ભાગ્ય હંમેશા સંપૂર્ણપણે પક્ષકારોના હાથમાં છોડી શકાય તેમ નથી, કારણ કે ગુનાઓ જાહેર હકો અને ફરજોનું ભંગ તથા ઉલ્લંઘન સ્વરૂપે જાહેર અન્યાય છે, જે સમગ્ર સમુદાયને સમુદાય તરીકે અસર કરે છે અને સામાન્ય રીતે સમાજ માટે હાનિકારક છે. ન્યાયસંગત વિચારણાની સંકલ્પનામાં આરોપી, પીડિત અને સમાજના હિતોની પરિચિત ત્રિકોણીય સમતુલા આવરી લેવાય છે અને રાજ્ય તથા ફરિયાદ ચલાવતી એજન્સીઓ મારફતે કાર્ય કરનાર સમુદાય જ છે. સમાજના હિતોને સંપૂર્ણ અવગણના સાથે અને અનિચ્છનીય વ્યક્તિ તરીકે ગણવામાં આવવા જેવા નથી. અદાલતોને હંમેશા ન્યાયના વહીવટ પ્રત્યે જાહેર વિશ્વાસ જળવાઈ રહે તે માટે અગ્રસ્થાનની ફરજ ધરાવતી માનવામાં આવી છે – જેને ઘણી વખત ‘કાયદાની મહિમાને પ્રતિષ્ઠિત અને જાળવી રાખવાની ફરજ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ન્યાયનો યથોચિત વહીવટ હંમેશા સતત ચાલતી પ્રક્રિયા તરીકે જોવામાં આવ્યો છે; તે માત્ર ખાસ કેસના નિર્ધારણ પૂરતો મર્યાદિત નથી, પરંતુ વર્તમાનમાં તેના સમક્ષ આવેલ કેસની જેમ ભવિષ્યમાં પણ કાયદાની અદાલત તરીકે કાર્ય કરવાની તેની ક્ષમતાનું સંરક્ષણ કરવાનું તેમાં સમાવેશ થાય છે. જો ફોજદારી અદાલત ન્યાય વિતરણનું અસરકારક સાધન બનવાની હોય, તો અધ્યક્ષસ્થ ન્યાયાધીશે માત્ર દર્શક અને ફક્ત નોંધ લેનાર ચંત્ર બની રહેવાનું છોડીને, બુદ્ધિમતા અને સક્રિય રસ દર્શાવતા, યોગ્ય નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચવા માટે જરૂરી તમામ સંબંધિત સામગ્રી બહાર લાવતાં અને સત્ય શોધીને પક્ષકારો તથા જે સમુદાયની તે સેવા કરે છે તે પ્રત્યે ન્યાયસંગતતા અને નિષ્પક્ષતા સાથે ન્યાય આપતા, વિચારણામાં સહભાગી બનવું જોઈએ. ફોજદારી ન્યાયનું સંચાલન કરતી અદાલતો કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત રીતે બનેલી પીડાદાયક અથવા દમનકારી વર્તણૂક પ્રત્યે આંખ મીંચી શકતી નથી, ભલે ન્યાયસંગત વિચારણા હજી શક્ય હોય, કારણ કે આવું કરવાથી ન્યાયાધીશોની અથવા

નિષ્પક્ષ અને સ્વતંત્ર નિર્ણયકર્તાઓ તરીકે તેમની સન્માનનીય પ્રતિષ્ઠા અને સ્થાનને આંચકો પહોંચવાનો જોખમ રહે છે.

૩૬. કાનૂનના શાસન અને યોગ્ય પ્રક્રિયાના સિદ્ધાંતો માનવ અધિકારોના રક્ષણ સાથે ઘનિષ્ઠ રીતે જોડાયેલા છે. આવા અધિકારોનું અસરકારક રીતે રક્ષણ ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે નાગરિકને કાયદાની અદાલતોનો આશ્રય ઉપલબ્ધ હોય. નિર્વિવાદ રીતે સમજવું જરૂરી છે કે જે વિચારણાનો મુખ્ય હેતુ સત્યની ખાતરી કરવો છે, તે સંબંધિત તમામ પક્ષો પ્રત્યે ન્યાયસંગત હોવી જોઈએ. ન્યાયસંગત વિચારણાની કલ્પનાની કોઈ વિશ્લેષણાત્મક, સર્વસમાવેશક અથવા પૂર્ણ વ્યાખ્યા આપી શકાય તેવી નથી, અને અંતિમ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને, એટલે કે વિચારણા પહેલાં અથવા વિચારણાની દરમિયાન કરવામાં આવેલ અથવા કહેવાયેલ કોઈ બાબતે ન્યાયસંગતતાનો ગુણ એટલી હદે નષ્ટ કર્યો હતો કે ન્યાયભંગ થયો હોય કે કેમ, તે પ્રશ્નનો નિર્ધાર વાસ્તવિક પરિસ્થિતિઓની જાણે અસીમ વૈવિધ્યતામાં કરવો પડી શકે છે. એવું કહેવું યોગ્ય નહીં ગણાય કે માત્ર આરોપી સાથે જ ન્યાયસંગત વર્તન થવું જોઈએ. એવું કહેવું એ સમગ્ર સમાજની જરૂરિયાતો તથા પીડિત અથવા તેના કુટુંબજનો અને સગાસંબંધીઓના હિતો પ્રત્યે આંખ આડા કાન કરવાના સમાન થશે. ફોજદારી વિચારણામાં દરેક વ્યક્તિને ન્યાયસંગત રીતે વ્યવહાર મેળવવાનો સ્વાભાવિક અધિકાર છે. ન્યાયસંગત વિચારણાનો ઈનકાર આરોપી પ્રત્યે જેટલો અયોગ્ય છે એટલો જ પીડિત અને સમાજ પ્રત્યે પણ છે. ન્યાયસંગત વિચારણાનો સ્પષ્ટ અર્થ નિષ્પક્ષ ન્યાયાધીશ સમક્ષ, ન્યાયસંગત ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા અને ન્યાયિક શાંતિના વાતાવરણમાં ચાલતી વિચારણા એવો થાય. ન્યાયસંગત વિચારણાનો અર્થ એવી વિચારણા છે જેમાં આરોપી, સાક્ષીઓ અથવા જે મુદ્દાની વિચારણા થઈ રહી છે તેના પક્ષમાં અથવા વિરોધમાં રહેલો પક્ષપાત કે પૂર્વગ્રહ દૂર કરવામાં આવ્યો હોય. જો સાક્ષીઓને ધમકી આપવામાં આવે અથવા તેમને ખોટો પુરાવો આપવા માટે બળજબરી કરવામાં આવે, તો તે પણ ન્યાયસંગત વિચારણામાં પરિણમે નહીં. મહત્વના સાક્ષીઓને સાંભળવામાં નિષ્ફળતા થવી નિશ્ચિતપણે ન્યાયસંગત વિચારણાનો ઈનકાર છે.

૩૮. ફોજદારી વિચારણા એ કેસમાં ઉદ્ભવેલા મુદ્દાઓની ન્યાયિક તપાસ છે અને તેનો હેતુ મુદ્દાસર હકીકત અથવા સંબંધિત હકીકતો અંગે એવો ચુકાદો આપવાનો છે કે જેનાથી વિવાદિત હકીકતની શોધ થઈ શકે અને એવી હકીકતોનો પુરાવો પ્રાપ્ત થઈ શકે, જ્યાં સુધી ફરિયાદ પક્ષ અને આરોપી તેમના લેખિત નિવેદનો દ્વારા પહોંચ્યા હોય; જેમાં નિયામક પ્રશ્ન આરોપીનો દોષ કે નિર્દોષિતા છે. કારણ કે હેતુ ન્યાય કરવો, દોષિતને દંડિત કરવો અને નિર્દોષનું રક્ષણ કરવું છે, તેથી વિચારણા સત્યની શોધ હોવી જોઈએ, માત્ર તકનીકી મુદ્દાઓ પરનો ટકરાવ નહીં, અને તેવા નિયમો હેઠળ ચલાવવામાં આવવી જોઈએ કે જે નિર્દોષનું રક્ષણ કરે અને દોષિતને દંડિત કરે. આરોપનો પુરાવો, જે વાજબી શંકાથી પર હોવો આવશ્યક છે, તે મૌખિક અને પરિસ્થિતિજન્ય એવા સમગ્ર પુરાવાની ન્યાયિક મૂલવણી પર આધારિત હોવો જોઈએ, કોઈ એકાંતરી તપાસ પર નહીં.

૪૨. સાક્ષી, પીડિત અથવા માહિતીદાતી સાથે છેડછાડ કરવા સામેના પ્રતિબંધને વધુ ભારપૂર્વક અમલમાં મૂકવા માટેના વિધાનાત્મક ઉપાયો આજના સમયમાં તાત્કાલિક અને અનિવાર્ય આવશ્યકતા બની ગયા છે. અદાલતો સમક્ષની કાર્યવાહી દરમિયાન પુરાવાની રજૂઆતને ગેરકાયદેસર રીતે અસર પહોંચાડતા દોષોનો ગંભીરતા અને કડકાઈથી નિરાકરણ કરવું આવશ્યક છે. માત્ર આરોપીના હિતોના રક્ષણ માટે જ કોઈ અતિશય ચિંતા રાખવી જોઈએ નહીં. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, તે સમાજની જરૂરિયાતોની દૃષ્ટિએ અન્યાયી ગણાશે. તેના વિપરીત, એવો પ્રયત્ન થવો જોઈએ કે ન્યાયસંગત વિચારણા સુનિશ્ચિત થાય, જેમાં આરોપી અને ફરિયાદ પક્ષ બન્નેને ન્યાયસંગત વ્યવહાર મળે. ન્યાયના યોગ્ય પ્રબંધનમાં જાહેર હિતને, વ્યક્તિગત આરોપીના હિતો જેટલું જ, અથવા તેનાથી પણ વધુ, મહત્વ આપવું આવશ્યક છે. આ બાબતમાં અદાલતોની ભૂમિકા અતિ મહત્વપૂર્ણ છે.

૪૩. અદાલતોએ વિચારણામાં સહભાગી ભૂમિકા નિભાવવી પડે છે. સાક્ષીઓ દ્વારા જે કંઈ કહેવામાં આવે છે તે બધું જ માત્ર નોંધવા માટેની યાંત્રિક નોંધયંત્ર તરીકે તેમની પાસેથી વર્તવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી

નથી. સંહિતાની કલમ ૩૧૧ અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ અદાલતના અધ્યક્ષ અધિકારીઓને પુરાવા એકત્ર કરવાની પ્રક્રિયામાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી તમામ આવશ્યક સામગ્રી બહાર લાવવા માટે વિશાળ અને વ્યાપક સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે. ન્યાયની સહાયાર્થે તેમને કાર્યવાહી પર એવી રીતે નજર રાખવી પડે છે કે જે કંઈ સંબંધિત ન હોય તે અનાવશ્યક રીતે અભિલેખ પર લાવવામાં ન આવે. ભલે સરકારી વકીલ કેટલીક રીતે ચૂક કરતો હોય, તેમ છતાં અદાલત કાર્યવાહીનું અસરકારક નિયંત્રણ કરી શકે છે જેથી અંતિમ હેતુ, અર્થાત્ સત્ય, સુધી પહોંચવામાં આવે. જ્યાં અદાલતને એવો વિશ્વાસ રાખવા માટે કારણો હોય કે ફરિયાદ ચલાવતી સંસ્થા અથવા સરકારી વકીલ આવશ્યક રીતે કાર્ય કરી રહ્યા નથી, ત્યાં આ વધુ જરૂરી બની જાય છે. ફરિયાદ ચલાવતી સંસ્થાની તરફથી આવી ગંભીર ખામીઓ અથવા ફરજમાં બેદરકારી અંગે અદાલતો ઈચ્છાપૂર્વક અજાણ રહેવા અથવા આનંદમગ્ન અજ્ઞાનતા દર્શાવી બેફિકર હોવાનું ઢોંગ કરવા સક્ષમ નથી. જે સરકારી વકીલ નિષ્પક્ષ રીતે કાર્ય કરતો નથી અને બચાવ પક્ષના વકીલ જેવો વધુ વર્તે છે, તે ન્યાયસંગત ન્યાયતંત્ર માટે બોજારૂપ છે, અને આવી ફરિયાદ ચલાવતી સંસ્થા પ્રત્યે ઉદાસીનતા દર્શાવી અથવા સંપૂર્ણ અલિપ્તતાનો અભિગમ અપનાવી અદાલતો પણ તેના હાથમાં રમે તે સ્વીકાર્ય નથી.

૫૬. જેનિસન વિ. બેકર માં સંક્ષિપ્ત અને સચોટ રીતે જણાવ્યા મુજબ: (ઓલ ઈ.આર. પૃ. ૧૦૦૬ડી)

“કાયદો ઢીલો પડીને બેઠેલો દેખાવા જોઈએ નહીં, જ્યારે તેનો અવમાન કરનારાઓ મુક્ત ફરી રહ્યા હોય અને તેની સુરક્ષા માંગનારાઓ આશા ગુમાવી રહ્યા હોય”.

અદાલતોને ખાતરી કરવી પડે કે આરોપી વ્યક્તિઓને દંડિત કરવામાં આવે અને રાજ્યની શક્તિ અથવા સત્તાનો ઉપયોગ પોતાને અથવા પોતાના માણસોને ઢાંકવા માટે ન થાય. એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તેઓ એવી સત્તાઓનો ઉપયોગ ન કરે, જે સંવિધાન હેઠળ માત્ર જનતા અને સમગ્ર સમાજના હિત માટે વિશ્વાસરૂપે જ ધારણ કરવામાં આવવાની હોય

છે. જો તપાસ અથવા ફરિયાદ પક્ષની કાર્યવાહીમાં ખામી દેખાતી હોય, અથવા વાસ્તવિકતાઓને છુપાવવાનો અથવા સ્પષ્ટ ખામીઓને ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કરતાં પડદો ઉંચકતાં એવી ખામી અનુભવાય, તો અદાલતોને કાયદાની રૂપરેખાની અંદર રહી યોગ્ય રીતે કડક હાથે તેનો સામનો કરવો પડે. ન્યાયભંગ ન થાય તે માટે સંપૂર્ણ અને મહત્વપૂર્ણ હકીકતો અભિલેખ પર લાવવામાં આવે, તે સુનિશ્ચિત કરવું ફરિયાદ પક્ષના વકીલનું જેટલું કર્તવ્ય છે તેટલું જ અદાલતનું પણ છે. (જુઓ શકિલા અબ્દુલ ગફાર ખાન (શ્રીમતી) વિ. વસંત રઘુનાથ ધોબે)

૬૦. શરૂઆતથી જ, અપીલકર્તા-ઝાહિરાનો અભિપ્રાય એવો હતો કે તપાસ એજન્સી આરોપી વ્યક્તિઓને મદદ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહી હતી અને સરકારી વકીલ પણ તેમ જ કરી રહ્યા હતા. જો તપાસ ખામીયુક્ત હતી, તો તેમાં પીડિતો અથવા સાક્ષીઓનો દોષ ન હતો. જો તે જ બાબત આરોપી વ્યક્તિઓને મદદ કરવાનો હેતુ રાખીને કરવામાં આવી હોય, જેમ કે અત્યાર સુધી જે કંઈ બન્યું છે તેમાંથી સ્પષ્ટ જણાય છે, તો વધારાના પુરાવા સ્વીકારવા માટે તે એક વધારાનો ન્યાયસંગત અને વાજબી આધાર પણ હતો.

૬૪. નિશ્ચિતપણે આ સત્ય છે કે આરોપી વ્યક્તિઓને નીચલી અદાલતે નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો છે અને તે નિર્દોષ છૂટકારો યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો છે, પરંતુ જો એવો નિર્દોષ છૂટકારો અનઅર્હ હોય અને દૂષિત પુરાવા, મનગમતી રીતે ઘડાયેલ તપાસ, સિદ્ધાંતવિહીન સરકારી વકીલ અને ઉપરછછી કાર્યવાહી તથા ધમકાવાયેલા/ભયભીત સાક્ષીઓના પુરાવા પર આધારિત હોય, તો કાયદાની નજરે તે નિર્દોષ છૂટકારો ગણાતો નથી અને કહેવાતા તારણોને કોઈ પવિત્રતા કે વિશ્વસનીયતા જોડવામાં કે આપવામાં આવી શકે નહીં. તે સત્યનો ઉપહાસ, કાનૂની પ્રક્રિયા પર છેતરપિંડી અને તેના પરિણામરૂપ અદાલતોનો નિર્ણય – કોરમ નોન જુડિસ અને નોન એસ્ટ – સિવાય બીજું કંઈ જ નથી એવું જણાય છે. તેથી, આ અપીલોમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે પૂરતું ન્યાયસંગત કારણ છે.

૬૮. જો કોઈ વ્યક્તિ કેસના અભિલેખો પર સરસરી નજર પાડે, તો એવો ભાવ ઉપજે છે કે ન્યાય પ્રદાન કરવાની પદ્ધતિ સાથે છેતરપિંડી કરવામાં આવી રહી હતી અને તેને શાબ્દિક અર્થમાં ઉપાયપૂર્વક દુરુપયોગ, ગેરઉપયોગ અને વિશ્લેષનો ભોગ બનવા દેવામાં આવી હતી. તપાસ માત્ર ઉપરછછી જણાય છે અને સત્ય બહાર લાવી ગુનામાં જવાબદાર રહેલાઓને કાયદાની પકડમાં લાવવાનો કોઈ નિશ્ચિત હેતુ ધરાવતી નિષ્પક્ષ તપાસ તો કદી જ લાગી નથી. સરકારી વકીલનું વર્તન એવું જણાય છે કે તેમણે અદાલત સમક્ષ સત્ય રજૂ કરવાની પોતાની ફરજ બજાવનાર અધિકારી કરતાં બચાવ પક્ષના વકીલ તરીકે વધુ કામ કર્યું હતું. બીજી તરફ, અદાલત મૌન દર્શક જેવી દેખાઈ આવે છે, કાવતરાપૂર્ણ હેરફેર સામે નિર્વાક રહી અને ન્યાય સાથે અપવિત્ર વર્તન થતું હોવા છતાં ઉદાસીન રહેવાનું પસંદ કર્યું. રાજ્ય સરકારની ભૂમિકા પણ ઘણી અપેક્ષાઓ અધૂરી રાખે છે. એવો પણ ભાવ ઉપજે છે કે નીચલી અદાલતના ચુકાદા સામે વાંધો ઉઠાવવા બાબતે રાજ્યના અભિગમમાં વાસ્તવમાં કોઈ ગંભીરતા જ નહોતી. આ વાતથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રથમ દાખલ કરાયેલ અપીલનું સ્મરણપત્ર કારણોના દષ્ટિકોણે માત્ર ઔપચારિકતાસમાન હતું. ત્યારબાદ બીજો સુધારો કરવામાં આવ્યો, તે પણ આ અદાલતે અપીલ કેવી રીતે ઉપરછછી રીતે રજૂ કરવામાં આવી હતી અને પડકાર કેવી રીતે મૂકવામાં આવ્યો હતો તે બાબતે પોતાની અસંતોષ વ્યક્ત કર્યા પછી. છતાં પણ વાત ત્યાં પૂરી થઈ નહોતી. તેના અનુસંધાને સુધારા માટે વધુ એક અરજી કરવામાં આવી. આ બધું દુર્ભાગ્યપૂર્ણ રીતે રાજ્યએ દર્શાવેલ દૃઢનિશ્ચયની ગુણવત્તા અને અપીલ આગળ ધપાવવા દર્શાવેલ ગંભીરતાના સ્વરૂપને પ્રતિબિંબિત કરે છે. ફોજદારી વિચારણા ઉપહાસરૂપ વિચારણા, ઢોંગી ટક્કર કે પૂર્વનિર્ધારિત વિચારણામાં રૂપાંતરિત ન થવી જોઈએ. ન્યાયિક ફોજદારી વહીવટ પદ્ધતિ સ્વચ્છ રાખવી અનિવાર્ય છે અને તેને મનસ્વી રાજકીય ઇચ્છાઓ અથવા કાર્યક્રમોની પહોંચથી પર રાખી, તેમજ સંવિધાનના આદેશથી નિષિદ્ધ પ્રકારના ભેદભાવપૂર્ણ માપદંડો અથવા કસોટીઓથી યોગ્ય રીતે સુરક્ષિત રાખવી જોઈએ.

૬૯. જેઓ જીવન અને સંપત્તિના સંરક્ષણ માટે તેમજ તપાસ નિષ્પક્ષ અને યોગ્ય રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે જવાબદાર છે, તેઓમાં કોઈ વાસ્તવિક ચિંતા દર્શાઈ નથી એવું જણાય છે. મોટી સંખ્યામાં લોકોએ પોતાનું જીવન ગુમાવ્યું હતું. આરોપી વ્યક્તિઓ ખરેખર હુમલાખોર હતા કે નહીં તે બાબતનો નિર્ધારણ નિષ્પક્ષ અને પક્ષપાતરહિત તપાસ દ્વારા થઈ શક્યો હોત. આધુનિક યુગના "નીરો" અન્યત્ર જોઈ રહ્યા હતા, જ્યારે બેસ્ટ બેકરી અને નિર્દોષ બાળકો તથા અસહાય મહિલાઓ દહન પામી રહ્યા હતા, અને સંભાવ્ય છે કે તેઓ આ ગુનાના કર્તાઓને કેવી રીતે બચાવી શકાય અથવા સુરક્ષિત રાખી શકાય તે અંગે વિચારણા કરી રહ્યા હતા. આવા "ઉદ્ધત છોકરાઓ"ના હાથમાં કાયદો અને ન્યાય રમકડાં બની જાય છે. જ્યારે વાડ જ પાક ગળી જવા લાગે, ત્યારે કાયદો અને વ્યવસ્થા અથવા સત્ય અને ન્યાયના અસ્તિત્વ માટે કોઈ અવકાશ બાકી રહેતો નથી. જાહેર વ્યવસ્થા તેમજ જાહેર હિત બલિદાન બને છે અને માત્ર સ્મારકરૂપ રહી જાય છે.

૭૦. સંહિતાની કલમ ૩૧૧ અને કલમ ૩૯૧ તથા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ના આધારભૂત સિદ્ધાંતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં એ જોવાનું છે કે વડી અદાલતનો અભિગમ યોગ્ય હતો કે નહીં અને શું તેણે ફરિયાદ પક્ષની સંસ્થાઓ તથા નીચલી અદાલત દ્વારા થયેલી અત્યંત ગંભીર સ્વરૂપની ગંભીર ત્રુટિઓને વધારે મહત્ત્વ આપતાં ન્યાયસંગત, યુક્તિસંગત અને નિષ્પક્ષ રીતે કાર્ય કર્યું હતું કે નહીં. તેમાં અનેક એવી ખામીઓ છે જે સામાન્ય માણસને પણ સહેલાઈથી સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે તેવી છે. વડી અદાલતે નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ નોંધ્યો છે કે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસ અપ્રમાણિક અને ખામીયુક્ત હતી. તે પોતાના સ્વરૂપે જ પ્રકરણની પુનઃસુનાવણીનો નિર્દેશ આપવા માટે પૂરતું ઔચિત્ય હતું અને હોવું જોઈએ હતું. વડી અદાલતને કોઈ ઠોસ મૂળભૂત આધાર વિના અને તે પણ માત્ર અનુમાનના આધાર પર ખોટી રીતે ફસાવ્યાનો પોતાનો વધુ નિષ્કર્ષ નોંધવાનું કોઈ કારણ ન હતું. બીજી બાજુ, અપનાવવામાં આવેલી તપાસ પદ્ધતિ અને ઘટનાઓના પરિણામને ધ્યાનમાં લેતાં તપાસ એજન્સી આરોપીઓને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહી હોવાની શક્યતાને પણ નકારી

શકાતી નથી. જ્યારે તપાસ અપ્રમાણિક અને ખામીયુક્ત હોય, ત્યારે તે ફક્ત ખોટી રીતે ફસાવવાના હેતુસર જ હોય એવું માનવું યોગ્ય નથી. આ તબક્કે એ પણ નોંધવું યોગ્ય છે કે વડી અદાલત અહીં સુધી ગઈ કે તેણે પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં હેરફેર કરવામાં આવી હતી એવો ઠરાવ પણ નોંધ્યો. આવા અનુમાનાધીન અવલોકન અથવા મનસ્વી નિષ્કર્ષ માટે કોઈ આધાર ન હતો.

૭૧. વડી અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે કે ઝાહિરા, ચુકાદો જાહેર થયા પછી, દુર્ભાગ્યવશ કેટલીક કારણોસર એવા કેટલાક લોકોના હાથમાં વડી ગયેલી જણાય છે, જેઓ પડદા પાછળ રહેવાનું પસંદ કરે છે અને જેમણે વિચારણા દરમિયાન ધમકી અપાઈ હોવાનો આક્ષેપ કરતી સોગંદનામા સાથે આગળ આવવાનું પસંદ કર્યું. તેણે સોગંદનામાના આધારે વધારાના પુરાવા રજૂ કરવાની અરજી નામંજૂર કરી છે, પરંતુ સોગંદનામામાં ખામી શોધી કાઢી છે અને સ્પષ્ટપણે પીડિત રહેલા લોકોને દોષારોપણ કરીને અયોગ્ય ઉતાવળમાં એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે કે તેઓ સત્યથી ઘણાં દૂર છે. તેઓ વિશ્વસનીય હતા કે નહીં, અને સાક્ષીઓએ પછીથી જે વલણ અપનાવ્યું તે યોગ્ય હતું કે નહીં, તે પ્રશ્નોનું મૂલવણી કરવું અને ન્યાયિક ઉચ્ચારણની ઓળખરૂપ એવા વસ્તુનિષ્ઠ ધોરણો પર વિવેકપૂર્ણ રીતે નિર્ણય કરવો આવશ્યક હતો. આવી નોંધો, જો કદી કરવી જ હોય, તો વધારાના પુરાવા માટેની પ્રાર્થના સ્વીકાર્યા પછી જ કરી શકાત. સોગંદનામાઓના સંદર્ભે રાજ્ય સરકારની પ્રાર્થનાનો જાહેર કરાયેલ હેતુ એવો હતો કે વિચારણા દરમિયાન જે પરિસ્થિતિ પ્રવર્તી હતી અને નીચલી અદાલતે નોંધેલા વર્ણન મુજબ સાક્ષીઓએ કેમ તે રીતે નિવેદન આપ્યું, તે બાબતો વડી અદાલતના ધ્યાન પર લાવવામાં આવે. સાક્ષીએ નીચલી અદાલત સમક્ષ સત્ય કહ્યું હતું કે સોગંદનામામાં જણાવ્યા મુજબ, તે બાબતો ત્યારે પુરાવાનું મૂલવણી કરવાની હતી જ્યારે તે સ્વીકારવામાં આવે અને રજૂ કરવામાં આવે; અને જ્યારે સોગંદનામું પોતે જ પુરાવા તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યું ન હતું, ત્યારે તેમાં ખામી શોધવા માટે તેનું વિશ્લેષણ કરવું, અપનાવવાની યોગ્ય પદ્ધતિ નહોતી. સોગંદનામાઓ વધારાના પુરાવા લેવાંને અનુમતિ આપવાની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકવા માટે અને

સ્વયં પુરાવા તરીકે વિચારણા માટે નહીં, પરંતુ તે દિશામાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. વડી અદાલતે આ પણ માન્યું છે કે કેટલાક વ્યક્તિઓ હાજર ન હતા અને તેથી પોલીસ દ્વારા તેમના નિવેદનો નોંધવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે, વડી અદાલતે નોંધ્યું કે સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળના નિવેદનો ગુજરાતી ભાષામાં નોંધવામાં આવ્યા હતા, જોકે સાક્ષીઓને ગુજરાતી આવડતી નહોતી. આ તર્ક એકથી વધુ કારણસર ભ્રાંતિપૂર્ણ છે. વડી અદાલત સમક્ષ એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે કોઈ સામગ્રી ન હતી કે તે વ્યક્તિને ગુજરાતી આવડતી ન હતી, કારણ કે કોઈ વ્યક્તિ વાંચી-લખી ન શકતો સાક્ષર ન હોવા છતાં ભાષામાં પ્રવાહી રીતે વાતચીત કરી શકે છે. વધુમાં, કાયદામાં એવી આવશ્યકતા નથી કે સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળનું નિવેદન તે નિવેદન આપનાર વ્યક્તિને આવડતી જ ભાષામાં નોંધવું પડે. વાસ્તવમાં, સંહિતાની કલમ ૧૬૨ મુજબ જે રીતે નિર્દેશિત છે તે મુજબ નિવેદન આપનાર વ્યક્તિએ તે નિવેદન પર હસ્તાક્ષર કરવાના પણ નથી. સંહિતાની કલમ ૧૬૧ ની ઉપકલમ (૧) મુજબ સક્ષમ પોલીસ અધિકારી, કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓથી પરિચિત હોવાનો અનુમાન હોય એવી કોઈપણ વ્યક્તિની મૌખિક પૂછપરછ કરી શકે છે. આવશ્યકતા સંબંધિત પોલીસ અધિકારી દ્વારા પૂછપરછ કરવાની છે. ઉપકલમ (૩) સંબંધિત છે અને તે પોલીસ અધિકારીને આ કલમ હેઠળની પૂછપરછ દરમિયાન તેને કરાચેલ કોઈપણ નિવેદન લખિત રૂપે ઉતારવાની ફરજ પાડે છે; અને જો તે એવું કરે, તો જે કોઈ વ્યક્તિનું નિવેદન તે નોંધે છે, તેની અલગ અને સાચી નોંધ તે કરશે. તપાસ દરમિયાન સાક્ષીએ પોલીસ અધિકારીને આપેલું નિવેદન લખિતમાં ઉતારી શકાય. પોલીસ અધિકારી માટે તેને કરાચેલ દરેક નિવેદન નોંધવું ફરજિયાત નથી. જો તેને આવશ્યક જણાય તો તે એવું કરી શકે. આ કલમ દ્વારા જે નિર્દેશિત છે તે પૂછપરછ હેઠળ રહેલી વ્યક્તિ દ્વારા સત્યનિષ્ઠ ખુલાસો કરવાનો છે. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, તે વ્યક્તિઓ હાજર ન હતા એવો વડી અદાલતનો નિષ્કર્ષ અસ્થિર છે. પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની પૂછપરછ ન કરવા માટે વડી અદાલતે દર્શાવેલા કારણો પણ ટકી શકતા નથી. એકના સંબંધમાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે સાક્ષીનું હાલનું સ્થાન જાણીતું ન હોઈ શકે. ફરિયાદ પક્ષે સાક્ષીને પુરાવો રજૂ કરવા માટે હાજર કરવાના પ્રયત્નો કર્યા હતા અને

તેમ છતાં અંતિમ પરિણામ “શોધી શકાયો નથી” એવું આવ્યું, તે દર્શાવતું નોંધપાત્ર કંઈ પણ અભિલેખ પર નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જે પુરાવા અદાલત સમક્ષ લાવવા જોઈએ હતા તે કોઈ સૂક્ષ્મ કાળજી કે ગંભીરતા સાથે લાવવામાં આવ્યા નથી. એ સાચું છે કે ફરિયાદ પક્ષ દરેક અને દરેક તે વ્યક્તિની પૂછપરછ કરવા બંધાયેલો નથી જેને સાક્ષી તરીકે નામિત કરવામાં આવી હોય. કોઈ વ્યક્તિને સાક્ષી તરીકે નામિત કરવામાં આવી હોય તો, તે પ્રભાવિત થઈ ગયો છે અથવા અદાલતમાં સત્ય બોલવાની તેની શક્યતા નથી, એવું દર્શાવતી સામગ્રી હોય ત્યારે તેને છોડી શકાય. પૂછપરછ ન કરવા ન્યાયોચિત ઠરાવવા માટે આવી કોઈ સામગ્રી નીચેની અદાલતોના ધ્યાન પર લાવવામાં આવી ન હતી. અભિલેખ પરની સામગ્રી આ મુદ્દે સંપૂર્ણ મૌન છે. અન્ય એક પાસું, જેને વડી અદાલતે હલકાઈથી બાજુએ સરકાવી દીધું, એ છે કે જે એક વ્યક્તિની પૂછપરછ એક નિશ્ચિત તારીખે થવાની હતી તેની પૂછપરછ નિર્ધારિત તારીખ પહેલાં જ કરવામાં આવી. અભિયોજકનું આપું અસામાન્ય વર્તન નીચલી અદાલત તથા વડી અદાલત બન્નેએ ગંભીરતાપૂર્વક નોંધવું જોઈએ હતું. નોંધનીય છે કે વડી અદાલતે ડીસીપી શ્રી પીયૂષ પટેલની ટીકા કરી છે અને એટલું સુધી કહ્યું છે કે તેમણે પોતાના ફરજો નિભાવવામાં દયનીય રીતે નિષ્ફળ ગયા; જ્યારે એ જ સમયે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર બારિયાએ ન્યાયસંગત રીતે વર્તન કર્યું હતું એવું પણ માન્યું છે. અમારી દ્રષ્ટિએ આ ટીકા અયોગ્ય છે. સરકારી વકીલની ભૂમિકા પણ તેની પાસેથી જે અપેક્ષિત હોય તે મુજબની નહોતી. સરકારી વકીલને આરોપલગાવનાર તરીકે વર્તવાનું ન હોવા છતાં, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ નિષ્પક્ષ રીતે રજૂ કરવા માટે જે લઘુત્તમ કરવાનું આવશ્યક હતું, તે પણ કરવામાં આવ્યું ન હતું. આ અદાલતે વારંવાર એ બાબત પર ભાર મૂક્યો છે કે ભિન્ન રીતે વર્તવાનો કોઈ બળવત્તર કારણ ન હોય તો તપાસ અધિકારી વિચારણા દરમિયાન હાજર રહેવાનો જોઈએ. હાલના મામલામાં એવું કરવામાં આવ્યું હોય એવું જણાતું નથી, અને એવું કેમ કરવામાં આવ્યું નથી તેની કોઈપણ પ્રકારની સમજાવટ જ ઉપલબ્ધ નથી. સરકારી વકીલે પણ આ ઈચ્છનીય બાબતની નોંધ લીધી હોય એવું જણાતું નથી. શૈલેન્દ્ર કુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર એન્ડ ઓર્સ. મામલામાં નીચે મુજબ નિરીક્ષણ

“અમારા મત મુજબ, હત્યાના વિચારણામાં, પોલીસ સ્ટેશનના ઈન-ચાર્જ અધિકારીને જાણ કર્યા વિના, અદાલત અને સરકારી વકીલ દ્વારા કાર્યવાહીને આગળ વધારી દેવી અને જાણે ફરિયાદ પક્ષે કોઈ પુરાવો જ રજૂ કર્યો નથી એમ માનીને તેનો નિકાલ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો, અતિ નિકૃષ્ટ અને અસહ્ય બાબત છે. ઉપર દર્શાવેલા તથ્યોથી એવું જણાય છે કે આરોપી અયોગ્ય ઉપાયો દ્વારા ફરિયાદ પક્ષને નિષ્ફળ બનાવવાનું ઇચ્છે છે અને એવું પણ જણાય છે કે કોઈ ને કોઈ રીતે વધારાના સેશન્સ જજ તેમજ સરકારી વકીલે પોતાના ફરજો નિભાવવામાં કોઈ રસ લીધો નથી. કેસની વિચારણા સમયે તપાસ અધિકારી હાજર ન રહે તો સેશન્સ જજનું કર્તવ્ય હતું કે તેઓ તેને સમન્સ પાઠવે. વિચારણા સમયે તપાસ અધિકારીની હાજરી અનિવાર્ય છે. સાક્ષીઓને હાજર રાખવાનું તેનું કર્તવ્ય છે. જો કોઈ સાક્ષી હાજર રહેવામાં નિષ્ફળ જાય, તો પરિસ્થિતિ મુજબ જામીનપાત્ર/બિનજામીનપાત્ર વોરંટ કાઢવા સહિત યોગ્ય કાર્યવાહી કરવાનું અદાલતનું કર્તવ્ય છે. સારી રીતે સમજી લેવું જોઈએ કે આવી પદ્ધતિઓ દ્વારા ફરિયાદ પક્ષને નિષ્ફળ બનાવી શકાય નહીં અને ગુનાના પીડિતોને નિરાધાર સ્થિતિમાં છોડી દેવા યોગ્ય નથી.”

૭૨. પીડિતો અને ઇજાગ્રસ્ત સાક્ષીઓની પૂછપરછ ન કરીને થયેલી ચૂકને ઢાંકવા માટે તપાસ એજન્સી અને સરકારી વકીલ દ્વારા કરારસર એક કેંક અસામાન્ય પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી, જેમાં આરોપી વ્યક્તિઓના છ સગાસંબંધીઓની પૂછપરછ કરવામાં આવી. અપેક્ષા મુજબ તેમણે આરોપીઓને નિર્દોષ ઠરાવ્યા અને તેમને ઉદ્ધારક તરીકે વર્ણવ્યા. આ અસામાન્ય પ્રક્રિયા વડી અદાલત સમક્ષ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી. પરંતુ, કાનૂની પ્રતિબંધ નથી તે કારણસર તેને સંબંધિત માનવામાં આવી નહોતી. જ્યારે અમે ગુજરાત રાજ્ય તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી રોહિતગીને પૂછ્યું કે શું આથી તપાસ એજન્સી અને સરકારી વકીલના વર્તન

પર પ્રતિકૂળ છાપ પડતી નથી, ત્યારે તેમણે રજૂ કર્યું કે ઘટના કયા પ્રકારથી બની હતી તે દર્શાવવા માટે આવું કરવામાં આવ્યું હતું. આ એક વિચિત્ર જવાબ છે. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સાક્ષીઓની પૂછપરછ મુખ્યત્વે એ બતાવવા માટે કરવામાં આવે છે કે આરોપી કોણ છે. આ કેસમાં ઘટનાનો બનાવ થયો જ નહોતો એવું કોઈનું પણ વલણ નહોતું. તપાસ એજન્સી અને સરકારી વકીલનું વર્તન સદ્ભાવપૂર્ણ નહોતું, તે સ્પષ્ટ અને પ્રગટ છે.

૭૫. કેસની વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અને નોંધ પર ઉપલબ્ધ પૂરતા પુરાવાને જોતા, જે ન્યાય વિતરણ પ્રણાલીના ઉદ્દેશ્યને સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે તથા હજુ પણ અનુકૂળ વાતાવરણ પ્રવર્તમાન નથી, અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે પુનઃવિચારણું બોમ્બે વડી અદાલતના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળની અદાલત દ્વારા કરવામાં આવે. ઉક્ત વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિને સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત નક્કી કરવા વિનંતી કરવામાં આવે છે.

૫ સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત પરિચ્છેદોમાં શ્રી પંડ્યા વિરુદ્ધ કરાયેલ ટિપ્પણીઓ, રિટ અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, તેમને ડીજીપી અને સરકારી વકીલના પદ પર રહેવા માટે અયોગ્ય અને અનુકૂળ ન ગણાવતી છે. રિટ અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, શ્રી પંડ્યાની ડીજીપી અને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્તિ કરતાં પહેલાં જિલ્લા દંડાધિકારી, સેશન્સ જજ તેમજ રાજ્ય સરકારે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી આવી ટિપ્પણીઓના પ્રભાવ અંગે વિચારણા કરી હતી તેવું દૂરથી પણ સૂચવે એવું કોઈપણ દસ્તાવેજ નોંધ પર નથી. રિટ અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, આવી નિયુક્તિ માટે પાત્રતામાં વ્યક્તિનો ચરિત્ર, પ્રામાણિકતા, ક્ષમતા, જ્ઞાન અને તે જેવા અન્ય ગુણોનો સમાવેશ થાય છે. રિટ અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, વર્તમાન પ્રકારના મુદ્દામાં અસરકારક પરામર્શનો અભાવ ન્યાયિક પુનર્વિચારના વ્યાપમાં આવી શકે છે.

●રાજ્ય સરકારનો અભિપ્રાય:

ક ત્રણેય રિટ અરજીઓમાં, ગાંધીનગર, કાનૂની વિભાગના સંયુક્ત સચિવ દ્વારા નિયમિત રીતે સમર્થિત ગુજરાત રાજ્ય તરફથી જવાબી સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં નીચે મુજબના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે: “પ. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે આ અરજિ વર્તમાન અરજદારે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રજૂ કરી છે. તેથી, અરજદારે આ માનનીય અદાલત સમક્ષ કહેવું અને સાબિત કરવું આવશ્યક છે કે ભારતના બંધારણ હેઠળ તેને પ્રદાન કરાયેલ તેનો મૂળભૂત અધિકાર ભંગ કરવામાં આવ્યો છે. વર્તમાન કેસમાં, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની નિયુક્તિના પરિણામે આ મૂળભૂત અધિકાર અસરગ્રસ્ત થયો છે તેવા અર્થના કોઈ આક્ષેપો નથી. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે વર્તમાન અરજિને આ માનનીય અદાલત સમક્ષ પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની નિયુક્તિને પડકારવાનો કોઈ અધિકારસ્થાન નથી.

ક. હું એવું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે વર્તમાન અરજી પણ વિશેષ ફોજદારી અરજી તરીકે દાખલ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ હકીકતમાં આ મુદ્દે કોઈ ફોજદારી કાયદો આકર્ષાતો નથી; તેથી, કારણ કે આ ડી.જી.પી. અને પી.પી. ની નિમણૂક સંબંધિત બાબત છે, તે મૂળત્વે નાગરિક સ્વરૂપની વાદપ્રક્રિયા ગણાય. વધુમાં, એક શ્રી શકીલ ખાન શરીફ ખાન પઠાણે પણ આ માનનીય અદાલત સમક્ષ લેખિત અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૨૫ ઓફ ૨૦૧૫ દાખલ કરી હતી, જે પણ ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી હતી, અને તેમાં અરજદારે એવી પ્રાર્થના કરી હતી કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની ડી.જી.પી. અને પી.પી., વડોદરા તરીકે થયેલી નિમણૂક કાયદાની ફરજિયાત જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ અને વ્યાપક જનહિતના વિરોધમાં હોવાનું ઠરાવી અને જાહેર કરીને તેને રદ કરવામાં આવે; તેમજ વધુમાં એવી પણ પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની નિમણૂક ગેરકાયદેસર, રદબાતલ અને અમાન્ય છે. આ લેખિત અરજી માનનીય વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ (કોરમ : માનનીય આર.પી. ધોળારિયા, જે.જે.) ચાલીબદ્ધ થઈ હતી, અને તા. ૦૨.૦૭.૨૦૧૫ ના આદેશ દ્વારા તે ફગાવી દેવામાં આવી હતી. લેખિત અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૨૫ ઓફ ૨૦૧૫ માં તા. ૦૨.૦૭.૨૦૧૩ ના પારિત થયેલા આદેશની નકલ આ સાથે જોડવામાં

આવે છે અને એને પરિશિષ્ટ આર-૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે. તેથી, વર્તમાન અરજદારે આ અરજીમાં જે મુદ્દો ઉઠાવ્યો છે તે મુદ્દો પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ પી.આઈ.એલ. ખંડપીઠ દ્વારા વિચારવામાં આવી ચૂક્યો છે અને માનનીય અદાલતે તેમાં હસ્તક્ષેપ કર્યો નથી.

૭. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે વર્તમાન વિશેષ ફોજદારી અરજીમાં ઉઠાવવામાં આવેલ દલીલો મુખ્યત્વે સમાન છે, જે રિટ અરજીઅરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૨૫ ઓફ ૨૦૧૫ માં ઉઠાવવામાં આવી હતી. શપથકર્તા આ માનનીય અદાલત સમક્ષ વિનંતી કરે છે કે ઉક્ત રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં. ૧૨૫ ઓફ ૨૦૧૫ ની તેના તમામ પરિશિષ્ટો સાથેની નકલને પરિશિષ્ટ આર-૨ તરીકે રેકૉર્ડ પર મૂકવાની મંજૂરી આપવામાં આવે.

૮. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની તા. ૨૫.૦૨.૨૦૦૨ ના આદેશથી એક વર્ષની અવધિ માટે ડીજીપી એન્ડ પીપી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, તેની ફરીથી તા. ૧૧.૦૨.૨૦૦૩ થી ૨૬.૦૨.૨૦૦૫ સુધી બે વર્ષની અવધિ માટે ડીજીપી એન્ડ પીપી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. તેથી, જ્યારે આ બેસ્ટ બેકરી કેસ નીચલી અદાલતમાં વિચારાધીન હતો ત્યારે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ વડોદરા જિલ્લામાં ડીજીપી એન્ડ પીપી હતા અને પીપી તરીકે તેમણે બેસ્ટ બેકરી કેસમાં પીપી તરીકે હાજરી આપી હતી. પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની ફરીથી તા. ૦૪.૦૩.૨૦૦૫ ના આદેશથી એક વર્ષની અવધિ માટે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તા. ૨૩.૦૫.૨૦૦૬ ના આદેશથી તેમની ડીજીપી એન્ડ પીપી તરીકેની નિમણૂકની અવધિ તા. ૦૩.૦૩.૨૦૦૮ સુધી લંબાવવામાં આવી હતી.

૯. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે પ્રતિવાદી નં. ૩ ની નિમણૂકનો કાર્યકાળ પૂર્ણ થઈ ગયો હોવાથી, તેમને ૨૨.૦૪.૨૦૦૮ ના રોજ ડીજીપી એન્ડ પીપી ના કાર્યાલયમાંથી કાર્યમુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ કલેક્ટર, વડોદરાએ ડીજીપી એન્ડ પીપી ની નિમણૂક માટે ૧.૦૬.૨૦૦૮ ના રોજ દૈનિક સમાચારપત્રમાં જાહેરાત આપી હતી અને પાત્ર ઉમેદવારો

પાસેથી અરજીઓ મંગાવી હતી. આ જાહેરાતને અનુસરીને અને નિર્ધારિત મુજબની યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરીને, તા. ૩૧.૧૨.૨૦૦૯ ના આદેશથી શ્રી એન.એસ. શાહની વડોદરા જિલ્લામાં બે વર્ષના ગાળાના માટે, એટલે કે ૩૧.૧૨.૨૦૧૧ સુધી, ડીજીપી એન્ડ પીપી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ શ્રી એન.એસ. શાહનો કાર્યકાળ એક વર્ષ માટે, એટલે કે ૩૧.૧૨.૨૦૧૨ સુધી, લંબાવવામાં આવ્યો હતો. શ્રી એન.એસ. શાહ ૦૧.૦૪.૨૦૧૩ થી ૧૫.૦૪.૨૦૧૩ દરમિયાન આ કાર્યાલયમાં ઇન-ચાર્જ ડીજીપી એન્ડ પીપી તરીકે રહ્યા હતા.

૧૦. હું જણાવું છું અને રજૂ કરું છું કે ડીજીઓ અને પીપી, વડોદરા નું પદ ખાલી હોવાથી કલેક્ટર, વડોદરા દ્વારા એક જાહેરાત આપવામાં આવી હતી અને ઉક્ત પદ માટેની અરજીઓ ૩૧.૦૫.૨૦૧૩ ના રોજ આમંત્રિત કરવામાં આવી હતી. તા. ૩૧.૦૫.૨૦૧૩ ની આ જાહેરાતના અનુસંધાને, કુલ ૧૫ વકીલોએ ડીજીપી અને પીપી ના પદ માટે અરજી કરી હતી. ડીજીપી અને પીપી ના પદ માટે, કાનૂન અધિકારીઓના નિયમો ના નિયમ ૫(૧) મુજબ આવશ્યક લાયકાત નક્કી કરવામાં આવી છે. નિયમ ૫(૧) નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:

“૫. લાયકાતો અને પાત્રતા:

૧) કોઈપણ વ્યક્તિને વડી અદાલત અથવા જિલ્લાની અદાલતમાં સરકારી વકીલ તરીકે, વડી અદાલત, જિલ્લાની અદાલત અથવા અન્ય અદાલત અથવા અધિકરણમાં સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા માટે લાયક ગણવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે

(એ) તેને ગુજરાતની વડી અદાલત અથવા જિલ્લાની અદાલતના વકીલ તરીકે ઓછામાં ઓછા દસ વર્ષની વકીલાતનો અનુભવ હોય;

(બી) તેની ઉંમર ૬૦ વર્ષથી વધુ નથી; અને

(સી) તેમની નિમણૂક પહેલાંના ઓછામાં ઓછા પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે તેઓ આવકવેરાના આકારપાત્ર છે.”

આ નિયમ મુજબ ઉમેદવારને વકીલ તરીકે દસ વર્ષનો અનુભવ હોવો આવશ્યક છે અને તેની વય ૬૦ વર્ષથી ઓછી હોવી જોઈએ તથા આ નિમણૂક પહેલાં ઓછામાં ઓછા ૫ વર્ષથી આવકવેરાનો કરદાતા પણ હોવો જોઈએ.

૧૧ હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે તા. ૩૧.૦૫.૨૦૧૩ની જાહેરાત મુજબ અરજી રજૂ કરવાની અંતિમ તારીખ ૩૦.૦૬.૨૦૧૩ હતી અને કુલ ૧૫ અરજીઓ પ્રાપ્ત થઈ હતી અને તેથી, કલમ ૨૪(૪) મુજબ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશે તે અરજદારોની મુલાકાત તા. ૨૯.૦૭.૨૦૧૩ના રોજ લીધી હતી અને પસંદ થયેલા પાંચ ઉમેદવારોની પેનલ યાદી તૈયાર કરી હતી. પસંદ થયેલી પેનલ યાદીની એક નકલ આ સાથે જોડવામાં આવે છે અને તેને અનુબંધક આર-૩ તરીકે નિશાનિત કરવામાં આવી છે. આ પેનલ યાદીમાં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩નું નામ અન્ય ચાર ઉમેદવારો સાથે સમાવાયેલ હતું. આ પેનલ યાદી જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કાનૂની વિભાગના સચિવને મોકલવામાં આવી હતી, જે કાનૂની વિભાગને તા. ૦૭.૦૮.૨૦૧૩ના રોજ પ્રાપ્ત થઈ હતી. પેનલ યાદી પ્રાપ્ત થયા બાદ અને નોંધપોથીનું અવલોકન કર્યા પછી, કાનૂની વિભાગને એવું જણાયું હતું કે આવકવેરા મૂલ્યાંકન સંબંધિત દસ્તાવેજો આ ફાઈલ સાથે ઉપલબ્ધ નહોતા અને તેથી તા. ૧૯.૦૨.૨૦૧૪ના પત્ર દ્વારા તે દસ્તાવેજો કાનૂની વિભાગે જિલ્લા કલેક્ટર કચેરી પાસેથી મંગાવ્યા હતા. રજૂઆતો ફાઈલોમાં મૂકાશે અને તેને આગળની કાર્યવાહી માટે રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, કાનૂની વિભાગ દ્વારા એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવકવેરાના દસ્તાવેજો નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ નથી, તેથી રાજ્ય સરકારે પણ એવો અભિપ્રાય લીધો હતો કે આ દસ્તાવેજો મંગાવવામાં આવવા જોઈએ અને ત્યારબાદ ફાઈલ રાજ્ય સરકાર સમક્ષ ફરી રજૂ થવી જોઈએ. આ નોંધ રાજ્ય સરકારે તા. ૦૯.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ કરી હતી અને પાલન માટે ફાઈલ ફરી કાનૂની વિભાગને પરત મોકલવામાં આવી હતી. આ અવધિ દરમિયાન ઉમેદવારોના આવકવેરાના દસ્તાવેજો વડોદરા જિલ્લાના જિલ્લા કલેક્ટર પાસેથી કાનૂની વિભાગને તા. ૦૧.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ પહેલેથી જ પ્રાપ્ત થઈ ગયા હતા. તેથી, ફરીથી ફાઈલ આગળની કાર્યવાહી

માટે તા. ૧૬.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ રાજ્ય સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. નોંધપોથી પર રહેલા દસ્તાવેજો અને કાનૂની વિભાગ દ્વારા મૂકવામાં આવેલી રજૂઆતોના વિચાર પછી રાજ્ય સરકારે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને વડોદરા જિલ્લાના એ.ડી.પી. અને પી.પી. તરીકે પસંદ કર્યો હતો. તેથી તા. ૦૭.૦૫.૨૦૧૫ના આદેશ દ્વારા પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને વડોદરા જિલ્લાના ડી.જી.પી. અને પી.પી. તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૨. હું કહું છું અને રજૂ કરું છું કે વર્તમાન અરજદાર દ્વારા મૂકવામાં આવેલા આક્ષેપો કે પ્રતિવાદી નં. ૩ ની ડીજીપી અને પીપી તરીકેની નિમણૂક માટેની પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી નથી, તે સાચા નથી; કારણ કે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ કાયદાની જોગવાઈઓ અનુસાર સમગ્ર કાર્યવાહી રાજ્ય સરકાર દ્વારા અનુસરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ પ્રતિવાદી નં. ૩ ની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. અન્યથા પણ, વર્તમાન અરજમાં અરજદારે આ માનનીય અદાલત સમક્ષ એવું દર્શાવ્યું નથી કે પ્રતિવાદી નં. ૩ ડીજીપી અને પીપીના પદ માટે કેવી રીતે અર્હ નથી. વધુમાં, લૉ ઓફિસર્સ નિયમોના નિયમ ૫(૧) મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૩ તે જ પદ માટે અર્હ છે.”

૭ પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ એટલે કે નિયુક્ત વ્યક્તિનો અભિગમ:

પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ એ, અન્યો ઉપરાંત, નીચે મુજબ જણાવતાં પ્રત્યુત્તરરૂપ સોગંદનામું દાખલ કર્યું છે:

“(એ) હું સવિનય આ રીતે રજૂ કરું છું કે જાહેર હિતની અરજી તરીકે સમાન અરજી રિટ પિટિશન (પીઆઈએલ) ક્રમાંક ૧૨૫ સન ૨૦૧૫ તરીકે, વર્તમાન પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની નિમણૂકની યોગ્યતા અને માન્યતાને પડકારતી, મોટાભાગે સમાન તથ્યોના સમૂહ તથા સમાન આધાર પર, દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે માનનીય વિભાગીય ખંડપીઠ સમક્ષ સાંભળવામાં આવી હતી અને તા. ૦૨.૦૭.૨૦૧૫ ના આદેશ દ્વારા માનનીય વિભાગીય ખંડપીઠે તે જ નામંજૂર કરી હતી. રિટ પિટિશન (પીઆઈએલ) ક્રમાંક ૧૨૫/૨૦૧૫ માં તા. ૦૨.૦૭.૨૦૧૫ ના આદેશની

નકલ આ સાથે સંલગ્ન કરવામાં આવી છે અને જવાબ સાથે એનેક્સર – આર૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

(બી) તેથી, હું વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરું છું કે વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા ઉક્ત અરજીના નામંજૂર થવાને ધ્યાનમાં રાખીને, ન્યાયના હિતમાં વર્તમાન અરજી પણ નામંજૂર થવી આવશ્યક છે.

(સી) અતિ આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારને ઉપરોક્ત અરજી દાખલ કરવાનો કોઈ લોકસ નથી, કારણ કે બંધારણ દ્વારા બાંધધરી અપાયેલા મૂળભૂત અધિકારોના કોઈપણ ભંગ અંગે તેણે કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યું નથી, જેનાથી વર્તમાન અરજદારના હિતને પ્રતિકૂળ અસર થતી હોય, તથા પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની વડોદરાના ડી.જી.પી. અને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકના મામલે અરજદારને કોઈ રીતે અસર થવાની સંભાવના પણ દર્શાવવામાં આવી નથી, અને તેથી અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી વર્તમાન અરજી કાયદાની સ્થાપિત જોગવાઈઓ મુજબ જાળવપાત્ર નથી.

(ડી) હું જણાવું છું કે અરજદારે અરજીના પેરા ૨ માં પોતાને એક સામાજિક કાર્યકર તરીકે દર્શાવ્યો છે અને વર્તમાન અરજીએ જાણે જાહેર હિતાર્થે દાખલ કરવામાં આવી હોય તેમ દર્શાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. હું આદરણીય અદાલતનું ધ્યાન આ તરફ દોરું છું કે અરજદાર સરકારના અધિકારીઓ તથા ન્યાયિક અધિકારીઓ વિરુદ્ધ બ્લેકમેઈલિંગ સ્વરૂપની ફરિયાદો કરવાની ટેવ ધરાવતો અને અનાવશ્યક દખલ કરનાર વ્યક્તિ હોવાનું જણાય છે. જો કોઈ અધિકારી તેની મનશા અથવા તેના આડહેતુ સાથે સહમત ન થાય, તો તેવા અધિકારીઓને હેરાન કરવાની અરજદારની પ્રકૃતિ છે. હું આ સાથે શહેર પોલીસ સ્ટેશનના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે ફોજદારી અદાલત, વડોદરા સમક્ષ રજૂ કરેલો પ્રમાણિત અહેવાલની નકલ, તારીખ ૧૬/૨/૨૦૧૩, પરિશિષ્ટ – આર/૨ તરીકે રજૂ કરું છું, જેમાં વર્તમાન અરજદારનો સમગ્ર ઇતિહાસ આદરણીય ફોજદારી અદાલત, વડોદરા સમક્ષ અહેવાલરૂપે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. લક્ષ્મણ ઉર્ફે લચ્છુ ભુરિયો રૂપચંદ

મેઘવાણી વિરુદ્ધ વડોદરા બાર એસોસિયેશન દ્વારા ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

ક્રમ સંખ્યા	એફ.આઈ.આર. ક્રમાંક	ફરિયાદી	કલમો
૧	એમ કેસ નં.૬૧/૯૯ તા.૧૬/૪/૯૯	કાશીનાથ બાબુભાઈ ચાદવ	આઈ.પી.સી.ની કલમ ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૭૧, ૧૧૪, વડોદરાની પ્રથમ અદાલત સમક્ષ
૨	ફોજદારી કેસ ક્રમાંક ૩૨૨૧/૯૬ તા.૨/૯/૯૬	કનિયાલાલ નાનકરામ રેલવાણી	ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૦૬, ૪૧૫, ૪૨૦, ૫૦૬(૨) અને ૧૧૪
૩	ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા ૨૦૨ તપાસ નં.૦/૫/૦૬	અનાજનાબેન અશોકભાઈ સંતવાણી	સયાજીગંજ પોલીસ સ્ટેશન, મુખ્ય અદાલત સમક્ષ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧ અને ૧૧૪
૪	ઈન્ડ્. નં.૦/૧૩/૦૧	કેલાશ @ સોની કનિયાલાલ જાગ્યાસી	પ્રથમ અદાલત, વડોદરા શહેર સમક્ષ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૦૬, ૫૦૪, ૩૪૨
૫	વાડી ૧ સી.આર. નં.૫૨/૦૬, અદાલતનો અવમાનના અધિનિયમની કલમ ; ૧૫(૨) ની	સંતોષ જી. સાંખવાણી	લચ્છુ ભુરીયાએ અદાલતમાં જાહેર કર્ચુ કે તેણે માનનીય વડી અદાલતમાં રિમાન્ડ અને જામીન અંગે

	જોગવાઈઓ મુજબ		દિશાનિર્દેશ માટે અરજી દાખલ કરી હતી, પરંતુ ઉક્ત અરજી ફગાવી દેવામાં આવી હતી. (ફર્ટ અદાલત વડોદરા)
૬	ફોજદારી કેસ ક્રમાંક ૭૩૦૨/૦૭ તા.	સંતોષ જી. સુખવાની	આઈ.પી.સી.ની કલમ ૫૦૦, ૫૦૧એ,બી, ૫૦૨ અને ૩૪ બીજી અદાલત સમક્ષ
	૧૭/૦૪/૦૭		અદાલત વડોદરા સિટી
૭	ફોજદારી કેસ નં.૮૪૫૩/૦૭ તા. ૨૩/૦૪/૦૭	સંતોષ જી. સુખવાણી	આઈ.પી.સી. ની કલમ ૫૦૦, ૫૦૧એ,બી, ૫૦૨ અને ૩૪ બાબતે, વડોદરા શહેરની દ્વિતીય અદાલત સમક્ષ
૮	ફોજદારી કેસ નં.૧૮૧૫૫/૦૭	કિશનચંદ ઇશરદાસ નથાણી	આઈ.પી.સી.ની ૫૦૦, ૩૪ અને ૧૧૪ પ્રથમ અદાલત, વડોદરા સિટી સમક્ષ
૯	ફોજદારી કેસ નં.૧૬૭૭૩/૦૭	જગદીશ કે. રમાણી	આઈ.પી.સી.ની ૫૦૦, ૫૦૬ અને ૩૪ કલમો હેઠળ દ્વિતીય અદાલત, વડોદરા શહેર સમક્ષ
૧૦	ફોજદારી કેસ નં.૧૨૩૨/૦૭	અનુવાદ ઉપલબ્ધ નથી.	વડોદરા જિલ્લા અદાલત સમક્ષ અદાલત અવમાનના અધિનિયમની

			૧૫(૨).
ક્રમાંક.	એફ.આઈ.આર. ક્રમાંક	ફરિયાદી	કલમો
૧	અરજી તા.૩૦/૧૦/૨૦ ૦૫	વેદપ્રકાશ મેલુમલ આર્યા	ભારતીય દંડ સંહિતાની ધારાઓ ૪૦૬, ૪૨૦, ૪૮૮, ૪૫૧, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૩૮૪, ૫૦૬(૨), ૧૨૦(બી)
૨	‘એ’ વિભાગને આપવામાં આવેલી અરજી તા.૧૦/૧૧/૨૦ ૦૫	વેદપ્રકાશ મેલુમલ આર્યા	ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૪૦૬, ૪૨૦, ૪૮૮, ૪૫૧, ૪૬૫, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૭૧, ૩૮૪, ૫૦૬(૨), ૧૨૦(બી)
૩	સી.આઈ.ડી. ક્ષાઈમને આપવામાં આવેલ અરજી તા.૧૮/૧૦/૨૦ ૦૬	વેદપ્રકાશ મેલુમલ આર્યા અને પોલીસ કમિશનર / અધિકારીઓ	ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૦૭, ૧૨૦બી, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૭૭, ૧૮૨, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૧૧, ૨૨૦, ૩૪૧, ૩૪૨, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૭૧, ૪૭૪, ૫૦૪, ૫૦૬(૨)
ક્રમ સંખ્યા	એફ.આઈ.આર. નં.	ફરિયાદી	કલમો

૧	૧૯/૦૫/૦૭	ઉત્પીડન કરવા બદલ ખોટી ફરીયાદ દાખલ કરવા માટેના	પોલીસ કમિશનર વડોદરા શહેર
		લોકો/ વ્યવસાયીઓ	
૨	૧૩/૦૩/૦૮	પાણીગેટ પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી ફરીયાદની કાનૂની તપાસ માટે	પોલીસ કમિશનર વડોદરા સિટી

(ઈ) હું રજૂ કરું છું કે વર્તમાન અરજિ દ્વારા અરજદારે પ્રતિવાદી નં. ૩ ની ડી.જી.પી. તથા સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકની ચુકતતા અને માન્યતાને પડકારી છે.

(એફ) અતિ આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારે વૈવેકાધીન રાહત માટે પ્રાર્થના કરી છે, જે જાહેર હિતના સ્વરૂપની છે, અને હાલની અરજી તે સમયે દાખલ કરવામાં આવી છે જ્યારે ડબલ્યુ.પી. (પીઆઈએલ) ક્રમાંક ૧૨૫/૨૦૧૫ આ માનનીય અદાલત દ્વારા ખારિજ કરવામાં આવી હતી અને તેથી ક્વો-વોરન્ટોની રિટ ચલાવી શકાય તેવી નથી, કારણ કે હાલનો મુદ્દો આ માનનીય અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા પહેલેથી જ નક્કી કરવામાં આવી ચૂક્યો છે.

(જી) અત્યંત આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે હું ગુજરાત બાર કાઉન્સિલનો એડવોકેટ તરીકેનો સનદ ૧૯૮૬ થી ધારણ કરું છું અને તેથી પ્રેક્ટિસ કરતા વકીલ તરીકેનો મારો કાર્યકાળ અંદાજે ૨૯ વર્ષનો છે.

(એચ) હું એવું જાહેર કરું છું કે વર્ષ ૧૯૯૬માં મારી પસંદગી એડિશનલ સરકારી વકીલ અને આસિસ્ટન્ટ સરકારી વકીલ તરીકે કરવામાં આવી હતી અને વર્ષ ૧૯૯૭માં તે રીતે મારી નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને મેં ઉક્ત પદ પર વર્ષ ૨૦૦૨ સુધી કાર્ય કર્યું હતું, અને ઉક્ત અવધિ દરમિયાન

છેલ્લા બે વર્ષમાં હું વડોદરા જિલ્લાનાં ડીજીપી અને સરકારી વકીલનો કાર્યભાર સંભાળી રહ્યો હતો.

(૧) અત્યંત આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે, ત્યારબાદ મને તારીખ ૨૫/૨/૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા એક વર્ષના ગાળામાં ડીજીપી અને પીપી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને ત્યારપછી, તારીખ ૧૧/૨/૨૦૦૩ થી ૨૬/૨/૨૦૦૫ સુધીના બે વર્ષના ગાળામાં મને ફરીથી ડીજીપી અને પીપી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

(જે) હું નિવેદન કરું છું કે મને પ્રતિવાદી રાજ્ય સરકાર દ્વારા તા. ૪/૩/૨૦૦૫ના આદેશથી વધુ એક વર્ષની અવધિ માટે ડીજીપી અને પીપી તરીકે પુનઃનિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. હું વધુમાં નિવેદન કરું છું કે તે પછી પણ પ્રતિવાદી સત્તાધિકારીએ તા. ૨૩/૫/૨૦૦૬ના આદેશથી મને ફરીથી ડીજીપી અને પીપી તરીકે નિયુક્ત કર્યો હતો અને ઉક્ત નિમણૂક તા. ૩/૩/૨૦૦૮ સુધી ચાલુ રાખવામાં આવી હતી. આમ, માનનીય એસ.સી. દ્વારા બેસ્ટ બેકરી કેસમાં આપેલા ઉક્ત ચુકાદા પછી પણ, જનસામાન્યના કોઈ પણ વર્ગ તરફથી કોઈ વાંધા વિના મને વારંવાર પીપી અને ડીજીપી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

(કે) ૧ હું નિવેદન કરું છું કે મારા દ્વારા સેંકડો કેસો ચલાવવામાં આવ્યા છે અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા, કે કોઈ તપાસ એજન્સી દ્વારા, કે કોઈ આરોપી દ્વારા, કે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા મારા વિરુદ્ધ કદી કોઈ પ્રતિકૂળ બાબત જણાઈ નથી અને ડીજીપી તથા પીપી તરીકે મારી ફરજ અને કાર્યના નિર્વહ અંગે મારા વિરુદ્ધ કોઈએ કદી કોઈ પ્રતિકૂળ આક્ષેપ કર્યો નથી.

(એલ) તેથી, અરજદાર દ્વારા આ સંપૂર્ણપણે ખોટા તથ્યો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે કે મને માનનીય એસ.સી. દ્વારા બેસ્ટ બેકરી કેસમાં ચુકાદો આપ્યા પછી પીપી અને ડીજીપીના પદ પરથી દૂર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, સ્પષ્ટ રીતે આ અરજિ ખોટા તથ્યોના આધારે દાખલ કરવામાં આવી છે, જે ઘટના ક્યારેય બની જ નહોતી તેને અરજિમાં માંગવામાં આવેલી

પ્રાર્થના મેળવવા માટેના આધાર તરીકે દર્શાવવામાં આવી છે, અને તેથી, આ અરજિ નામંજૂર થવા પાત્ર છે.

(એમ) હું નિવેદન કરું છું કે વર્ષ ૨૦૧૦માં પી.પી. અને ડી.જી.પી. તરીકે પસંદ થયેલા કેટલાક અન્ય પરિષ્ઠ વ્યક્તિઓને વર્ષ ૨૦૧૩માં મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ ઉક્ત પદ ખાલી હતું. તે અનુસંધાને પ્રતિવાદી સત્તાવાળાએ તે પદ માટે અરજીઓ મંગાવતા દૈનિક સમાચારપત્રમાં તેમજ જિલ્લા અદાલતના નોટિસ બોર્ડ પર તેમજ કલેક્ટરના નોટિસ બોર્ડ પર જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરી હતી. એવું જણાય છે કે ઉક્ત જાહેરાતના અનુસંધાને કેટલાક વકીલોએ તે પદ માટે અરજી કરી હતી અને મેં પણ તે પદ માટે અરજી કરી હતી. તે પદ માટે અરજી કરનાર મારા સહિત આવા તમામ વકીલોને પ્રતિવાદી જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા મુલાકાત માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને પ્રતિવાદી ડી.એમ.એ માનનીય જિલ્લા અને સેશન્સ જજ સાથે અસરકારક પરામર્શ કર્યો હતો એવું જણાય છે, અને ત્યારબાદ પ્રતિવાદી ડી.એમ.એ ડી.જી.પી. અને પી.પી. તરીકે નિયુક્ત કરવા યોગ્ય ગણેલા વ્યક્તિઓના નામોની યાદી તૈયાર કરવામાં આવી હતી એવું જણાય છે.

(એન) એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે મારું નામ ગુણાધારના આધારે પેનલમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે હું વિધિસંગત પાત્રતાના માપદંડોને પૂર્ણ કરું છું તથા વકીલ તરીકે ૨૯ વર્ષનો અનુભવ ધરાવું છું, અને આશરે ૧૧ વર્ષથી વધુ સમયગાળા માટે એ.પી.પી. તથા પી.પી. તરીકેનો અનુભવ પણ ધરાવું છું, અને તેથી મારી નિમણૂક કાયદાની ચાર ભીંતોની અંદર સંપૂર્ણપણે છે, જે ન્યાયના હિતમાં આ માનનીય અદાલતના કોઈ હસ્તક્ષેપની માંગ કરતી નથી.

(ઓ) હું જાહેર કરું છું કે હું દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ તથા લો ઓફિસર્સ નિયમના નિયમ ૫(૧)ની જોગવાઈઓ સાથે વાંચવામાં આવે તે મુજબની પાત્રતાની માપદંડો ધરાવું છું, નામે;

(૧) ગુજરાતની જિલ્લા અદાલતના વકીલ તરીકે ૧૦ વર્ષનો અનુભવ,
(૨) ૬૦ વર્ષની વય પ્રાપ્ત ન કરી હોય અને (૩) મારી નિમણૂક પહેલાં
ઓછામાં ઓછા પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે હું આવકવેરાનો
આકારણીપાત્ર વ્યક્તિ છું.

(પી) તેથી, ડીજીપી અને પીપી તરીકે મારી નિમણૂકમાં પાત્રતાના
માપદંડનો અભાવ નથી અને તે વૈધાનિક નિયમોની વિરુદ્ધ પણ નથી,
તેમજ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન
કરવામાં આવ્યું નથી એવું પણ નથી. તેથી, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે
નિર્ધારિત કરેલા સ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં, આ માનનીય
અદાલતે કવો વોરેન્ટો જારી કરવાની અધિકારિતા વાપરવી જોઈએ નહીં.

(ક્યૂ) હું નિવેદન કરું છું કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે બેસ્ટ બેકરી કેસમાં
કરેલી ટિપ્પણી બાદ પણ રાજ્ય સરકારે મારા ઉપરનો વિશ્વાસ ક્યારેય
ગુમાવ્યો નહોતો અને જ્યાં સુધી યોગ્યતાનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી માનનીય
સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવ્યા પછી પણ તેનું મૂલવણું
મારા પક્ષમાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(આર) ઉપરોક્ત તથ્યપૃષ્ઠભૂમિમાં, ઉક્ત અરજિ દૃષ્ટાંતરૂપ ખર્ચા સાથે
નામંજૂર કરવામાં આવવાની પાત્ર છે. આ અરજિની જાળવણીક્ષમતા સંબંધે
હું અત્યંત આદરપૂર્વક નીચે મુજબની પ્રાથમિક આપત્તિઓ રજૂ કરું છું: ૧.
હું નિવેદન કરું છું કે જ્યાં સુધી સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૨૪ તથા લો
ઓફિસર્સ નિયમોના ભંગ સંબંધિત આધારનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી એવું
નિવેદન કરવામાં આવે છે કે ઉક્ત કાયદા તથા નિયમોની જોગવાઈઓનું
કડકપણે પાલન કરવામાં આવ્યું છે અને કલમ ૨૪ની કોઈપણ જોગવાઈનો
કે લો ઓફિસર્સ નિયમોના કોઈપણ નિયમનો કોઈ ભંગ થયો નથી.

૨. હું જણાવું છું કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદામાં ક્યાંય પણ
એવું જણાવવામાં આવ્યું નથી કે પ્રતિવાદી નં.૩ને તાત્કાલિક
અથવા કાયમી રીતે અયોગ્ય ઠેરવીને ડી.જી.પી. અને સરકારી
વકીલ બનવાથી નિવારિત કરવામાં આવ્યા છે, જો પ્રતિવાદી નં.૪

કાયદાની જોગવાઈઓ અને/અથવા નિયમો હેઠળ અન્યથા
ડી.જી.પી. અને સરકારી વકીલ તરીકે પસંદ થવા પાત્ર હોય.

૩. અતિ વિનયપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઉક્ત ચુકાદા પછી પણ
પ્રતિવાદી નં. ૩ વર્ષ ૨૦૦૮ સુધી પદ પર યથાવત્ રહ્યો હતો અને
કોઈએ પણ કોઈપણ પ્રકારનો આક્ષેપ ઉઠાવ્યો નહોતો.

૪. એ નોંધપાત્ર છે કે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનો,
કલ્પનાશક્તિના કોઈપણ પ્રબળ ઉપયોગથી પણ, પ્રતિવાદી નં. ૩
ની પાત્રતાના માપદંડોને પ્રતિકૂળ અસર કરશે નહીં.”

●રિટ અરજદારો તરફથી રજૂઆતો:

૮ શ્રી બી. બી. નાઈક, વિશેષ ફોજદારી અરજી નં.૩૭૩૪ ઓફ ૨૦૧૪ માં શ્રી
આર.જે. ગોસ્વામી સાથે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી મિહિર જે.
ઠાકોર, વિશેષ ફોજદારી અરજી નં.૫૩૭૨ ઓફ ૨૦૧૫ માં શ્રી સલિલ ઠાકોર સાથે
હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ અને શ્રી વિરાટ જી. પોપટ, વિશેષ ફોજદારી
અરજી નં.૪૩૬૦ ઓફ ૨૦૧૫ માં સંબંધિત રિટ અરજદારો માટે હાજર રહેલા
વિદ્વાન વકીલે નીચે મુજબ રજૂઆતો કરી હતી:

(૧) દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ ની સ્પષ્ટ તેમજ અનુમાનિત વૈધાનિક
આવશ્યકતા એવી છે કે વ્યક્તિ સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે યોગ્ય અને
સુપાત્ર હોવી જોઈએ. યોગ્યતા અને સુપાત્રતા એ વૈધાનિક પાત્રતાનું માપદંડ છે.
પેનલ ચાદીમાં ઉમેદવારોને સ્થાન આપતા પહેલાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ
જજ ઉપર ઉમેદવારોની યોગ્યતા અને સુપાત્રતાના પ્રશ્નની સઘન તપાસ કરવાની
કાનૂની ફરજ છે.

(૨) જોરશોરથી રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કથિત પરામર્શ પ્રક્રિયા માત્ર આંખમાં ધૂળ
નાખવા જેવી હતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હકીકતમાં કોઈ પરામર્શ થયો જ
નહોતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું કે મુલાકાત પૂર્ણ થયા પછી દરેક ઉમેદવારને
ગુણ આપવાની પ્રક્રિયાને અસરકારક પરામર્શ તરીકે ગણવી મુશ્કેલ છે.

(૩) એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે “યોગ્યતા” અને “ઉપયુક્તતા” સંબંધિત આવશ્યકતાઓ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ હેઠળની વૈધાનિક આવશ્યકતાઓ હોવાથી, તેનો ભંગ વૈધાનિક નિયમોના ભંગ સમાન ગણાશે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ઉમેદવારોના નામો રાજ્ય સરકારને મોકલ્યા પછી, રાજ્ય સરકારે પણ કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા માટે પસંદગી કરતાં પહેલાં કેટલીક સ્વતંત્ર તપાસ અથવા વિચાર પ્રક્રિયા હાથ ધરવાની ફરજ હતી. વિદ્વાન વકીલે નોંધપર રહેલી સામગ્રીના આધારે રજૂ કર્યું હતું કે કોઈ વધુ તપાસ અથવા વિચાર પ્રક્રિયા કર્યા વિના, કાયદા મંત્રીએ ફાઈલ પર એવો અનુમોદન લખ્યો કે શ્રી પંડ્યાને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું હતું કે કોઈ નિશ્ચિત નામને અંતિમ સ્વરૂપ આપતાં પહેલાં રાજ્ય સરકારના સ્તરે સ્વતંત્ર તપાસ અને કંઈક વિચાર પ્રક્રિયા આવશ્યક છે, કારણ કે જ્યારે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સેશન્સ જજની પરામર્શથી પેનલ તૈયાર કરે છે, ત્યારે તેમાં પેનલમાં નામ દર્શાવાયેલા તમામ વ્યક્તિઓ નિયુક્તિ માટે યોગ્ય હોય છે. જો દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ અનુસાર, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટના મત મુજબ સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે યોગ્ય એવા વ્યક્તિઓના નામોની પેનલ રાજ્ય સરકારને મોકલવાની હોય, તો પેનલમાં દર્શાવાયેલા ઉમેદવારોમાંથી સૌથી વધુ યોગ્ય કોણ છે તે બાબતે વિચાર કરવાની ફરજ રાજ્ય સરકાર પર આવે છે. રાજ્ય સરકાર પોતાની મરજી અને ઈચ્છા મુજબ પોતાની પસંદગીની કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિને ઉપાડી તેને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકતી નથી.

(૪) વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે માત્ર ગુણપત્રકને જ ક્રિ.પ્ર.સં.ની કલમ ૨૪ હેઠળનું “અભિપ્રાય” તરીકે ક્યારેય અર્થઘટિત કરી શકાય નહીં અને માત્ર ગુણ આપવાથી જ “અભિપ્રાય” રચાય છે એવું ક્યારેય ગણાવી શકાય નહીં.

૯ દલીલોનો સાર નીચે મુજબ રજૂ કરી શકાય: (એ) સંબંધિત સામગ્રીનો વિચાર ન કરવો (બી) યોગ્ય અને અસરકારક પરામર્શ અથવા વિચારવિમર્શનો અભાવ (સી) યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતા અંગે કોઈ લેખિત અભિપ્રાય ન હોવો અને

“ઉપયુક્તતા” તથા “યોગ્યતા” ના પાસા અંગે રાજ્ય સરકારને કોઈ સંદેશાવ્યવહાર ન કરવો.

(ડી) નોંધપોથી પર એવું કશું નથી કે યોગ્યતા અને પાત્રતા અંગેનો અભિપ્રાય જિલ્લા ન્યાયાધીશે સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને રચ્યો હતો.

(ઈ) માત્ર ગુણાંકન પ્રણાલીના આધારે નામોની સૂચિ તૈયાર કરવાથી સમગ્ર નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા બગડે છે અને તે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ના વિરુદ્ધ જાય છે.

(એફ) જો ક્યારેય ગુણાંકન પદ્ધતિ અપનાવવાની હોય, તો તે કોઈ નિષ્પક્ષ માપદંડ પર આધારિત હોવી જોઈએ. રાજ્ય સરકારનો એવો અભિગમ કે શ્રી પંડ્યાને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવી યોગ્ય માની, કારણ કે તેમણે સર્વોચ્ચ ગુણ મેળવ્યા હતા, તે દર્શાવે છે કે રાજ્યએ યાંત્રિક રીતે શ્રી પંડ્યાની નિમણૂક કરી, ખાસ કરીને ત્યારે, જ્યારે ભૂતકાળમાં રાજ્યએ જ શ્રી પંડ્યાને આ આધારે નકારી કાઢ્યા હતા કે તેઓ સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવા યોગ્ય નહોતા.

(જી) શ્રી પંડ્યાની સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવાનો નિર્ણય જાહેર હિતના વિરુદ્ધ હતો અને તે જ કારણે ન્યાય વિતરણ પ્રણાલીમાં લોકોનો વિશ્વાસ ડગમગી ગયો છે.

૧૦ રિટ અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો હતો: (૧) હરલાલ સિંહ ચૌહાણ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [(૧૯૯૩) ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૨ (ફકરો ૧૦)] (૨) સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય વિ. જોહરી મલ [(૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૭૧૪ (ફકરા ૩૯, ૪૦, ૪૩ થી ૪૬)]

(૩) સેન્ટ્રલ ઇલેક્ટ્રીસિટી સપ્લાય યુટિલિટી ઓફ ઓડિશા વિ. ધોબેઈ સાહુ અને અન્ય [(૨૦૧૪) ૧ એસ.સી.સી. ૧૬૧] (૪) સેન્ટર ફોર પી.આઈ.એલ. અને અન્ય એક વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય એક [(૨૦૧૧) ૪ એસ.સી.સી. ૧ (ફકરા ૨, ૩૬, ૩૭, ૪૨, ૪૩, ૪૫)] (૫) સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. જોહરીમલ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૩૮૦૦ (૬) મુંદ્રિકા પ્રસાદ સિન્હા વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર [એ.આઈ.આર.

૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૯૮૧ (ફરો ૧૫] (૭) કુમારી શ્રીલેખા વિધાર્થી વિ.
સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૫૩૭ (ફરો ૧૨,
૧૪૨૦] (૮) એ. મોહમ્મરમ વિ. એમ.એ. જયવેલુ, [એ.આઈ.આર.
૧૯૭૦ મદ્રાસ ૬૩ (ફરો ૫, ૭ અને ૧૦)] (૯) વિજય શંકર મિશ્રા વિ.
સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [૧૯૯૯ ફિ. લો જર્નલ ૫૨૧ (ફરો ૪૫, ૮૭)] (૧૦)
એન. કમ્પાસન વિ. અજય ઘોષ [(૨૦૦૯) ૭ એસ.સી.સી. ૧].

રાજ્ય સરકાર તરફથી ૧૧ રજૂઆતો:

૧૧.૧ શ્રી કમલ ત્રિવેદી, રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિધાવાન એડવોકેટ
જનરલએ રિટ અરજીઓનો જોરદાર વિરોધ કર્યો અને રજૂ કર્યું કે કવો વોરાન્ટોની
રિટ હક તરીકે માંગી શકાય તેવી નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે ભારતના સંવિધાનના
અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની પોતાની સત્તાના પ્રયોગમાં અદાલત દ્વારા કવો
વોરાન્ટોની રિટ માત્ર ત્યારે જ જારી કરી શકાય, જ્યારે એવું દર્શાવવામાં આવે કે
સંબંધિત વ્યક્તિ જાહેર પદનો ગેરકબજેદાર છે. એવી વ્યક્તિને જાહેર પદનો
ગેરકબજેદાર માત્ર ત્યારે જ કહી શકાય, જ્યારે તે અન્યથા તે પદ પર નિયુક્ત થવા
માટે લાયકાત ધરાવતી ન હોય અથવા પાત્ર ન હોય.

૧૧.૨ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ને કોઈપણ રીતે જાહેર પદનો
ગેરકાયદેસર કબજેદાર કહી શકાય નહીં. તેમને અન્ય ઉમેદવારો સાથે પેનલ
ચાદીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેઓ સર્વાધિક લાયકાતવાળા હોવાનું
જાણવા મળતાં રાજ્ય સરકારે તેમને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવી યોગ્ય
ગણાવી.

૧૧.૩ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન અને ગુણાવલોકન વચ્ચે
મૂળભૂત તફાવત છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ હેઠળ સરકારી વકીલ
તરીકે નિમણૂક કરવાના વ્યક્તિની યોગ્યતા પરખવા માટેની પ્રક્રિયાનો પરામર્શ
એક ભાગ બને છે. એક વાર પરામર્શ થઈ જાય પછી, તે પરામર્શની વિષયવસ્તુ
ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની હદ બહાર છે. શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે “પાત્રતા” એક

વસ્તુનિષ્ઠ પરિબળ છે. જ્યારે “પાત્રતા” પ્રશ્નમાં હોય, ત્યારે તે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની હદમાં આવી શકે. જોકે, કોને નિમણૂક કરવો જોઈએ તે પ્રશ્ન, જેમાં મૂળરૂપે “ઉપયોગ્યતા”નો પાસો સમાવેશ પામે છે, તે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બહાર રહે છે.

૧૧.૪ શ્રી ત્રિવેદીએ જોરદાર રીતે રજૂ કર્યું કે ત્રણે રિટ અરજીઓમાં પડકાર સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરાયેલા પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની યોગ્યતા અંગે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે કવો વોરન્ટોની રિટ માટેની રિટ અરજી અદાલતે યોગ્યતાના પ્રશ્નમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ નહીં અથવા કહીએ તો તે અંગે વિચારવું અદાલત માટે કાયદેસર રીતે અનુમત્ય નથી.

૧૧.૫ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે જ્યાં સુધી સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોનો પ્રશ્ન છે, તે વર્ષ ૨૦૦૪માં, તે પછી, એક ચોક્કસ નીચલી અદાલતી કાર્યવાહી સાથેના સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી આવી ટિપ્પણીઓના કારણે ભવિષ્યના સર્વકાલ માટે સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક પામવા માટે અયોગ્યતા ઊભી થાય તેમ નથી. શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે વિવાદાસ્પદ નીચલી અદાલતી કાર્યવાહીમાં સરકારી વકીલ તરીકે તેમના વર્તન અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિવાદી નં. ૩ વિરુદ્ધ કેટલીક ટિપ્પણીઓ કરી હતી, તે સાચું છે, પરંતુ માત્ર તે કારણસર જ અગિયાર વર્ષના ગાળ્યા બાદ તેમને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે “અયોગ્ય” અથવા “અનુપયોગી” ગણી શકાય નહીં.

૧૧.૬ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય વર્ષ ૨૦૦૪નો છે, તેમ છતાં તે પછી પણ પ્રતિવાદી નં.૩એ ૨૩.૦૪.૨૦૦૮ સુધી સરકારી વકીલ તરીકે કાર્ય કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું અને તે પછી ૦૪.૦૩.૨૦૦૫ની નવી નિમણૂકના અનુસંધાનમાં.

૧૧.૭ શ્રી ત્રિવેદીએ એ હકીકત પર ઘણો ભાર મૂક્યો કે ત્રણેય રિટ અરજીઓમાં સદ્ભાવનાનો અભાવ છે અને તે સારા વિશ્વાસથી કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય તેમ નથી. શ્રી ત્રિવેદીએ વધુમાં દર્શાવ્યું કે પ્રતિવાદી નં.૩ની નિમણૂકને જાહેર હિત અરજી દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ પડકારવાનો વિષય બનાવવામાં આવ્યો હતો અને તેવી અરજીને રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) નં.૧૨૫ ઓફ ૨૦૧૫માં તા. ૦૨.૦૭.૨૦૧૫ના આદેશથી વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા નામંજૂર

કરવાની આજ્ઞા કરવામાં આવી હતી. તેથી, શ્રી ત્રિવેદીના મતે, અત્રેની ત્રણેય રિટ અરજીઓ જાળવી શકાય તેવી નથી, કારણ કે તે પ્રતિવિચારિતાના સિદ્ધાંતથી અવરોધિત થાય છે.

૧૧.૮ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે ઉપર દર્શાવેલ આવી પરિસ્થિતિઓમાં, ત્રણે રિટ અરજીઓ નામંજૂર થવા પાત્ર છે.

૧૧.૯ શ્રી ત્રિવેદીએ પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં નીચેના નિર્ણય પર નિર્ભરતા મૂકી:

(૧) રાજીવ રંજન સિંહ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [૨૦૦૬ (૬) એસસીસી ૬૧૩ (ફકરા ૫, ૫૦, ૫૧, ૫૨)] (૨) સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વિ. રાકેશ કુમાર કેશરી [૨૦૧૧ (૫) એસસીસી ૩૪૧ (ફકરા ૧૪ થી ૧૭ અને ૩૫ થી ૩૭)] (૩) રજિસ્ટ્રાર જનરલ, મદ્રાસ વડી અદાલત વિ. આર. ગાંધી અને અન્ય [(૨૦૧૪) ૧૧ એસસીસી ૫૪૭ (ફકરા ૭ થી ૯ અને ૨૪ થી ૨૫) (૪) સેન્ટ્રલ ઇલેક્ટ્રીસિટી સપ્લાય યુટિલિટી ઓફ ઓડિશા વિ. ધોનેઈ સાહૂ અને અન્ય [(૨૦૧૪) ૧ એસસીસી ૧૬૧ (ફકરા ૨૧ અને ૪૭) (૫) હરિ બંશ લાલ વિ. સહોદર પ્રસાદ મહતો અને અન્ય [(૨૦૧૦) ૯ એસસીસી ૬૫૫] (૬) ધ યુનિવર્સિટી ઓફ મૈસૂર વિ. સી.ડી. ગોવિંદ રાવ અને અન્ય [એઆઈઆર ૧૯૬૫ એસસી ૪૯૧ (ફકરા ૬ અને ૭)]

●નિયુક્ત પદાધિકારી તરફથી રજૂઆતો:

૧૨ શ્રી પી.આર. ઠક્કર અને શ્રી શાલિન મહેતા, નિયુક્તપ્રાપ્ત વ્યક્તિ એટલે કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલોએ આ રિટ અરજીઓનો તીવ્ર વિરોધ કર્યો અને રજૂઆત કરી કે તેમાં સદ્ભાવનાનો અભાવ હોવાથી અને તે સારા વિશ્વાસથી કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય તેમ ન હોવાથી, તે નામંજૂર થવી યોગ્ય છે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે ઝાહિરા શેખ

(ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી નોંધો, જ્યાં સુધી નિયુક્તપ્રાપ્ત વ્યક્તિનો સંબંધ છે, તેને કોઈ રીતે પ્રતિકૂળ ટિપ્પણીઓ કહી શકાય તેમ નથી. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આવી ટિપ્પણીઓના કારણે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને આ પદ માટે “અયોગ્ય” અને “અનુચિત” ઠરાવી શકાય નહીં. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કાયદાનું આ સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે કોઈપણ વ્યક્તિને તેની વાત સાંભળ્યા વિના દોષિત ઠરાવવી નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને કોઈ સૂચના આપ્યા વિના કેટલીક અપમાનજનક ટિપ્પણીઓ કરી હતી, અને જો એવું હોય, તો તેનો અર્થ એવો કાઢવો જોઈએ કે સર્વોચ્ચ અદાલત પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને દોષારોપિત કરવા ઇચ્છતી જ નહોતી, કારણ કે જો એવું હોત, તો સર્વોચ્ચ અદાલતે સરકારી વકીલ તરીકેની તેની ભૂમિકા અંગે પોતાનો પક્ષ યોગ્ય રીતે રજૂ કરવાની તક પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને આપી હોત. તેથી, વિદ્વાન વકીલોના કહેવા મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલતની ટિપ્પણીઓ એક વિશિષ્ટ કેસના સંદર્ભમાં હતી અને તે ભવિષ્યના તમામ સમય માટે એવો પ્રમાણપત્ર ગણાવી શકાય નહીં કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ને સરકારી વકીલના પદ પર નિયુક્ત ન કરવો જોઈએ. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે હાલની પ્રકૃતિનો મુકદ્દમો, અરજદારોમાંથી એકના ફોજદારી ઇતિહાસને ધ્યાનમાં લેતા, પ્રોત્સાહિત ન કરવો જોઈએ. તે ઇતિહાસની વિગતો જવાબી સોગંદનામામાં દર્શાવવામાં આવી છે, જે દર્શાવે છે કે તેઓ માત્ર નામધારી છે. શ્રી ઠક્કર તેમજ શ્રી મહેતાએ પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો:

(૧) વિનોય કુમાર વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય [(૨૦૦૧) ૪ એસ.સી.સી. ૭૩૪] (૨) હરિ બંશ લાલ વિ. સહોદર પ્રસાદ મહતો અને અન્ય [(૨૦૧૦) ૯ એસ.સી.સી. ૬૫૫] (૩) મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય [(૨૦૦૯) ૮ એસ.સી.સી. ૨૭૩] (૪) જનતા દળ વિ. એચ.એસ. ચૌધરી અને અન્ય [(૧૯૯૨) ૪ એસ.સી.સી. ૩૦૫] (૫) ઓમ પ્રકાશ ચૌટાલા વિ. કંવર ભાન અને અન્ય [(૨૦૧૪) ૫ એસ.સી.સી. ૪૧૭] (૬) અવની કુમાર ઉપાધ્યાય વિ. અલ્હાબાદની ન્યાયિક વડી અદાલત અને અન્ય [(૨૦૧૩) ૧૨ એસ.સી.સી. ૩૯૨]

૧૩ ઉપરોક્ત મુજબની પરિસ્થિતિઓમાં, કોઈપણ રિટ અરજીઓમાં કોઈ સાર્થકતા ન હોવાથી, તે તમામને ખર્ચા સાથે નામંજૂર કરવામાં આવે તેવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે.

●વિશ્લેષણ:

૧૪ પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા બાદ અને નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા બાદ, મારા વિચાર માટે ઊભો થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શ્રી પંડ્યાની સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક કાયદાની જોગવાઈઓ તથા આવી નિમણૂકને નિયંત્રિત કરતા નિયમો અનુસાર થઈ હોવાનું કહી શકાય કે કેમ.

૧૫ રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રી પરથી એવું પ્રતીત થાય છે કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ની સરકારી વકીલ તરીકે પ્રથમ વખત નિમણૂક કરવામાં આવી નથી. ભૂતકાળમાં પણ તેમની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને તેમની નિમણૂક તથા કાર્યકાળની વિગતો નીચે મુજબ છે: ●કવો વોરન્ટોનો રિટ: ૧૬ કવો વોરન્ટો એ કોઈ સ્વતંત્ર, મૂળભૂત જાહેર પદ અથવા અધિકારક્ષેત્ર અથવા સ્વતંત્રતા પર ઘૂસણખોરી કરનાર અથવા બિનઅધિકૃત રીતે કબજો કરનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધનો ન્યાયિક ઉપાય છે. આવા બિનઅધિકૃત કબજેદારને પૂછવામાં આવે છે કે તે કયા અધિકારથી (કવો વોરન્ટો) આવા પદ, અધિકારક્ષેત્ર અથવા સ્વતંત્રતા પર સ્થિત છે. આથી, કવો વોરન્ટોનો રિટ જાહેર પદના ધારક અથવા કબજેદાર સમક્ષ એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે અને તે પ્રશ્ન આ છે: “તમારી નિમણૂકનું વોરંટ ક્યાં છે, જેના આધારે તમે આ પદ ધારણ કરો છો ?” જો તેનો જવાબ સંતોષકારક ન હોય, તો આવા બિનઅધિકૃત કબજેદારને આ રિટ દ્વારા પદચ્યૂત કરી શકાય છે.

ક્રમ સંખ્યા	નિયુક્તિની તારીખ	જે તારીખે કાર્યકાળ સમાપ્ત થયો	સમયગાળો	પ્રતિવાદી નં. ૩નું પદ
૧	૨૭.૦૨.૧૯૯	૨૬.૦૨.૨૦૦	૫ વર્ષ ૨ વર્ષ	એ.પી.પી.

	૭ ૦૧.૦૬.૨૦૦ ૦	૨ ૨૬.૦૨.૨૦૦ ૨		ઇન-ચાર્જ ડીજીપી અને પીપી
૨	૨૭.૦૨.૨૦૦ ૨	૨૬.૦૨.૨૦૦ ૩	૧ વર્ષ	ડીજીપી અને પીપી
૩	૨૭.૦૨.૨૦૦ ૩	૨૬.૦૨.૨૦૦ ૩	૨ વર્ષ	ડીજીપી અને પીપી
૪	૦૪.૦૩.૨૦ ૦૫	૦૩.૦૩.૨૦૦ ૮	૩ વર્ષ	ડીજીપી અને પીપી
મુદત પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, અર્થાત્ ૨૩.૦૪.૨૦૦૮ સુધી વધારવામાં આવી				
૫	૦૭.૦૫.૨૦૧ ૫	૩૧.૧૨.૨૦૧ ૭	૨ વર્ષના સમયગાળા માટે	ડી.જી.પી. અને સરકારી વકીલ

૧૭ ક્વો વોરાન્ટોનો રિટ એ વિશેષાધિકાર સ્વરૂપનો પ્રાચીન કોમન લૉ ઉપાય છે. તે ક્રાઉન દ્વારા કોઈ પદ, વિશેષાધિકાર અથવા સ્વાતંત્ર્યનો દાવો કરનાર વ્યક્તિ સામે એ જાણવા માટે અધિકારરૂપ રિટ તરીકે વપરાતો હતો કે તે કયા અધિકારના આધારે તે પદ, વિશેષાધિકાર અથવા સ્વાતંત્ર્ય ધરાવે છે. જો તેનો દાવો સુસ્થાપિત ન હોય અથવા પદનો ઉપયોગ ન કરવો, ઉપેક્ષા, દુરુપયોગ અથવા પદનો અયોગ્ય ઉપયોગ થયો હોય, તો તેને તે પદ પરથી દૂર કરવામાં આવતો.

૧૮ ક્વો વોરાન્ટો એવો રિટ છે, જે કોઈ ફ્રેન્ચાઇઝ, સ્વતંત્રતા અથવા પદનો ગેરકાયદેસર કબજો જમાવનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જારી થાય છે. કોર્પસ જ્યુરિસ સેકુંડમમાં, ક્વો વોરાન્ટોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરવામાં આવી છે; “ક્વો વોરાન્ટો એવી કાર્યવાહી છે, જે ફ્રેન્ચાઇઝ અથવા પદના ઉપયોગના અધિકારનો નિર્ધાર કરવા માટે કરવામાં આવે છે અને જો ધારકનો દાવો સારો આધાર ધરાવતો ન હોય, અથવા તેણે પોતાનો અધિકાર ગુમાવ્યો હોય, તો તેને તે પદ પરથી દૂર કરવા માટે થાય છે.” બ્લેકસ્ટોન કહે છે : “ક્વો વોરાન્ટોનો પ્રાચીન રિટ રાજા માટે અધિકારના રિટના સ્વરૂપનો હતો, જે ક્રાઉનના કોઈ પદ, ફ્રેન્ચાઇઝ અથવા સ્વતંત્રતા અંગે આ પૂછપરછ કરવા માટે હતો કે તે પોતાનો દાવો કઈ સત્તાના આધારે સમર્થિત કરે છે, જેથી અધિકારનો નિર્ધાર કરી શકાય.” ક્વો વોરાન્ટો

એવો ઉપચાર અથવા પ્રક્રિયા છે, જેના દ્વારા રાજ્ય તે દાવાની કાયદેસરતા અંગે તપાસ કરે છે, જે કોઈ પક્ષકાર પદ અથવા ફેન્યાઈઝ બાબતે રજૂ કરે છે, અને જો તે દાવો યોગ્ય આધારવાળો ન હોય તો તેને તેના ભોગવટામાંથી દૂર કરે છે, અથવા જો તે અગાઉ કાયદેસર રીતે ધારિત અને ભોગવાયેલું હોય તો તેનો દુરુપયોગ અથવા ઉપયોગ ન કરવાના કારણે તે જમ થયેલું જાહેર કરાવી તેને પુનઃપ્રાપ્ત કરે છે.

૧૯ બી.આર. કપુર વિ. તામિલનાડુ રાજ્ય [(૨૦૦૧) ૭ એસીસી ૨૩૧ : એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસસી ૩૪૩૫] માં, હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝિસ તથા આ મુદ્દા સંબંધિત અગ્રણી નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ક્વો વોરન્ટોનો રિટ એવો રિટ છે, જે તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જારી થાય છે જે જાહેર સ્વરૂપના પદને ધારણ કરવા હક્કદાર નથી અને માત્ર તે પદનો ગેરકાયદેસર કબજો ધારણ કરનાર છે. ક્વો વોરન્ટો એવો વ્યક્તિને સંબોધિત થાય છે જેને બતાવવું આવશ્યક છે કે કયા અધિકારના આધારે તે પદ ધારણ કરવા હક્કદાર છે. પડકાર વિવિધ આધારો પર ઉઠાવી શકાય છે, જેમાં તે આધારનો પણ સમાવેશ થાય છે કે પદધારક જરૂરી લાયકાતો પૂર્ણ કરતો નથી અથવા કોઈ અનર્હતા ભોગવે છે, જે તેને એવું પદ ધારણ કરવાથી નિષિદ્ધ કરે છે. વધુમાં એવું પણ જણાવાયું હતું કે, જાહેર પદ ધારણ કરવા માટેનું માન્ય અધિકાર સ્થાપિત કરવા કહેવામાં આવે ત્યારે, જો એવી વ્યક્તિ તે કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તેની વિરુદ્ધ ક્વો વોરન્ટોનો રિટ જારી કરવો. પદધારક માટે આ કોઈ બચાવ ગણાશે નહીં કે નિમણૂક સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જે કાયદા હેઠળ પોતાના પદની ફરજો બજાવતા કરેલ કોઈ પણ કાર્ય માટે કોઈપણ અદાલતને જવાબદાર નથી. જાહેર પદ ધારણ કરવા માટે આવશ્યક કાનૂની આવશ્યકતાઓ અને લાયકાતો પૂર્ણ થવાના પ્રશ્નનો વિચાર આ કાર્યવાહીમાં, નિમણૂક કોણે કરી અને નિમણૂક કઈ રીતથી કરવામાં આવી તે હકીકતથી સ્વતંત્ર રીતે કરવામાં આવશે.

૨૦ કોઈપણ વ્યક્તિ જાહેર પદ પર થયેલી નિમણૂકની માન્યતાને પડકારી શકે છે, ભલે તેના કોઈ મૂળભૂત અથવા અન્ય કાનૂની અધિકારનો ભંગ થયો હોય કે ન

થયો હોય. પરંતુ અદાલતે તે બાબતે સંતુષ્ટ થવું જરૂરી છે કે આવી અરજી કરનાર વ્યક્તિ સદ્ભાવપૂર્વક અરજી કરતી હોય અને જાહેર હિતમાં ન્યાયિક રીતે જાહેર કરવું આવશ્યક હોય કે જાહેર પદનું ગેરકાયદેસર કબજેદારીકરણ થયું છે. જો અરજી સદ્ભાવપૂર્ણ ન હોય અને અરજદાર માત્ર અન્ય લોકોના હાથમાં કઠપૂતળી અથવા નામમાત્રનો માણસ હોય, તો તે આ ઉપચારનો દાવો કરી શકશે નહીં. ભલે અરજદાર તે પદ માટેનો ઇચ્છુક ન હોય અથવા નિમણૂકમાં તેનો કોઈ હિત ન હોય, તેમ છતાં તે ખાનગી રજૂઆતકર્તા તરીકે અથવા સામાન્ય નાગરિક તરીકે અરજી કરી શકે છે.

૨૧ ડૉ. બી. સિંહ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૪) ૩ એસ.સી.સી. ૩૬૩ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર તે જ વ્યક્તિને અદાલતમાં આવવાનો અધિકાર છે જે સદ્ભાવના અને જાહેર હિત સાથે અદાલતમાં આવે. વ્યસ્તખોર લોકો, અનધિકૃત રીતે દખલ કરનારાઓ, માર્ગચાલુઓ અથવા બિનજરૂરી રીતે હસ્તક્ષેપ કરનારાઓ, જેઓને વ્યક્તિગત લાભ અથવા ખાનગી નફા સિવાય, ભલે તે પોતાનો હોય કે અન્યના પ્રતિનિધિ તરીકે હોય, અથવા અન્ય કોઈ બાહ્ય પ્રેરણા માટે હોય, અથવા પ્રસિદ્ધિ મેળવવા માટે હોય, જાહેર હિત સાથે કશી જ લગાવ ન હોય, એવા લોકો સામે કડક ટિપ્પણી કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અહેવાલના ફકરા ૧૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

અદાલતે આ બાબતો અંગે સંતુષ્ટ થવું જરૂરી છે: (એ) અરજદારની પાત્રતા; (બી) તેના દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીની પ્રથમદર્શી સચોટતા અથવા સ્વરૂપ; અને (સી) માહિતી અસ્પષ્ટ અને અનિર્ધારિત હોવી. માહિતીમાંથી તેમાં સંકળાયેલ ગંભીરતા અને ગૌરવ પ્રગટ થવું જોઈએ. અદાલતે પરસ્પર વિરુદ્ધ એવા બે હિતો વચ્ચે સંતુલન સાધવું પડે છે: (૧) કોઈને પણ અન્યના ચારિત્ર્યને કલંકિત કરતી બેફામ અને બેદરકાર આક્ષેપબાજીમાં પ્રવૃત્ત થવાની મંજૂરી આપવી નહીં; અને (૨) જાહેર દુષ્પ્રભાવ ટાળવો તેમજ વાંકાચૂકા હેતુઓસર ન્યાયસંગત કારોબારી નિયમોઓને પડકારતી દુર્ભાવનાપૂર્ણ અરજીઓથી બચવું. તેમ છતાં, આવા કેસમાં અદાલત ઉદારતા દાખવી શકતી નથી. જાહેર ગિલાની

નિવારણના બહાને, સંવિધાન દ્વારા કારોબારી અને વિધાનમંડળ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ક્ષેત્રમાં અદાલત અતિક્રમણ ન કરે તેની ખાતરી કરવા માટે તેને અત્યંત સાવચેત રહેવું પડે છે. પોતાના તમને જાહેરહિતચિંતક પવિત્ર પુરુષો તરીકે રજૂ કરતા ઠગો, નકામા હસ્તક્ષેપકારો અથવા અનધિકૃત દખલ કરનારાઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે અદાલતે નિર્લેપ કડકાઈથી વર્તવું પડે છે. તેઓ ન્યાયના ચોક્કા તરીકે છદ્મવેશ ધારણ કરે છે. તેઓ જાહેરહિતના નામે કાર્ય કરતા હોવાનો ઢોંગ કરે છે, જોકે તેમને જનતાના હિતનું, અથવા પોતાનું પણ, રક્ષણ કરવાનો કોઈ હિત હોતો નથી.

૨૨ મારા મતે, કવો વોરન્ટોનો લેખ મેળવવા ઈચ્છનાર વ્યક્તિએ પૂર્ણ કરવી આવશ્યક એવી સૌથી મહત્વની શરતોમાંની એક એ છે કે પ્રશ્નાધીન પદ જાહેર પદ હોવું જોઈએ અને તેનું સ્વરૂપ પણ જાહેર હોવું જોઈએ. જો આ શરત પૂર્ણ થાય, તો માત્ર એવા જ કેસમાં અદાલત આગળ વધીને એ બાબતની તપાસ કરી શકે કે જાહેર પદ પરની નિમણૂક ખરેખર વૈધાનિક નિયમો અને વિનિયમો અથવા કાયદાની કોઈ જોગવાઈના ઉદ્દેશ્યમાં છે કે કેમ. આ પ્રશ્નનું પરીક્ષણ કરવા માટે, મને “જાહેર પદ” શબ્દનો સાચો અર્થ સમજવાની જરૂર છે. “જાહેર પદ” ની વ્યાખ્યા દં.પ્ર.સં. હેઠળ કરવામાં આવી નથી. “જાહેર પદ” ને મેજર લો લેક્સિકોન, ૪થી આવૃત્તિ, ૨૦૧૦ માં નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યું છે :

“જાહેર પદ” ની વ્યાખ્યા. ૫૫૬ વિ. ક.૪૦ કલમ ૪

એવું પદ જેના ધારકને નિશ્ચિત અવધિ માટે સરકારની સાર્વભૌમ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાની કાનૂની સત્તા હોય છે.

સરકારી કાર્યોના નિર્વહ સાથે સંબંધિત પદ [એસ.કે(એફ), ટી.પી. અધિનિયમ (૪ માંથી ૧૮૮૨)]; એવું કાર્યાલય જ્યાં જાહેર કામકાજ હાથ ધરવામાં આવે છે. [ઓ.૧૩, આર.પ(૨), સી.પી.સી. (૫ માંથી ૧૯૦૮)].

જાહેર પદ એ એવો અધિકાર, સત્તા અને ફરજ છે, જે કાયદા દ્વારા રચાય અને પ્રદાન થાય છે, જેના દ્વારા કોઈ વ્યક્તિને સરકારના સર્વભૌમ કાર્યોના અમુક હિસ્સાથી સજ્જ કરવામાં આવે છે, જેથી તે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત અવધિ અને હોદ્દાકીય શરતો અનુસાર જનહિત માટે તેનો ઉપયોગ કરે. તે સર્વભૌમ સત્તાના કોઈક ભાગના પ્રત્યાયોજનનો અર્થ સૂચવે છે. તે જાહેર હેતુ માટે જાહેર સત્તા દ્વારા સોંપવામાં આવેલો એક વિશ્વાસ છે, જેમાં હોદ્દાની મુદત, અવધિ, પરિલાભો અને ફરજો જેવા તત્વોનો સમાવેશ થાય છે.. .. નિર્ધારક પરિબળ, કસોટી, એ છે કે શું તે પદમાં સરકારના કોઈક ગૌરવપૂર્ણ કાર્યોનું, ભલે તે કાર્યપાલક, વિધાનસભાત્મક કે ન્યાયિક હોય, એવું પ્રત્યાયોજન સામેલ છે કે નહીં, જેનો ઉપયોગ પદધારકે જનહિત માટે કરવાનો હોય. (૭૨ સી.ડબલ્યુ.એન. ૬૪, ખંડ ૭૨). [ફિરિસ દ્વારા લખાયેલ એક્સ્ટ્રાઓર્ડિનરી લીગલ રેમેડીઝ, જેમનો ઉલ્લેખ વી.સી. શુક્લા વિ. સ્ટેટ (દિલ્લી એડમ.), (૧૯૮૦) સપિલ. એસ.સી.સી. ૨૪૯, ૨૬૬ પરિચ્છેદ ૨૬ માં કરવામાં આવ્યો છે]

ઈન રે મિરામ્સ (૧૮૯૧) આઈક્ચૂબી પ૯૪ કેવ. જે., એ કહ્યું હતું: “કોઈ પદને જાહેર પદ બનાવવા માટે તેનું વેતન સ્થાનિક ભંડોળમાંથી નહીં પરંતુ રાષ્ટ્રીય ભંડોળમાંથી આવવું જોઈએ; અને તે પદ આ શબ્દના કડક અર્થમાં જાહેર હોવું જોઈએ. ફરજોનું યોગ્ય પાલન ગૌણ અને દૂરગામી અર્થમાં જાહેર હિત માટે થાય છે એટલું માત્ર પૂરતું નથી. ”

૨૩ બ્લેક્સ લો ડિક્શનરીની ૬મી આવૃત્તિ અનુસાર, “જાહેર પદ” શબ્દસમૂહનું નીચે મુજબ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે :

“જાહેર પદ. “જાહેર પદ”નાં આવશ્યક લક્ષણો છે (૧) કાનૂન દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તા, (૨) પદનો નિશ્ચિત કાર્યકાળ, અને (૩) સરકારના સાર્વભૌમ કાર્યોના કોઈક હિસ્સાનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા; આવી કસોટીનો મુખ્ય તત્વ એ છે કે “અધિકારી” સાર્વભૌમ કાર્ય બજાવી રહ્યો હોય. સિંગ વિ. કોન્સ્ટાન્ટિનો, ૧૬૮ કોન્. ૫૬૩, ૩૬૨ એ.૨ડી ૮૭૧, ૮૭૫. જાહેર સ્થાનને “જાહેર પદ” તરીકે સ્થાપિત કરવા માટેના આવશ્યક

તત્વો એ છે કે તે સ્થાન સંવિધાન, વિધાનમંડળ, અથવા વિધાનમંડળ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તા હેઠળ રચાયેલ હોવું જોઈએ, સરકારની સાર્વભૌમ સત્તાનો કોઈ હિસ્સો તે સ્થાને સોંપાયેલો હોવો જોઈએ, ફરજો અને સત્તાઓ વિધાનમંડળ દ્વારા અથવા વિધાન સત્તા હેઠળ, પ્રત્યક્ષ અથવા અનુમાનિત રીતે, નિર્ધારિત થયેલી હોવી જોઈએ, ફરજો કાનૂન સિવાયની કોઈ ઉચ્ચ સત્તાના નિયંત્રણ વિના સ્વતંત્ર રીતે બજાવવામાં આવતી હોવી જોઈએ, અને તે સ્થાને કંઈક અંશે સ્થાયિત્વ અને સતતતા હોવી જોઈએ. સ્ટેટ એક્સ રિલ. ઈલી લિલી એન્ડ કો. વિ. ગાર્ટનર, મો.એપ., ૬૧૯ એસ.ડબ્લ્યુ. ૨ડી ૭૬૧. ૭૬૪.

લૉ ક્વાર્ટરલી રિવ્યૂના ખંડ ૬૧ના પૃષ્ઠ ૪૬૩ થી ૪૭૮ પર વિનફીલ્ડ. પૃષ્ઠ ૪૬૪ પર વિદ્વાન લેખક એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે કે, “જાહેર પદ” શું છે અને આગળ વધે છે,

“તેમના અર્થઘટનો અંગેની કાયદેસરની વ્યાખ્યાઓને બાજુએ રાખીએ તો, બે ન્યાયિક સ્પષ્ટીકરણો નીચે મુજબ છે :

૧૮૨૮માં, બેસ્ટ, સી.જે. એ જાહેર અધિકારીનું વર્ણન આ રીતે કર્યું હતું કે “જાહેર ફરજનું નિર્વહન કરવા માટે જે કોઈની નિમણૂક કરવામાં આવે છે, અને જે કોઈપણ સ્વરૂપમાં, રાજમુકુટ તરફથી કે અન્ય રીતે, વળતર પ્રાપ્ત કરે છે, તે દરેક વ્યક્તિ જાહેર અધિકારી છે.” ૧૮૧૪માં, લોરેન્સ, જે. એ કહ્યું હતું : “જાહેર અધિકારી એવો અધિકારી છે જે કોઈ એવી ફરજ બજાવે છે કે જેના નિર્વહનમાં જનતાને હિત હોય, અને જો તેને જનતા દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ નિધિમાંથી વેતન મળતું હોય તો તે વાત વધુ સ્પષ્ટ બને છે.” બેસ્ટ, સી.જે. એ કોઈ ને કોઈ પ્રકારના પરિશ્રમિક પર અતિશય ભાર મૂક્યો છે, કારણ કે કેટલાક જાહેર અધિકારીઓ પોતાની ફરજો નિઃશુલ્ક બજાવે છે; ઉદાહરણ તરીકે, કોઈ દેશનો લોર્ડ-લેફ્ટનન્ટ અથવા શાંતિ ન્યાયાધીશ; અને બંને વ્યાખ્યાઓ એ જ શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે જેને સમજાવવાનો તેઓ દાવો કરે છે. તેમ છતાં, જાહેર પદની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ એવી જણાય છે કે તે એવું પદ છે જેના ધારણમાં સમાજ કે

તેના કોઈ એક વર્ગ પ્રત્યેની ફરજોનું નિર્વહન સામેલ હોય છે અને સામાન્ય રીતે એવી ફરજો કેન્દ્રિય કે સ્થાનિક, જે પણ હોય, સરકાર સાથે સંબંધિત હોય છે.”

લેખકે આ મતોને તેમના ‘લો ઓફ ટોટ’ વિષયક પાઠ્યપુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિના પાનું ૬૧૪ પર પુનરાવર્તિત કર્યા છે;

જાહેર પદની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ (કોઈપણ વૈધાનિક વ્યાખ્યા સિવાય) એવી છે કે તે એવું પદ છે કે જેના ધારક દ્વારા સમુદાય પ્રત્યે અથવા તેના કોઈ એક વર્ગ પ્રત્યે ફરજોનું નિર્વહણ કરવું આવશ્યક બને છે, ભલે પદધારકને તેના માટે વેતન મળતું હોય કે ન મળતું હોય.

૨૦. બરોડના ભાગ ૪ ના પૃષ્ઠ ૪૨૭માંથી નીચેનો અવતરણ પણ નોંધપાત્ર છે : કોઈ પદને જાહેર પદ બનાવવા માટે, તેનું વેતન સ્થાનિક નાણાંમાંથી નહીં પરંતુ રાષ્ટ્રીય નાણાંમાંથી આવતું હોવું જોઈએ, અને તે પદ આ શબ્દના કડક અર્થમાં જાહેર પદ હોવું જોઈએ. માત્ર એટલું પૂરતું નથી કે તે પદની ફરજોનું યથોચિત પાલન ગોંડા અને દૂરસ્ત અર્થમાં જાહેર હિત માટે હોય.” “જાહેર પદમાં પ્રાદેશિક આર્મીમાં, અથવા કાઉન્સિલની અન્ય કોઈપણ સશસ્ત્ર દળોમાં, કમિશન ધારણ કરવું પણ સમાવેશ પામે છે.”

૨૧. હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, સિમન્સ આવૃત્તિના ખંડ ૧૧ ના પૃષ્ઠ ૧૪૬ અને ૧૪૭ પરના અવતરણનો પણ સંદર્ભ લઈ શકાય.

પદની ફરજો જાહેર સ્વરૂપની હોવી આવશ્યક છે. તેથી, પ્રિવી કાઉન્સિલના સભ્ય વિરુદ્ધ માહિતી દાખલ થતી હતી, કારણ કે, પ્રિવી કાઉન્સિલનું સભ્યપદ જાહેર સ્વરૂપના પદનું ધારણ કરવું બને છે.

●સરકારી વકીલ “જાહેર પદ” ધરાવે છે કે કેમ:

રૂપ સરકારી વકીલ એક "જાહેર પદ" ધારણ કરે છે. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની યોજનામાં તેને અપાયેલ પ્રાધાન્યનો એક "વિશેષ હેતુ" છે. તેના પદ સાથે કેટલાક વ્યવસાયિક, સત્તાવાર કર્તવ્યો અને વિશેષાધિકારો જોડાયેલા છે. તેનું પદ "લાભનું પદ" તરીકે પણ ઓળખી શકાય, કારણ કે જ્યાં સુધી તે પદ પર રહેલો હોય ત્યાં સુધી તે ચૂંટણી લડવા માટે અયોગ્ય રહે છે, યદ્યપિ સ્થાયિત્વ તેના કાર્યકાળને નહીં પરંતુ પદને જોડાયેલું છે. તેના કર્તવ્યો જાહેર સ્વરૂપના છે. તેનો "સ્વતંત્ર અને જવાબદાર સ્વભાવ" છે. તે "ક્વો-વોરન્ટો કાર્યવાહી" ના વ્યાપ હેઠળ જાહેર પદ ધારણ કરે છે. સરકારી વકીલ તપાસ એજન્સીનો ભાગ નથી, પરંતુ તે એક "સ્વતંત્ર કાયદેસર સત્તા" છે. તે કાયદેસર કર્તવ્યો અને કાર્યો બજાવે છે. તે જવાબદારીનું પદ ધારણ કરે છે, કારણ કે રાજ્ય સરકારના નિર્દેશો પર કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ પરત ખેંચવાની સત્તા તેને સોંપવામાં આવી છે (મહાદેવ વિ. શાંતિભાઈ (૧૯૬૯) ૨ એસ.સી.આર. ૪૨૨; કાન્તા કથુરિયા વિ. માનક ચંદ સુરાણા, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૬૯૪; મધુકર જી. ઇ. પંકાકર વિ. જસવંત છોબનિલદાસ રાજાની એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૨૨૮૩; મુન્દ્રિકા પ્રસાદ સિંહા વિ. બિહાર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૮૭૧; કે.સી. સુદ વિ. એસ.જી. ગુડિમની, (૧૯૮૧) ૨ સી.આર. એલ.જે. ૧૭૭૯; મુકુલ દલાલ વિ. ભારત સંઘ, (૧૯૮૮) ૩ એસ.સી.સી. ૧૪૪; હિતેન્દ્ર વિષ્ણુ ઠાકુર વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૨૬૨૩; રબીન્દ્ર કુમાર નાયક વિ. કલેક્ટર, મયૂરભંજ, ઓડિશા, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૧૧૨૦ અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. જોહરીમલ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૩૮૦૦ : (૨૦૦૪ ઓલ એલ.જે. ૨૬૫૦)).

રૂપ.૧ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળનો સરકારી વકીલ વિશેષ દરજ્જો ધરાવે છે, અને તેની નિમણૂક કાયદેસરની છે. સંહિતામાં કરવામાં આવેલી કેટલીક જોગવાઈઓ હેઠળ તેને વિશેષ માન્યતા પ્રાપ્ત થાય છે.

●કાયદાકીય જોગવાઈઓ:

૨૬ બંને પક્ષ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી પરસ્પર વિરુદ્ધ દલીલો તરફ વળતા પહેલાં, કોઈ વ્યક્તિની સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકને નિયંત્રિત કરતી કાયદાની કેટલીક સંબંધિત જોગવાઈઓ અને નિયમોનું અવલોકન કરવું જરૂરી છે એવું હું માનું છું.

૨૬.૧ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨(ચૂ) માં “સરકારી વકીલ” ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે: “વકીલ”, જ્યારે તેનો ઉપયોગ કોઈપણ અદાલતમાં કોઈપણ કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો અર્થ એવો વ્યક્તિ થાય છે જેને હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા તેના હેઠળ આવી અદાલતમાં વકીલાત કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય, અને તેમાં એવો અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિનો સમાવેશ થાય છે જેને આવી કાર્યવાહીમાં કાર્ય કરવા માટે અદાલતની પરવાનગીથી નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હોય;

૨૬.૨ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ સરકારી વકીલો અંગે જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે મુજબ છે:

“૨૪. સરકારી વકીલો (૧) દરેક વડી અદાલત માટે, કેન્દ્રીય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર, વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, આવી અદાલતમાં કેન્દ્રીય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર, જે લાગુ પડે તે મુજબ, તરફથી કોઈપણ અભિયોજન, અપીલ અથવા અન્ય કાર્યવાહી ચલાવવા માટે, એક સરકારી વકીલની નિમણૂક કરશે અને એક અથવા વધુ વધારાના સરકારી વકીલોની પણ નિમણૂક કરી શકશે.

(૨) કેન્દ્ર સરકાર કોઈપણ જિલ્લો અથવા સ્થાનિક વિસ્તાર માં કોઈપણ કેસ અથવા કેસોના વર્ગનું સંચાલન કરવાની હેતુસર એક અથવા વધુ સરકારી વકીલોની નિમણૂક કરી શકે છે.

(૩) દરેક જિલ્લામાં માટે, રાજ્ય સરકાર એક સરકારી વકીલની નિમણૂક કરશે અને તે જિલ્લાને માટે એક અથવા વધુ વધારાના સરકારી વકીલોની પણ નિમણૂક કરી શકશે.પરંતુ એ શરતે કે એક જિલ્લા માટે નિયુક્ત કરાયેલ

સરકારી વકીલ અથવા વધારાનો સરકારી વકીલ, જે રીતે પ્રસંગોપાત હોય તે રીતે, અન્ય જિલ્લામાં માટે પણ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાશે.

(૪) જિલ્લાધિકારી સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને એવા વ્યક્તિઓનાં નામોની યાદી તૈયાર કરશે, જેઓ, તેના મતે, જિલ્લામાં સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવવા યોગ્ય હોય.

(૫) ઉપકલમ (૪) હેઠળ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી નામોની યાદીમાં જે વ્યક્તિનું નામ સમાવેશ પામતું ન હોય, તેવી કોઈપણ વ્યક્તિને રાજ્ય સરકાર દ્વારા જિલ્લાની માટે સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવશે નહીં.

(૬) ઉપકલમ (૫) માં સમાવાયેલ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં, જ્યાં કોઈ રાજ્યમાં અભિયોજન અધિકારીઓનો નિયમિત કેડર અસ્તિત્વમાં હોય, ત્યાં રાજ્ય સરકાર એવો સરકારી વકીલ અથવા વધારાનો સરકારી વકીલ માત્ર તેવા કેડરનું રચન કરતા વ્યક્તિઓમાંથી જ નિયુક્ત કરશે: પરંતુ શરતે કે, જ્યાં રાજ્ય સરકારના અભિપ્રાય મુજબ આવી નિયુક્તિ માટે તેવા કેડરમાં કોઈ યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, ત્યાં તે સરકાર, પ્રકરણ મુજબ, ઉપકલમ (૪) હેઠળ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી નામોની યાદીમાંથી કોઈ વ્યક્તિને સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકશે.

[સ્પષ્ટીકરણ.—આ ઉપકલમના હેતુઓ માટે, (એ) "ફરિયાદ ચલાવતાં અધિકારીઓનો નિયમિત કેડર" નો અર્થ એવો ફરિયાદ ચલાવતાં અધિકારીઓનો કેડર થાય છે, જેમાં સરકારી વકીલનું પદ, તે ગમે તે નામે ઓળખાતું હોય, સમાવાયેલ હોય, અને જેમાં સહાયક સરકારી વકીલને, તે ગમે તે નામે ઓળખાતો હોય, તે પદ પર બઢતી આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી હોય;

(બી) “સરકારી વકીલ અધિકારી” એટલે, જે કોઈપણ નામે ઓળખાતો હોય તેવો એવો વ્યક્તિ, જેને આ સંહિતા હેઠળ સરકારી વકીલ, વધારાના સરકારી વકીલ અથવા સહાયક સરકારી વકીલના કાર્યો નિભાવાવવા માટે નિમણૂક કરવામાં આવી હોય.]

(૭) કોઈ વ્યક્તિ ઉપકલમ (૧) અથવા ઉપકલમ (૨) અથવા ઉપકલમ (૩) અથવા ઉપકલમ (૬) હેઠળ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે ત્યારે જ પાત્ર ગણાશે, જ્યારે તે ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ તરીકે પ્રેક્ટિસમાં રહ્યો હોય.

(૮) કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર, કોઈપણ કેસ અથવા કેસોના વર્ગના હેતુઓ માટે, જે વ્યક્તિ ઓછામાં ઓછા દસ વર્ષ સુધી વકીલ તરીકે પ્રેક્ટિસમાં રહી હોય તેવી વ્યક્તિને વિશેષ સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકે છે. સી [‘પરંતુ એ શરતે કે, અદાલત પીડિતને આ ઉપકલમ હેઠળ ફરિયાદ પક્ષને સહાય કરવા માટે પોતાની પસંદગીના વકીલને નિયુક્ત કરવાની મંજૂરી આપી શકે’].

(૯) ઉપકલમ (૭) અને ઉપકલમ (૮) ના હેતુઓ માટે, જે અવધિ દરમિયાન કોઈ વ્યક્તિ પ્લીડર તરીકે વ્યવસાયમાં રહ્યો હોય, અથવા સરકારી વકીલ તરીકે અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે અથવા સહાયક સરકારી વકીલ તરીકે અથવા અન્ય અભિયોજન અધિકારી તરીકે, તેને જે કોઈ નામથી ઓળખવામાં આવતો હોય તે રીતે, સેવા બજાવી હોય (આ સંહિતાના પ્રારંભ પહેલાં કે પછી), તે અવધિ એવી ગણાશે કે જાણે આવી વ્યક્તિ એ અવધિ દરમિયાન એડવોકેટ તરીકે વ્યવસાયમાં રહી હોય.]”

૨૭ હવે હું નિયમો, ૨૦૦૯, પર નજર કરીશ.

૨૭.૧ નિયમ ૨ (સી) હેઠળ “જિલ્લા સરકારી વકીલ” ની વ્યાખ્યા આ મુજબ કરવામાં આવી છે:

“જિલ્લા સરકારી વકીલ”નો અર્થ મોકુસ્સિલની કોઈપણ જિલ્લા અદાલત માટે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ સરકારી વકીલ એવો થાય છે અને તેમાં અમદાવાદ સિટી સિવિલ અદાલત માટે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ સરકારી વકીલનો પણ સમાવેશ થાય છે;

૨૭.૨ નિયમ ૨(જે) હેઠળ “સરકારી વકીલ” ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે:

“સરકારી વકીલ” એટલે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૨૪ હેઠળ સેશન્સ વિભાગ માટે સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ કોઈપણ વ્યક્તિ અને તેમાં વધારાના સરકારી વકીલ, સહાયક સરકારી

સરકારી વકીલ અને વિશેષ સરકારી વકીલ.”

૨૭.૩ નિયમ ૪ કાયદા અધિકારીઓની નિમણૂક માટે જોગવાઈ કરે છે.

૨૭.૪ મારા હેતુ માટે સંબંધિત નિયમ ૪(ક) નીચે મુજબ વાંચાય છે:

જિલ્લામાં સરકારી વકીલ અને વધારાના સરકારી વકીલની નિયુક્તિ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ ની કલમ ૨૪ ની ઉપકલમ (૩) મુજબ કરવામાં આવશે.

૨૭.૫ નિયમ ૫ જિલ્લામાં અદાલતમાં સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક મેળવવા માટેની લાયકાતો અને પાત્રતા અંગે જોગવાઈ કરે છે. તે આ મુજબ છે:

૫(૧) કોઈપણ વ્યક્તિને વડી અદાલત અથવા જિલ્લા અદાલતમાં સરકારી વકીલ તરીકે, વડી અદાલત, જિલ્લા અદાલત અથવા અન્ય અદાલત અથવા ન્યાયાધિકરણમાં સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક પામવા માટે પાત્ર ગણવામાં આવશે નહીં, જો સુધી કે— (એ) તેને ગુજરાતની વડી અદાલત અથવા જિલ્લા અદાલતના વકીલ તરીકે ઓછામાં ઓછા દસ વર્ષનો અનુભવ ન હોય; (બી) તેની ઉંમર ૬૦ વર્ષથી વધુ ન હોય; અને (સી)

તેની નિમણૂક પહેલાંના ઓછામાં ઓછા પાંચ વર્ષના ગાળામાં તે આવકવેરાનો કરદાતા હોય.

૨૭.૬ નિયમ ૬ (૫) નીચે મુજબ છે:

કેસોનું સંચાલન કરતાં સમયે થયેલી ઘોર બેદરકારી, દુરાચાર અને કપટના કિસ્સામાં, સરકારને તેની નિમણૂક સમાપ્ત થયા પછી પણ કાનૂની અધિકારી વિરુદ્ધ કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો હકદાર રહેશે.

૨૮ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ અને ઉપર ઉલ્લેખિત નિયમોનું સાદું વાચન સ્પષ્ટ કરે છે કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, સેશન્સ જજની સલાહમસલતથી, એવા વ્યક્તિઓના નામોની યાદી તૈયાર કરી શકે છે, જેઓ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટના મત મુજબ સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે યોગ્ય હોય. “સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે યોગ્ય” અને “ઉચિત વ્યક્તિ” જેવા શબ્દોના ઉપયોગથી દર્શાવે છે કે યોગ્યતા અને ઉચિતતા, કલમ ૨૪ની સ્પષ્ટ વૈધાનિક આવશ્યકતાઓ છે. નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત પાત્રતાના માપદંડો ઉપરાંત, જ્યાં સુધી સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં બીજું મહત્વપૂર્ણ પાત્રતાનું માપદંડ એ છે કે તેવી વ્યક્તિ નિમણૂક માટે “યોગ્ય” હોવી જોઈએ.

૨૯ “સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા યોગ્ય” અને “યોગ્ય વ્યક્તિ” શબ્દોના અર્થ: ● ‘યોગ્ય’ શબ્દનો અર્થ: અ) અર્ચર’સ લો લેક્સિકોન (પૃષ્ઠ ૧૮૫૧, ખંડ ૨, ૩ મી આવૃત્તિ) મુજબ, કોઈ પદનું કાર્ય કરવાની દૃષ્ટિએ “યોગ્ય” વ્યક્તિ તે છે — ‘કવી મેલિયસ એટ્લિસ્કયાટ એટ પોસિત, ઓફિસિયમ ઇલુદ ઇન્ટેન્ડેરે.’ લોર્ડ કોક કહે છે કે ‘આઈડોનિયસ’ શબ્દ “કાયદામાં ઘણી વાર તેવા લોકોને આક્ષેપિત થાય છે, જેઓ કોઈ પદ અથવા કાર્ય ધરાવતા હોય; અને કાયદાની દૃષ્ટિએ તે વ્યક્તિ આઈડોનિયસ, યોગ્ય અને પોતાના પદનું કાર્ય કરવાની લાયક કહેવાય છે, જેના પાસે ત્રણ બાબતો હોય — પ્રામાણિકતા, જ્ઞાન અને ક્ષમતા; પ્રામાણિકતા જેથી તે દુર્ભાવના, લાગણીપ્રેરિતતા અથવા પક્ષપાત વિના સત્યનિષ્ઠાપૂર્વક કાર્ય કરી શકે; જ્ઞાન જેથી તે શું કરવું જોઈએ તે યોગ્ય રીતે જાણે; અને ક્ષમતા, સ્થિતિ તેમજ શરીર બંને દૃષ્ટિએ, જેથી જરૂરી હોય ત્યારે તે પોતાના

પદના કાર્ય પર ધ્યાન આપી તેને નિષ્ઠાપૂર્વક નિર્વાહ કરી શકે, અને અશક્તિ અથવા ગરીબીના કારણે તેની ઉપેક્ષા ન કરે;" (ડ્વાર, ૬૮૫).

(બી) બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી અનુસાર (પૃષ્ઠ ૫૭૩, ૫ મી આવૃત્તિ) , "યોગ્ય. અનુરૂપ અથવા યોગ્ય. ફરજ માટે સુસંગત. અનુકૂલિત, રચાયેલ, તૈયાર."

(સી) ન્યૂ શોર્ટર ઓક્સફર્ડ અંગ્રેજી શબ્દકોશ (પૃષ્ઠ ૯૬૦, ખંડ ૧, ૧૯૯૩ આવૃત્તિ) અનુસાર, "કેસની આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ, યોગ્ય, સુસંગત." "વ્યક્તિ અથવા પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ; યથોચિત, યોગ્ય." "માટે અનુરૂપ અથવા યોગ્ય હોવું."

૨૯.૧ કલમ ૨૪(૪), ઇ.પ્ર.સં. માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ "નિયુક્ત કરવા યોગ્ય" શબ્દપ્રયોગ, કલમ ૨૪ની ઉપકલમ (૭) માં નિર્ધારિત પાત્રતાના માપદંડથી ભિન્ન છે અને તે ઉપરાંતનો છે. વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે કલમ ૨૪(૭) અને (૯) માં નિર્ધારિત પાત્રતાનો માપદંડ ઓછામાં ઓછા સાત વર્ષ સુધી વકીલ તરીકેની પ્રેક્ટિસનો છે, (જેમાં સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ અથવા સહાયક સરકારી વકીલ તરીકેની સેવા સમાવેશ પામે છે), ત્યારે જણાવાયેલ પદ પર નિયુક્તિ માટેની "યોગ્યતા" માત્ર "પાત્રતા" કરતાં વધુ છે, કારણ કે જો યોગ્યતાનું અર્થઘટન પાત્રતા સમકક્ષ કરવામાં આવે, તો ઉપકલમ (૪) માં ઉપયોગમાં લેવાયેલ "યોગ્ય" શબ્દ અયોગ્ય અને અતિરિક્ત બની જાય, કેમ કે નિયુક્તિ માટેનો પાત્રતાનો માપદંડ ઇ.પ્ર.સં.ની કલમ ૨૪(૭) અને (૯) માં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ છે.

૨૯.૨ યોગ્યતા નો અર્થ શું થાય? "યોગ્ય" શબ્દનો અર્થ અનુકૂળ અથવા પૂરતા ધોરણોને પૂર્ણ કરનાર એવો થાય છે. ન્યૂ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી ઓફ ઇંગ્લિશ (ઇન્ડિયન એડિશન) મુજબ "યોગ્ય" શબ્દનો અર્થ એવો વ્યક્તિ કે જેના પાસે કોઈ કાર્ય કુશળતાપૂર્વક હાથ ધરવા માટે આવશ્યક કૌશલ્યો હોય. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા ની કલમ ૨૪(૪) હેઠળ, યોગ્યતાની મૂળભૂત આવશ્યકતા એ છે કે તે વ્યક્તિ નિર્દિષ્ટ કાર્ય કરવા માટે યોગ્ય હોવી જોઈએ, જે તેની પાત્રતા થી ભિન્ન છે. (મિસિસ નીલિમા સદાનંદ વર્તક વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર)

(એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ બોમ ૪૩૧)). જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે, ઉક્ત પદ માટે નિયુક્ત થનારી વ્યક્તિઓના નામોની યાદી તૈયાર કરે તે પહેલાં, કોઈ વ્યક્તિને વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા માટે તે યોગ્ય છે એવી અભિપ્રાય રચવાની આવશ્યકતા છે. ● ‘યોગ્ય’ શબ્દનો અર્થ: (એ) બ્લેક્સ લૉ ડિક્શનરી (પૃ. ૧૨૮૬, ૫ મી આવૃત્તિ) અનુસાર, “યોગ્ય. સમક્ષ રહેલ હેતુ માટે યોગ્ય અને અનુરૂપ.”

(બી) ન્યૂ શોર્ટર ઓક્સફર્ડ ઇંગ્લિશ ડિક્શનરી (પૃષ્ઠ ૩૧૩૬, ખંડ ૨, ૧૯૯૩ આવૃત્તિ) અનુસાર, “સ્વભાવ, સ્થિતિ અથવા ક્રિયામાં સુસંગત હોવું; અનુરૂપ, સમાનરૂપ”. “જે કોઈ હેતુ, પ્રસંગ અથવા વ્યક્તિના સ્વભાવ માટે યોગ્ય અથવા અનુરૂપ હોય.”

૩૦ આમ, ઉપરોક્તથી એવું સૂચિત થાય છે કે “ફિટ” શબ્દનો અર્થ સંબંધિત પદ અથવા હોદ્દા સાથે સંલગ્ન ભૂમિકા અને ફરજો ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં યોગ્યતા એવો થાય. તેથી, નિયુક્ત થનાર વ્યક્તિ માટે, (એ) કાયદા હેઠળ જે રીતે સરકારી વકીલનું સ્વતંત્ર પદ ધારણ કરવું આવશ્યક છે તે રીતે તે પદ ધારણ કરવા માટે યોગ્ય અને ઉપયુક્ત હોવું આવશ્યક છે;

(બી) સરકારી વકીલ દ્વારા કાનૂન હેઠળ જે રીતે ફરજો અને કાર્યો કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, તે રીતે તેઓ દ્વારા કરવામાં આવવાની આવશ્યકતા ધરાવતી ફરજો અને કાર્યો નિભાવવામાં સક્ષમ હોવા બદલ.

૩૧ હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સના આર વિ. કાઉન અદાલત (૨૦૦૨) ૧ ડબ્લ્યુએલઆર ૧૯૫૪ ના કેસમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“બીજું, “યોગ્ય અને યોગ્ય” વ્યક્તિ શબ્દપ્રયોગને કંઈક વિચારણા આપવી આવશ્યક છે. આ એક સંયુક્ત શબ્દપ્રયોગ છે, જે અનેક સંદર્ભોમાં વ્યાપક રીતે ઉપયોગમાં લેવાય છે. તે અર્થવિચારાત્મક વ્યાખ્યા અથવા પરિભાષામાં સરળતાથી સમાઈ જતો નથી અને જે સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ થાય છે તેમાંથી તેનો અર્થછાંયો પ્રાપ્ત કરે છે. આ એવો શબ્દપ્રયોગ છે, જેનું ધ્યેય એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે કોઈ કાર્ય કરવાની મંજૂરી માંગનાર

અરજદાર પાસે તે કાર્ય કરવા માટે, જેના માટે અરજદાર મંજૂરી ઇચ્છે છે, તેવી વ્યક્તિ માટે વાજબી રીતે આવશ્યક વ્યક્તિગત ગુણધર્મો અને વ્યવસાયિક લાયકાતો હોય...” (પરા ૯, ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૩૨ સર્વોચ્ચ અદાલતે એન. કન્નાદાસન વિ. અજય ઘોષ [(૨૦૦૯) ૭ એસ.સી.સી. ૧] ના મામલામાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

... જોકે, જો એવું જાણવા મળે કે તે અન્યથા તે માટે અયોગ્ય ઠરે છે, અર્થાત્ યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતાની કસોટી, શારીરિક, બૌદ્ધિક અને નૈતિક, પૂર્ણ કરતો નથી, તો કેન્દ્ર સરકાર તેના સંવિધાનિક કર્તવ્ય સાથે સુસંગત રીતે અને જાહેર હિતમાં, તેને વધારાના ન્યાયાધીશ તરીકે પુનર્નિયુક્ત કરવા અથવા કાયમી ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવા અંગે નિર્ણય લઈ શકશે નહીં.” (પેરા ૨૮, ભાર પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

૩૩ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ તેમજ નિયમો, ૨૦૦૯ ના નિયમ ૪ની અંતર્નિહિત આવશ્યકતાઓમાં યોગ્યતા અને સુપાત્રતા પણ અવ્યક્ત રીતે સમાયેલ ગણાવી શકાય છે અને માત્ર એવો જ વ્યક્તિ, જે યોગ્ય અને સુપાત્ર હોય અને જે નિખાલસ અખંડિતતા તથા નિર્દોષ ચરિત્ર ધરાવતો હોય, તેને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય.

૩૪ એન. કન્નાદાસન (ઉપરોક્ત) માં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતા, શારીરિક, બૌદ્ધિક અને નૈતિક, એ એવી બાબતો છે જેઓ નિમણૂક કરતા પહેલાં વિચારવામાં આવશ્યક છે; કે ઉપભોક્તા સંરક્ષણ અધિનિયમની કલમ ૧૬ માં આવેલાં “વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ છે અથવા રહ્યા છે” શબ્દોનું એવું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે કે તે કોઈપણ એવી વ્યક્તિને આવરી લેતા નથી જે ન્યાયાધીશ રહ્યા હોય, પરંતુ એવી વ્યક્તિને આવરી લે છે જેઓ સેવામાંથી કોઈ કલંક વિના નિવૃત્ત થયા હોય; અને કે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની પાત્રતાનો વિચાર અતિ-શાબ્દિક રીતે ન કરવો જોઈએ, પરંતુ તે

સંબંધિત વ્યક્તિની ઉપયુક્તતાને પણ સમાવે છે એવું માનવું જોઈએ, જેમાં તેમના ચારિત્ર્ય અને પ્રામાણિકતાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

૩૫ પંજાબ રાજ્ય વિ. સલિલ સભલોક, [(૨૦૧૩) ૫ એસ.સી.સી. ૧], ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષનું પદ ઉત્તમ ક્ષમતા અને ઊંચી પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા સક્ષમ, ઇમાનદાર અને સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ દ્વારા ભરેલું હોવું જોઈએ; સમાજનો આયોગ પ્રત્યેનો વિશ્વાસ ખોવાઈ ન જાય તે આવશ્યક છે; કાયદામાં સ્પષ્ટ મર્યાદાઓ ઉપરાંત અવ્યક્ત મર્યાદાઓ પણ રહેલી હોય છે; અને કેન્દ્રીય વહીવટી પંચે ન્યાયિક કાર્યવાહી દરમિયાન કરેલી પ્રતિકૂળ ટિપ્પણીઓની નોંધ નિયુક્તિ કરનાર સત્તાધિકારીએ લેવી જરૂરી હતી.

૩૬ સેન્ટર ફોર પી.આઈ.એલ. અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૨૦૧૧) ૪ એસ.સી.સી. ૧] ના મામલામાં, નિયુક્તિ કરતી વખતે સંસ્થાગત અખંડિતતાની આવશ્યકતા ધ્યાનમાં રાખવાની અને સંસ્થા માટે શું હિતાવહ છે તે ધ્યાનમાં લેવાની, નિયુક્ત થનારી વ્યક્તિ માટે શું હિતાવહ છે તે નહીં, એવી આવશ્યકતા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો.

૩૭ આ તબક્કે એ જણાવવું અપ્રસંગિક ગણાશે નહીં કે ગ્રાહક સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૧૬ (રાજ્ય આયોગના પ્રમુખની નિમણૂક) હોય કે ભારતના સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૧૭ (વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની નિમણૂક) હોય કે અનુચ્છેદ ૩૧૬ (લોક સેવા આયોગના અધ્યક્ષની નિમણૂક) હોય કે કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ અધિનિયમ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૪ (કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તની નિમણૂક) હોય, એ પૈકી કોઈ જોગવાઈમાં નિર્દિષ્ટ રીતે એવું કહેવામાં આવ્યું નથી કે નિમણૂક પામનાર વ્યક્તિ યોગ્ય અથવા ઉપયુક્ત હોવી જ જોઈએ અથવા તે સદ્ભાવના અને ચારિત્ર્ય ધરાવતી વ્યક્તિ હોવી જ જોઈએ. તેમ છતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, સંબંધિત પદના સ્વભાવ અને તે પદ ધારણ કરતી વ્યક્તિએ બજાવવાની ફરજોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતાને અવ્યક્ત આવશ્યકતાઓ તરીકે આ જોગવાઈઓમાં અંતર્ભૂત માનેલી છે અને આ રીતે, હાંસલ કરવાના હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને, આ જોગવાઈઓને હેતુલક્ષી અર્થઘટન આપેલું છે.

૩૮ સરકારી વકીલનું કાર્યાલય: ૩૮.૧ ભૂમિકા અને કાર્ય: સરકારી વકીલના કાર્યાલયમાં જાહેર સ્વરૂપની તથા જનતાના અત્યંત મહત્વના હિત સાથે સંબંધિત ફરજો સામેલ છે. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમો ૧૮૯(૨), ૨૨૫, ૩૦૨, ૩૦૮, ૩૭૮, ૩૦૧, ૩૮૫(૧) અને ૩૨૧ એવી કેટલીક જોગવાઈઓ છે, જે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતામાં સરકારી વકીલને વિશેષ સ્થાન પ્રદાન કરે છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સરકારી વકીલ માત્ર રાજ્ય દ્વારા તેની ફરિયાદો ચલાવવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ વકીલ જ નથી. રાજ્ય અને સમાજના દષ્ટિકોણથી આ કાર્યાલયનું મહત્વ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૨૧માં પ્રગટ થાય છે, જે સરકારી વકીલને કોઈપણ વ્યક્તિ વિરુદ્ધની ફરિયાદમાંથી પીછેહઠ કરવા માટે અદાલતની સંમતિ મેળવવા અરજી કરવાની વિવેકસત્તા અર્પે છે. આવી સંમતિ મંજૂર કરવામાં આવે તો, પરિસ્થિતિ અનુસાર, તે વ્યક્તિને મુક્ત કરવી અથવા તેને નિર્દોષ છૂટકારો આપવો જરૂરી બને છે.

૩૮.૨ તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ હેઠળ નિયુક્ત સરકારી વકીલના પદ અથવા હોદ્દા સાથે જાહેર તત્વ સંકળાયેલું છે. તેઓ એવો “હોદ્દો” અથવા કાયદાકીય પદ ધારણ કરે છે, જે સરકારી કચેરીમાં જાહેર સેવક ધરાવતા અન્ય પદથી ભિન્ન હોઈ શકે, પરંતુ આવા “હોદ્દા” અથવા “પદ” સાથે જાહેર તત્વ સંકળાયેલું છે, તે નકારી શકાય તેમ નથી. સરકારી વકીલો અદાલતના અધિકારી હોય છે, જે ન્યાયના વિતરણની પ્રક્રિયામાં અદાલતોને સહાય કરે છે.

૩૮.૩ ફોજદારી કાયદાના અમલીકરણની વ્યવસ્થા અપરાધોની તપાસ કરે છે અને અપરાધીઓને દોષારોપિત કરે છે. તેને મૂલ્યવાન અધિકારો અને સ્વતંત્રતાઓનું પણ રક્ષણ કરવું જોઈએ અને માત્ર દોષિતોને જ દોષિત ઠેરવવા જોઈએ. સરકારી વકીલે આ વિવિધ અને પરસ્પર સ્પર્ધી હિતોને માન્ય રાખવા જોઈએ. દોષિતોને દોષિત ઠેરવવાના, નાગરિકોના અધિકારો અને સ્વતંત્રતાઓનું રક્ષણ કરવાના તથા જનતાને અપરાધીઓથી સુરક્ષિત રાખવાના પરસ્પર સ્પર્ધી હિતો વચ્ચે તેણે ન્યાયસંગત સંતુલન સાધવું જોઈએ. સરકારી વકીલોએ ખાતરી કરવી જોઈએ કે દોષારોપણની કાર્યવાહી સતર્ક, સક્ષમ અને ન્યાયસંગત રીતે હાથ ધરવામાં આવે. સરકારી વકીલના પદનું મહત્વ અતિશયોકિત વિના પણ ઓછું

આંકી શકાય તેમ નથી. સરકારી વકીલ ઊંચી પ્રતિભા ધરાવતો, નિષ્પક્ષ અને ઉદ્દેશ્યનિષ્ઠ વ્યક્તિ હોવો જોઈએ, કારણ કે ફોજદારી ન્યાયના સંચાલનનો મોટો ભાગ તેના પર નિર્ભર રહે છે. સરકારી વકીલનું પદ જાહેર પદ છે અને તે પદાધિકારીએ કાયદેસરની ફરજો બજાવવાની હોય છે. તેથી, સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક પામનાર વ્યક્તિ માત્ર સક્ષમ અને કાર્યક્ષમ જ નહીં, પરંતુ એવી પ્રતિષ્ઠા અને માનમર્યાદા ધરાવતી હોવી જોઈએ કે જે તેની સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકને યોગ્ય ઠરાવે. (રિયાસત અલી ખાન વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (૧૯૯૬) ૨ ક્રાઈમ્સ ૩૫૮). સરકારી વકીલની ફરજ એ છે કે તે નીચલી અદાલતને તેના સમક્ષ વિચારણા માટે મૂકાયેલા કેસ અંગે યોગ્ય નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં સહાય કરે. (દર્યા સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (૧૯૬૪) ૩ એસ.સી.આર. ૩૯૭ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૩૨૮)). ફરિયાદ પક્ષનો કેસ રજૂ કરવામાં સરકારી વકીલે નિષ્પક્ષ રહેવું પડે છે. આરોપી દોષિત છે કે નિર્દોષ, તે નક્કી કરવા સંબંધિત પુરાવા તે અદાલતથી દબાવી રાખી શકતો નથી કે છુપાવી શકતો નથી. તેણે પૂર્ણ ચિત્ર રજૂ કરવું જોઈએ, એકતરફી ચિત્ર નહીં. તેણે ફરિયાદ પક્ષ કે આરોપી, કોઈપણ પ્રત્યે પક્ષપાત રાખવો નહીં. કેસની રજૂઆતમાં તેણે બંને પક્ષો પ્રત્યે નિષ્પક્ષ રહેવું પડે છે. (પ્રભુ દયાલ ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ (૧૯૮૬) ૬ એલ.જે. ૩૮૩ (દિલ)).

૩૮.૪ સરકારી વકીલ પાસેથી એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી કે તે, કેસના સાચા તથ્યોની પરવા કર્યા વગર, કોઈપણ રીતે આરોપીની દોષિત ઠરાવમાં કેસને પહોંચાડવાની તીવ્ર ઇચ્છા દર્શાવે. ફરિયાદ પક્ષનું સંચાલન કરતાં સમયે સરકારી વકીલ પાસેથી અપેક્ષિત વલણ અદાલત પ્રત્યે જ નહીં પરંતુ તપાસ એજન્સીઓ તથા આરોપી પ્રત્યે પણ ન્યાયસંગતતાથી યુક્ત હોવું જોઈએ. જો નીચલી અદાલતમાં ચાલતી કાર્યવાહી દરમિયાન આરોપી કોઈ વાજબી લાભનો હકદાર હોય, તો સરકારી વકીલે તેને અટકાવવો અથવા છુપાવવો જોઈએ નહીં. તેના વિપરીત, તે બાબતને સ્પષ્ટપણે આગળ લાવી આરોપીને ઉપલબ્ધ કરાવવાની ફરજ સરકારી વકીલની છે. ભલે બચાવ પક્ષના વકીલના ધ્યાનમાંથી તે બાબત ચૂકી ગઈ હોય, છતાં જો તે સરકારી વકીલના જ્ઞાનમાં આવે, તો તેને અદાલતના ધ્યાન પર લાવવાની વધારાની જવાબદારી પણ સરકારી વકીલની છે.

૩૯ કાયદા અધિકારીઓ, અપરાધ કરનારાઓ સામે ન્યાય પ્રાપ્ત કરવાનો માનવજાતિનો લાડકવો ધ્યેય સિદ્ધ કરવા માટે ન્યાયાધીશો દ્વારા ચલાવવામાં આવતા રથના મહત્વના પૈડાઓ પૈકીના એક છે. રાજ્યનો મુખ્ય હેતુ અપરાધને કાબૂમાં રાખવો, અપરાધીઓની તપાસ કરીને તેમના વિરુદ્ધ કાર્યવાહી ચલાવવી અને તેમને દંડિત કરવો એ છે, જેથી કાયદો અને વ્યવસ્થા, સૌહાર્દ અને સુમેળ, શાંતિ અને સમાધાન જળવાઈ રહે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા તથા નિયમોની વિવિધ જોગવાઈઓમાં, સરકારી વકીલની નિમણૂક કઈ રીતે અને કઈ પ્રક્રિયા મુજબ થવી જોઈએ અને અદાલતોને કેવી રીતે સહાય પૂરી પાડવી જોઈએ તે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે. સંહિતા અને નિયમોનો હેતુ એ છે કે અદાલતને સહાય પૂરી પાડવા માટે વકીલોમાંથી શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવી. આ બાબતમાં જનતાનો જીવંત હિત સંકળાયેલો છે.

૩૯.૧ સરકારી વકીલ માત્ર પક્ષકારના વકીલ કરતાં વિશેષ હોય છે. તે જાહેર પદ ધારણ કરે છે. તેની ફરજો જાહેર સ્વરૂપની હોય છે. સરકાર એટલે કે સરકારી વકીલ પોતાની ફરજો જે રીતે નિભાવે છે, તેમાં માત્ર રાજ્ય જ નહીં પરંતુ વ્યાપક જનતા પણ હિતગ્રસ્ત હોય છે. જો તે પોતાની ફરજો યોગ્ય રીતે નિભાવવામાં નિષ્ફળ જાય, તો દંડને પાત્ર ગુનેગારો કાનૂનની પકડમાંથી મુક્ત થઈ જશે. તે માત્ર રાજ્ય પ્રત્યે જ નહીં પરંતુ જનતા પ્રત્યે પણ જવાબદાર છે. તે અદાલતનો જવાબદાર કાનૂની અધિકારી છે. અદાલત ન્યાયનું વિતરણ કરી શકે તે માટે યોગ્ય હકીકતો અને કાયદો અદાલત સમક્ષ ગોઠવીને રજૂ કરવું તેની ફરજ છે. જો આવી નિમણૂક લાભલાલચ આધારિત પ્રણાલીનું પરિણામ બને, તો કાનૂનનું શાસન અંતે ભોગ બનશે, ન્યાયનું વિતરણ જોખમમાં મુકાઈ જશે અને પીડિત તથા તેના કુટુંબજનો અને અન્ય સંબંધીઓની આંખોના આંસુ કદી પોચા કરી શકાશે નહીં. ●સરકારી વકીલના પદની સંસ્થાગત અખંડિતા: ૪૦ ઉમેદવારના નામની ભલામણ કરતી વખતે સરકારી વકીલ સંસ્થાની સંસ્થાગત અખંડિતતાને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. સરકારી વકીલના પદ પરની નિમણૂક માટે માત્ર ઉમેદવારની પાત્રતાની શરતો જ નહીં, પરંતુ ભલામણની નિર્ણયપ્રક્રિયા પણ સંતોષકારક હોવી આવશ્યક છે. ભલામણ કરવાનો નિર્ણય એવો સચેત અને માહિતીપૂર્ણ નિર્ણય હોવો જોઈએ કે જેમાં એ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે કે સરકારી વકીલ, એક સંસ્થા તરીકે, ફોજદારી ન્યાયપ્રશાસનમાં મહત્વપૂર્ણ કાર્ય બજાવે છે. જો જિલ્લા કલેક્ટર અથવા

સેશન્સ જજ જેવી કાયદેસર સત્તા કલમ ૨૪, દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ના હેતુ અને ઉદ્દેશ સાથે સંબંધિત સંબંધિત સામગ્રીને અવગણે, અથવા અસંગત પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લે, તો તેમનો નિર્ણય/ભલામણ મનસ્વીપણાના આધાર પર દૂષિત ગણાશે. સત્તાવાળાઓએ સંસ્થાગત સક્ષમતા સંબંધિત પ્રશ્નને ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે. જો પસંદગી સંસ્થાગત સક્ષમતા અને કાર્યપ્રણાલીને પ્રતિકૂળ અસર કરે, તો આવા ઉમેદવારની નિમણૂક ન કરવી તેમની ફરજ છે. સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક માટેના પ્રસ્તાવો મોકલતી વખતે સંસ્થાગત અખંડિતા મુખ્ય વિચારણા હોવી જોઈએ. કલમ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, સક્ષમ સત્તાએ સંસ્થા માટે શું હિતાવહ છે તે જોવું જોઈએ, ઉમેદવાર માટે શું હિતાવહ છે તે નહીં. જ્યારે સંસ્થાગત અખંડિતા પ્રશ્નાધીન હોય, ત્યારે પરીક્ષણનો માપદંડ "જાહેર હિત" હોવો જોઈએ. વ્યક્તિગત અખંડિતા પણ સંબંધિત છે અને તેનો સંસ્થાગત અખંડિતા સાથે સહસંબંધ છે. જો કલમ હેઠળ પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારોના નામોની ભલામણ કરવાની ફરજ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હોય, તો તે નિર્ણયપ્રક્રિયાની અખંડિતતા એ સુનિશ્ચિત કરવી જોઈએ કે સત્તાઓનો ઉપયોગ તે કલમ દ્વારા કલ્પિત હેતુઓ માટે અને તે જ રીતે થાય; અન્યથા આવી ભલામણ કાનૂનની નજરે અસ્તિત્વહીન ગણાશે. (જુઓ પી.એન.એસ. પ્રકાશ વિ. સેક્રેટરી ટુ ગવર્નર ઓફ એ.પી., ૨૦૧૩ સીઆર.એલ.જે. ૨૭૭૧).

૪૧ હું ઉપયોગી રીતે સર્વોચ્ચ અદાલતના મુંદ્રિકા પ્રસાદ સિંહા વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર [એ.આઈ.આર. ૧૮૭૮ એસ.સી. ૧૮૭૧] કેસના નિર્ણયનો ઉદ્ધરણ આપી શકું છું, વિશેષ કરીને, નીચે મુજબ ફકરા ૧૫ અને ૧૬ માં કરવામાં આવેલી નોંધો: “૧૫. અરજદારના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી વિશાળ રજૂઆત તરફ આવતાં, પ્રતિબંધિત ક્ષેત્રોમાં પણ રાજકારણની ઘૂસણખોરીના આપણા યુગમાં અમે નિશ્ચિતપણે તેના મહત્વને માન્યતા આપીએ છીએ. સરકારી વકીલ માત્ર કોઈ એક મુકદ્દમાબાજ માટેનો વકીલ નથી. તે જાહેર પદ ધારણ કરે છે. અમે મદ્રાસ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે રામચંદ્રન વિ. અલાગિરીસ્વામી કેસમાં કરેલી નોંધોને અનુમોદન સાથે યાદ કરીએ છીએ અને સરકારી વકીલના પદ વિષે ત્યાં વ્યક્ત કરાયેલ અભિપ્રાયને, બિહારની પરિસ્થિતિમાં પણ, વ્યાપક રીતે યોગ્ય ગણીએ છીએ.

“ . . . મદ્રાસના સરકારી વકીલના કર્તવ્યો જાહેર સ્વરૂપના કર્તવ્યો છે. તે ઉપરાંત, અગાઉથી જ સમજાવ્યા મુજબ, સરકારી વકીલ પોતાની ફરજો કેવી રીતે નિભાવે છે તે બાબતે જનતાને વાસ્તવમાં સંબંધ છે, કારણ કે જો તે પોતાના કેસો ખરાબ રીતે સંભાળે, તો અંતે તેનો ખર્ચ જનતાએ જ વહન કરવો પડે છે. રાજસ્થાનના કેસમાં આ મુદ્દાના તમામ પાસાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી.

(૩૬) વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે દલીલ કરી હતી કે મદ્રાસના સરકારી વકીલ સરકારના માત્ર પ્રતિનિધિ છે, તેમની ફરજો માત્ર સરકાર પ્રત્યે જ છે, જે તેમના મુખ્ય છે, અને તેઓ જનતા પ્રત્યે કોઈ ફરજ જ ધરાવતા નથી, અને તે કારણસર તેઓ જાહેર પદના ધારક ગણાશે નહીં.

(૩૭) આ અભિપ્રાય સ્વીકારવો મુશ્કેલ છે. વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલની દલીલ ઓછી અસંગત ગણાઈ હોત જો સરકારી વકીલની ફરજો માત્ર એવી જ હોત કે જેમાં સરકાર પક્ષકાર હોય તેવા કેસો અદાલતોમાં ચલાવવાની. પરંતુ, નિયમો જેમ છે તેમ, તેમની ઉપર બજાવવાની અન્ય ઘણી ફરજો પણ છે. વધુમાં, ભલે તેમની એકમાત્ર ફરજ એવી જ હોય કે જેમાં સરકારને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરવામાં આવી હોય તેવા કેસો ચલાવવાની, તોય જેમ અગાઉ એક કરતાં વધુ વખત સમજાવવામાં આવ્યું છે તેમ, તેઓ પોતાની ફરજો કેવી રીતે બજાવે છે તે બાબતમાં જનતાને હિતસંબંધી રસ છે.

(૯૦) મારું સ્પષ્ટ મત છે કે આ અદાલતના સરકારી વકીલને રાજ્ય દ્વારા જાહેર બજાનામાંથી આપવામાં આવતા વેતન પર નિયુક્ત કરવામાં આવે છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, અને તે પદના યોગ્ય નિર્વહમાં તેના દ્વારા બજાવવાની વિવિધ કામગીરીઓ અને ફરજો, જેમાંથી બહુભાગ સ્વતંત્ર અને જવાબદાર સ્વરૂપનો છે, તેને ધ્યાનમાં લેતા, ક્વો વોરન્ટો કાર્યવાહીની વ્યાપ્તિમાં આવતું જાહેર પદ માનવું ફરજિયાત છે. હું માનું છું કે આ પ્રશ્નનું નિર્ધારણ કરવા માટે લાગુ પાડવાનો સૌથી ઉપયોગી કસોટી એ છે જે અર્લે. ન્યાયાધીશે (૧૮૫૧) ૧૭ ક્યુબી ૧૪૯ માં નિર્ધારિત કરી છે. ત્રણ માપદંડ છે, પદનો સ્ત્રોત, કાર્યકાળ અને ફરજો. મેં તે કસોટી લાગુ

પાડી છે અને મારું મત છે કે આ પદ જાહેર પદ છે એવો નિષ્કર્ષ અનિવાર્ય છે."

૧૬. આ દૃષ્ટિકોણથી, સરકારી વકીલ અંગે આદેશ આપવો અયોગ્ય છે, પરંતુ આવા વર્તનનો કોઈ આભાસ અહીં પ્રસ્થાપિત થતો નથી; તેમ છતાં, અમારે એક અનામત નોંધવી જ જોઈએ કે, અમારા બંધારણ હેઠળની સરકારોએ રાજકીય અથવા અન્ય અનોચિત વિચારણાઓના આધારે કાયદા અધિકારીઓના પદો સાથે ચેડાં ન કરવાં જોઈએ, કારણ કે તે કાર્યવાહી ની કાયદેસરતા પર અસર કરી શકે છે અને કાયદાના શાસનને જ ખોરવી શકે છે. અંતે તો, સરકારી વકીલ અને, એક અર્થમાં, કાનૂની વ્યવસાયનો દરેક સભ્ય, લોકહિત પ્રત્યે ઉચ્ચતર સમર્પણ ધરાવે છે."

જરૂર "જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને કરશે" આ અભિવ્યક્તિનો અર્થ:

જરૂર.૧ કારણ કે કલમ ૨૪ ની ઉપકલમ (જ) અને ઉપકલમ (પ), દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, પેનલ તૈયાર કરવાની બાબતનો ઉલ્લેખ કરે છે, જેમાંથી સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક કરવામાં આવે છે, તેથી સેશન્સ જજ અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે પરસ્પર પરામર્શ કરવો આવશ્યક છે; પેનલમાં સામેલ કરવા યોગ્ય વ્યક્તિઓના નામોની ચર્ચા કરવી આવશ્યક છે; અને પેનલમાં માત્ર તેવા જ નામોનો સમાવેશ કરવો આવશ્યક છે. "વ્યક્તિઓના નામોની પેનલ" શબ્દસમૂહનો અર્થ એવો થતો નથી કે કેટલાક નામો સેશન્સ જજ દ્વારા સૂચવવાના રહે અને તે નામો બાબતે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા, યોગ્ય પરામર્શ અને ચર્ચા વિના, કેટલીક ટિપ્પણીઓ કરવામાં આવે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ જજે કાયદાકીય આજ્ઞાનું શબ્દ અને ભાવ બંને મુજબ પાલન કરવું જોઈએ. વકીલની ગુણવત્તા, અખંડિતતા, કાર્ય અને સર્વાંગી પ્રતિષ્ઠાનું નિર્ધારણ તથા મૂલ્યાંકન જિલ્લા અને સેશન્સ જજ દ્વારા કરવાનું રહે છે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે વહીવટી દૃષ્ટિકોણથી આવી વ્યક્તિઓની યોગ્યતાનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે. (હરપાલ સિંહ ચૌહાણ (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૨૪૩૬)). સેશન્સ જજ અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ વચ્ચે અસરકારક, અર્થસભર અને વાસ્તવિક પરામર્શ હોવો જ જોઈએ અને તે પછી જ નામોની પેનલ તૈયાર કરવી જોઈએ. (શ્રીમતી

નીલિમા સદાનંદ વર્તક (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ બોમ ૪૩૧)). કલમ ૨૪(૪) હેઠળ સેશન્સ ૪૪ સાથેનો પરામર્શ, વ્યક્તિને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવા માટે તેની "યોગ્યતા" અંગે છે. સેશન્સ ૪૪નું કર્તવ્ય માત્ર એવા લોકોની પસંદગી કરવાનું નથી કે જેઓ વકીલ તરીકે સાત વર્ષના વ્યવસાયની પાત્રતાની શરત પૂર્ણ કરે છે, પરંતુ તે સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે માત્ર એવા પાત્ર વકીલોના નામો, જેઓ સરકારી વકીલ/વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે "યોગ્ય" હોય, તેઓના ૪ નામો, તેમની અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ વચ્ચેની પરામર્શ પ્રક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી તૈયાર થનારી પેનલમાં સામેલ કરવામાં આવે. ધ ન્યૂ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી ઓફ ઇંગ્લિશ (ઇન્ડિયન એડિશન) માં "પેનલ" નો અર્થ કોઈ નિશ્ચિત હેતુ માટે એકત્ર કરાયેલા લોકોના નાના સમૂહ તરીકે કરવામાં આવ્યો છે. "પેનલ" તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયામાં સર્વોત્તમ લાયક ઉમેદવારોની સંક્ષિપ્ત પસંદગીનો સમાવેશ થાય છે. (શ્રીમતી નીલિમા સદાનંદ વર્તક). સેશન્સ ૪૪ ઉપર, પાત્ર ઉમેદવારોમાંથી સર્વાધિક લાયક ઉમેદવારોની ઓળખ કરી, તેમને સરકારી વકીલ/વધારાના સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક માટેની પેનલમાં સમાવેશ કરવા, ફરજ નિર્ધારિત થાય છે. કોઈ પાત્ર વકીલને સરકારી વકીલ/વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે વિચારણા કરવા હેતુથી પેનલમાં સામેલ કરવા તે "યોગ્ય" છે એવી પોતાની સંતોષપ્રાપ્તિ પહેલાં, જિલ્લા ન્યાયાધીશ જે પરિબળો ધ્યાનમાં લઈ શકે તેમાં બારમાં વકીલનું પ્રદર્શન, તેની વકીલાતના કાર્યનું પ્રમાણ અને ગુણવત્તા, તે અદાલતમાં પોતાનું વર્તન કેવી રીતે રાખે છે, તેની અખંડિતતા, કલંકરહિત ભૂતકાળ, તેના દ્વારા અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલ મામલાઓ પ્રત્યેનો ન્યાયસંગત અભિગમ, પ્રતિકૂલ સામગ્રી જો કોઈ હોય તો, તેમજ કોઈ ચુકાદા અથવા આદેશમાં વડી અદાલત અથવા સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરાયેલી ટીકા અથવા નોંધોની અસર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

૪૨.૨ ઉપરોક્ત પરિબળો માત્ર દષ્ટાંતરૂપ છે અને સેશન્સ ૪૪, પાત્ર વકીલને વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા માટે તેની "યોગ્યતા" નિર્ધારિત કરવામાં સંબંધિત અન્ય કોઈપણ પરિબળને પણ ધ્યાનમાં લઈ શકે છે.[જુઓ: પી.એન.એસ. પ્રકાશ (ઉપરોક્ત)].

જૂઝ આ સંદર્ભમાં, એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે અંતિમ નિર્ણય હંમેશા સરકાર દ્વારા, જે નિમણૂક કરનાર સત્તાધિકારી છે, લેવાય છે અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા નહિ, જેમને સેશન્સ જજ સાથે અસરકારક પરામર્શ કર્યા બાદ માત્ર પોતાની ભલામણો કરવાની હોય છે. તેથી, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ જજ વચ્ચેના પરામર્શના સંદર્ભમાં “કરશે” શબ્દનો ઉપયોગ દૂરગામી પરિણામ ધરાવે છે, કારણ કે રાજ્ય સરકારનો આશય સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક માટે શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિની પસંદગી કરવાનો છે, અને અદાલતને સરકારી વકીલ તેમજ સરકારી વકીલ તરીકેની ફરજોના નિર્વહમાં સહાય કરવા માટે યોગ્ય એવા વકીલના ચરિત્ર, પ્રામાણિકતા, ક્ષમતા અથવા તે સમકક્ષ બાબતો અંગે પોતાનો અભિપ્રાય આપવા જિલ્લા અને સેશન્સ જજ કરતાં વધુ સારી સ્થિતિમાં બીજું કોણ હોઈ શકે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પાસે, જાહેર વકીલની જવાબદારી સંભાળવા માટે કોઈ વકીલની ગુણવત્તાનો નિર્ધાર કરવા જરૂરી તંત્ર અથવા નિપુણતા સ્પષ્ટપણે હોવી શક્ય નથી, અને એ જ કારણ છે કે નિયમનો આશય એવો છે કે જિલ્લાના ન્યાયિક વર્ગના પ્રમુખ એવા સેશન્સ જજ સાથે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા પરામર્શ કર્યા બાદ ભલામણો રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવે.

જજ સર્વોચ્ચ અદાલતે એસ.પી. ગુપ્તા વિ. પ્રેસિડેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા [એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૪૯] ના કેસમાં “પરામર્શ” શબ્દનો સાચો અર્થ અત્યંત સંક્ષેપમાં સમજાવ્યો છે.

“૩૦. ... ‘ર. ...’ “પરામર્શ’ શબ્દનો અર્થ એવો થાય છે કે કોઈ વિષય અંગે યોગ્ય અથવા ઓછામાં ઓછો સંતોષકારક ઉકેલ વિકસિત કરી શકાય તે માટે બે કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓ વચ્ચે ચર્ચા થાય અથવા બે કે તેથી વધુ મનોવૃત્તિઓનો પરસ્પર પ્રભાવ પડે” અને વધુમાં ઉમેર્યું: ૩૯. ... “એટલું સુનિશ્ચિત કરવા માટે કે બે મનોવૃત્તિઓ પરસ્પર ચર્ચા કરી શકે અને પરસ્પર પ્રભાવ પેદા કરી શકે, તે આવશ્યક છે કે દરેક પાસે પોતાની વિચારણા માટે પૂર્ણ અને સમાન હકીકતો હોવી જોઈએ, જે એક સાથે અંતિમ નિર્ણયના સ્ત્રોત તથા આધાર બંને બની શકે”. કૃષ્ણ અચ્યર, ન્યાયાધીશે, પોતાના તથા ફઝલ અલી, ન્યાયાધીશના વતી બોલતાં, આ પણ સૂચવ્યું કે : ૧૦૩. ... “જે વ્યક્તિ પરામર્શ કરે છે તેની કબજામાં રહેલી

બધી સામગ્રી કોઈ અનામત રાખ્યા વગર પરામર્શી સમક્ષ મૂકી દેવી
આવશ્યક છે અને વધુમાં

૧૦૩. ... તેને માહિતી મેળવવા, અન્ય પગલાં લેવા અને
અસરકારક તથા અર્થપૂર્ણ સલાહ આપવા માટે તૈયાર થવા માટે
યોગ્ય તક આપવામાં આવવી જોઈએ. અને

૧૦૩. ...પરામર્શદાતાએ, તેના અનુસંધાનમાં, આ બાબતને
ગંભીરતાપૂર્વક લેવી જ જોઈએ, કારણ કે વિષય અત્યંત મહત્વનો
છે.

વિદ્વાન ન્યાયાધીશે આગળ ઉમેરીને જણાવ્યું:

૧૦૩. ... તેથી, તે અનુસરાવે છે કે રાષ્ટ્રપતિએ મુખ્ય ન્યાયાધીશને
તેમના પાસે રહેલી સમગ્ર સામગ્રી અને તેઓ જે પગલું પ્રસ્તાવિત કરે
છે તેની જાણ કરવી આવશ્યક છે. તેના અનુસંધાને, મુખ્ય
ન્યાયાધીશે જવાબદાર માધ્યમો દ્વારા અથવા સીધા જરૂરી માહિતી
એકત્ર કરવી, આવશ્યક આંકડાઓથી પોતાને પરિચિત કરવો,
તેમની પાસે રહેલી માહિતી પર વિચારવિમર્શ કરવો અને ન્યાયના
પ્રશાસનના હિતમાં રાષ્ટ્રપતિને એવી કાર્યવાહી બાબત સલાહ
આપવી કે જે, તેમના મત મુજબ, જાહેર હિતને, ખાસ કરીને ન્યાય
પ્રણાલીના હિતને, આગળ ધપાવશે.”

૪૫ મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતની ઢિ-ન્યાયાધીશ પીઠે બઢી વિશાલ ગુપ્તા વિ.
ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્યઓના કેસમાં [૨૦૦૭ કિ. એલ. જે. ૪૪૨૧] માં
પણ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ માં વપરાયેલા “પરામર્શ” શબ્દનું
સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. દીપક મિશ્રા, ન્યાયાધીશે (જેમ તે સમયે તેમના લોર્ડશીપ
હતા) નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૫. જેમ કે જોહરી માલ (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૩૮૦૦)
(ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, જેને અમે ઉપર પુનઃઉત્પાદિત કર્યો છે, તેમ
નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે, તેમાં પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે કે

નામોની ભલામણ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને કરવી જરૂરી છે અને તે નિશ્ચિત સિદ્ધાંતો પર આધારિત હોવી જોઈએ, કારણ કે સંબંધિત વકીલોની યોગ્યતા, દક્ષતા અને ક્ષમતા અંગે જિલ્લા ન્યાયાધીશ માહિતગાર હોવા જોઈએ અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમના વર્તન તેમજ તેમની નિષ્કલંકતા અંગે માહિતગાર હોવા જોઈએ.

૧૬. મુન્દ્રિકા પ્રસાદ સિંહ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૮૭૧) (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે હેતુ સિદ્ધ કરવાની એક અસરકારક પદ્ધતિ એ છે કે સરકારી વકીલોની પસંદગી અંગે જિલ્લા ન્યાયાધીશની સલાહ પર કાર્ય કરવામાં આવે. જિલ્લા ન્યાયાધીશ પર સેશન્સ જજ સાથે યોગ્ય પરામર્શ કર્યા પછી પેનલ તૈયાર કરવાની ફરજ છે. પરામર્શ અસરકારક હોવો આવશ્યક છે. “પરામર્શ” શબ્દની વ્યાખ્યા કોર્પસ જ્યુરિસ સેક્રુડમ, ખંડ ૧૬ –એ, ૧૯૫૬ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૧૨૪૨ માં એવી કરવામાં આવી છે કે તેનો અર્થ કોઈ બાબતની સાથે મળીને ચર્ચા કરવી અથવા વિચારવિમર્શ કરવો એવો થાય છે. “પરામર્શ” શબ્દમાં એ સ્વભાવતઃ અંતર્નિહિત છે કે પરામર્શ અસરકારક હોવો જોઈએ, જેમાં પરસ્પર દષ્ટિકોણોની આપલેનો સમાવેશ થાય છે.

૧૭. દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ માં વપરાયેલ “પરામર્શ” શબ્દને ઉચ્ચ બંધારણીય પદાધિકારીઓ સાથેના પરામર્શ સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં, પરંતુ નિઃસંદેહ ઉક્ત શબ્દના અર્થસૂચનને ગૌણ ઠેરવી શકાય નહીં. “પરામર્શ” શબ્દને જે સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ થયો છે તે સંદર્ભમાં સમજવાનો રહે છે. જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ સાથેનો પરામર્શ, સર્વોચ્ચ અદાલતે જેમ ઠરાવ્યું છે તેમ, કેટલાક સ્વીકાર્ય ધોરણો પર આધારિત છે. સંબંધિત વકીલોની યોગ્યતા, કુશળતા અને ક્ષમતા અંગે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશે અભિપ્રાય રચવાનો રહે છે. તે પરામર્શની પ્રક્રિયામાં પ્રતિબિંબિત થવું આવશ્યક છે...”

જપ.૧ જોહરી માલ (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૩૮૦૦) (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે, પરામર્શના પ્રશ્ન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, નીચે મુજબનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો :

"૮૬. જિલ્લાનાં કલેક્ટરની ભલામણોના આધારે, જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને, જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કરવાની રાજ્યો તરફથી ચાલી આવતી પ્રાચીન પરંપરા કેટલાક સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે. સંબંધિત વકીલો પોતાની ફરજો બજાવવામાં કેટલા ગુણવાન, સમર્થ અને ક્ષમતા ધરાવતા છે તે બાબતનું જ્ઞાન જિલ્લા ન્યાયાધીશને હોવું માનવામાં આવે છે, જ્યારે અદાલતની બહાર ગુનાઓના પીડિતો, જાહેર અધિકારીઓ, સાક્ષીઓ વગેરેની દૃષ્ટિએ તેમનું વર્તન કેવું છે તેની જાણ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને હોવી માનવામાં આવે છે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને સરકારી વકીલોના વર્તન તેમજ તેમની નિષ્ઠા વિશે પણ જાણ હોવી માનવામાં આવે છે.

૮૮. જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા અંગે, રાજ્યએ મુન્દ્રિકા પ્રસાદ સિંહ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૮૭૧) (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે પ્રગટ કરેલા સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. તેથી, જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે, રાજ્યોને જિલ્લા ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ. આવી કાર્યવાહી ન્યાયસંગતતા અને ચુકિતપૂર્ણતાનું પ્રદર્શન કરશે અને વધુમાં, મોટા પ્રમાણમાં રાજ્યની કાર્યવાહી રાજકીય પ્રેરણાથી પ્રેરિત અથવા અન્યથા મનસ્વી તરીકે ઓળખાશે નહીં. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, વડી અદાલતમાં સરકારી વકીલની નિમણૂકના મામલે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ સંબંધિત જોગવાઈ કાઢી નાખવા પાછળ પણ કોઈ તર્કસંગત આધાર અસ્તિત્વમાં નથી. ઉક્ત જોગવાઈ હિતકારી હોવાને કારણે એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અથવા તો તેમાં યોગ્ય સુધારો કરશે અથવા, જોગવાઈ દૂર કરવામાં આવી હોવા છતાં, કાર્યવાહી નિષ્પક્ષ રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરશે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૪૬ આ જ દષ્ટિકોણ સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્ટેટ ઓફ જે એન્ડ કે વિ. એ.આર. ઝક્કી, ૧૯૯૨ એ.આઈ.આર. (એસ.સી.) ૧૫૪૬ના કેસમાં પણ અનુસર્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

જ્યાંકે સલાહ-મસલતનો અર્થ "સહમતિ" થતો નથી, તે છતાં તે અસરકારક સલાહ-મસલતને સૂચવે છે, જેમાં પરસ્પરના અભિપ્રાયોનું આદાન-પ્રદાન અને સામા અભિપ્રાયની સાપેક્ષ ગુણવત્તાનો પરીક્ષણ સમાવેશ પામે છે. સલાહ-મસલત અથવા વિચાર-વિમર્શ ત્યારે સુધી પૂર્ણ અથવા અસરકારક ગણાતો નથી જ્યાં સુધી તેનાં પક્ષકારો પોતાના-પોતાના અભિપ્રાયો અન્ય પક્ષકાર અથવા પક્ષકારોને જાણ ન કરે અને તેમના અભિપ્રાયોની સાપેક્ષ ગુણવત્તા અંગે ચર્ચા તથા પરીક્ષણ ન કરે.

૪૬.૧ તેમ છતાં ફરી એકવાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ઇન્ડિયન એડમિનિસ્ટ્રેટિવ સર્વિસ (એસ.સી.ઝન.) એસન. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૩ સપ્ ૧ એસ.સી.સી. ૭૩૦ ના મામલામાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

પરામર્શ એ એવી પ્રક્રિયા છે જેમાં પરામર્શની પ્રક્રિયામાં સંકળાયેલા પક્ષકારો વચ્ચે સંબંધિત મહત્વના તથ્યો અને મુદ્દાઓ અંગે મનોમિલન થવું આવશ્યક છે, જેથી યોગ્ય અથવા ઓછામાં ઓછું સંતોષકારક ઉકેલ વિકસાવી શકાય. પરામર્શના વિષય અંગે પ્રસ્તાવક અને જેમની સાથે પરામર્શ કરવાનું હોય તે વ્યક્તિઓ વચ્ચે મનોમિલન હોવું જોઈએ. અંતિમ નિર્ણય માટે આધાર અને સ્ત્રોત બને તેવા નિશ્ચિત તથ્યો હોવા આવશ્યક છે. પરામર્શનો હેતુ એ છે કે પરામર્શને અર્થપૂર્ણ બનાવવામાં આવે જેથી નિર્ધારિત હેતુ સિદ્ધ થઈ શકે. તે બાબતમાં પૂર્વ પરામર્શ કરવો ફરજિયાત છે.

૪૬.૨ સર્વોચ્ચ અદાલત એડવોકેટ્સ-ઓન-રેકૉર્ડ એસોસિએશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૪ એ.આઈ.આર.(એસ.સી.) ૨૬૮ ના કેસમાં,

સામાન્ય પ્રચલિત ભાષામાં, જ્યારે પણ “પરામર્શ” શબ્દનો ઉપયોગ વકીલો સાથેના સંબંધમાં, અથવા તબીબ સાથે, અથવા ઇજનેર વગેરે સાથે કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો અર્થ અભિપ્રાય અથવા સલાહ અથવા મદદ અથવા માહિતી અથવા માર્ગદર્શન મેળવવા તરીકે થાય છે.

●શું ત્રણેય રિટ અરજીઓ રેસ જુડિકેટના સિદ્ધાંતથી અવરોધિત થાય છે :

૪૭ એવું જણાય છે કે ભૂતકાળમાં જાહેર હિતમાં એક રિટ અરજી આ અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેને સંક્ષિપ્ત રીતે નામંજૂર કરવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. રિટ અરજી (પી.આઈ.એલ.) ક્રમાંક ૧૨૫/૨૦૧૫ને ૦૨.૦૭.૨૦૧૫ના રોજ નીચે મુજબની શરતોમાં સંક્ષિપ્ત રીતે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી:

અમે અરજદારના વિદ્વાન વકીલ શ્રી જેરાજ ચૌહાણને સાંભળ્યા છે. જાહેર હિતની અરજીના સ્વરૂપની આ અરજી, નિવૃત્ત પેન્શનર એવા અરજદારે દાખલ કરી છે. તેઓ પ્રાર્થના કરે છે કે ઝહીરા હબીબુલ્લાહ શેખ વિ. ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં, જે ૨૦૦૪ [૦] જીએલએચઈએલ-એસસી ૩૪૮૯૫ તરીકે અહેવાલિત છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલ અવલોકનોને ધ્યાનમાં લઈને વડોદરા જિલ્લાનાં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૨ ની જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક રદ કરવામાં આવે. ઉક્ત ચુકાદો અરજી સાથે પરિશિષ્ટ:બી તરીકે જોડવામાં આવ્યો છે. અરજદાર અનાવશ્યક રીતે દખલ કરનાર વ્યક્તિ જણાય છે અને વ્યક્તિગત વેરઝેર સંતોષવા માટે જાહેર હિતની અરજી તરીકે આ અરજી જાળવી શકાય તેવી નથી. તેથી, જાહેર હિતની અરજીના સ્વરૂપની આ અરજીનો સંક્ષિપ્ત રીતે નામંજૂર કરી દેવામાં આવે છે.

૪૮ શિઓદાન સિંહ વિ. દર્યાઓ કુંવર, (૧૯૬૬) ૪ એસ.સી.આર. ૩૦૦ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે દીવાની પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૧ના ઘટકો નિર્ધારિત કર્યા

હતા, જેના સિદ્ધાંતોનો વિસ્તાર રિટ કાર્યવાહીઓ સુધી પણ કરી શકાય તેમ હોવાનું નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

“૯. કલમ ૧૧નું સરળ વાંચન દર્શાવે છે કે કોઈ મુદ્દાને પૂર્વનિર્ણિત ગણાવવા માટે નીચેની શરતો પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે, નામે

(૧) અનુવર્તી દાવામાં અથવા મુદ્દામાં સીધે અને મૂળભૂત રીતે વિવાદમાં રહેલો વિષય, પૂર્વવર્તી દાવામાં સીધે અને મૂળભૂત રીતે વિવાદમાં રહેલો જે વિષય હતો તે જ વિષય હોવો આવશ્યક છે;

(૨) પૂર્વવર્તી દાવો તે જ પક્ષકારો વચ્ચે અથવા એવા પક્ષકારો વચ્ચેનો દાવો હોવો જોઈએ કે જેમના હેઠળ તેઓ અથવા તેમાંથી કોઈ દાવો કરે છે;

(૩) અગાઉના દાવામાં પક્ષકારોએ એ જ હકશીર્ષક હેઠળ વાદવિવાદ કર્યો હોવો આવશ્યક છે;

(૪) અગાઉનો દાવો જે અદાલતે નક્કી કર્યો હોય તે અદાલત અનુગામી દાવાનો અથવા જેમાં એવો મુદ્દો બાદમાં ઉઠાવવામાં આવ્યો હોય તે દાવાનો વિચારણા કરવા સક્ષમ અદાલત હોવી જોઈએ; અને

(૫) અનુગામી દાવામાં જે મુદ્દો પ્રત્યક્ષ અને મહત્વપૂર્ણ રીતે વિવાદમાં હોય તે પ્રથમ દાવામાં અદાલત દ્વારા સાંભળવામાં આવ્યો હોવો અને અંતિમ રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોવો આવશ્યક છે. વધુ સ્પષ્ટીકરણ ૧ દર્શાવે છે કે દાવો કઈ તારીખે દાખલ કરવામાં આવ્યો તે મહત્વપૂર્ણ નથી, પરંતુ દાવાનો નિર્ણય કઈ તારીખે કરવામાં આવ્યો તે મહત્વપૂર્ણ છે; તેથી, ભલે કોઈ દાવો પછીથી દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય, જો તેનો નિર્ણય પહેલાં કરવામાં આવ્યો હોય તો તે પૂર્વ દાવો ગણાશે. તેથી, વડી અદાલત દ્વારા રદ થયેલા અગાઉના બે મામલાઓમાં થયેલો નિર્ણય પૂર્વનિર્ણિતતા

તરીકે અમલમાં આવે છે કે નહીં તે જાણવા માટે ઉપર દર્શાવેલ તમામ પાંચ શરતો પૂર્ણ થઈ છે કે કેમ તે જોવું પડશે.”

૪૯ મારા મતે, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનો અમલ કરતાં, રેસ જ્યુડિકાટાનો સિદ્ધાંત હાલના કેસમાં લાગુ પડતો નથી. એવું જણાય છે કે રિટ અરજી ફક્ત અરજીકર્તાની સદભાવનાના અભાવના આધાર પર જ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. ● કેસના અભિલેખ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીમાંથી ઉપસતી તસ્વીર: ૫૦ તા. ૧૨.૦૨.૨૦૦૦ ના રોજ, જિલ્લાની સરકારી વકીલ અને જાહેર અભિયોજકની નિમણૂકના હેતુસર નીચે દર્શાવેલ ચાર નામોનો સમાવેશ કરતું પેનલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું: (૧) આર.એન. પંડ્યા (પ્રતિવાદી નં.૩) (૨) એ.એસ. વાઘેલા (૩) બી.જી. બિન્નીવાળે (૪) જે.એન. વ્યાસ ૫૦.૧ કાનૂની બાબતોના સચિવ અને રિમેમ્બ્રાન્સરે વિગતવાર નોંધ રજૂ કરી હતી કે ઉપરોક્ત ચારેય વ્યક્તિઓમાંથી કોઈપણ વ્યક્તિ (પ્રતિવાદી નં.૩ સહિત) જાહેર અભિયોજક તરીકે નિમણૂક કરવા યોગ્ય અથવા સુસંગત ન હતી, અને વધુમાં, સંબંધિત કાનૂન મંત્રીએ પણ સચિવ અને આર.એલ.એ.ના મત સાથે સહમતી દર્શાવી હતી, અને તે મુજબ નવું પેનલ તૈયાર કરવા માટે નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૫૦.૨ તા. ૨૭.૩.૨૦૦૦ના રોજ નામોની બીજી પેનલ તૈયાર કરીને રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવી. આ પેનલ યાદીમાં ત્રણ વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થતો હતો, જેમાં બે વ્યક્તિઓ (એ.એસ. વાઘેલા અને બી.જી. બિન્નીવાળ, જેઓને પ્રથમ ચક્રમાં પહેલેથી જ નકારવામાં આવ્યા હતા)નો સમાવેશ થતો હતો. સચિવ અને આર.એલ.એ.એ ફરીથી વિગતવાર નોંધ મૂકી, પ્રથમ બે નામો તે આધાર પર નકારી કાઢ્યાં કે તેઓને અગાઉ પહેલેથી જ નકારવામાં આવ્યા હતા અને શ્રી સી.આર. પટેલ નામના ત્રીજા વ્યક્તિનું નામ પણ નકારી કાઢ્યું. જિલ્લાધિકારીને નામોની નવી પેનલ તૈયાર કરવા ફરીથી વિનંતી કરવામાં આવી. આ તબક્કે એવું કહેવું અનોચિત નહીં ગણાય કે બન્ને પ્રસંગોએ સરકારે પેનલમાં દર્શાવેલ વ્યક્તિઓની યોગ્યતા અને લાયકાતના મુદ્દાનો વિચાર કર્યો હતો અને ત્યારબાદ યોગ્યતા અને લાયકાતના આધાર પર તેમને નકારી કાઢ્યા હતા.

૫૦.૩ ૧૨.૧૦.૨૦૦૦ના રોજ નામોની ત્રીજી પેનલ રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવી હતી. તેમાં નીચેના ત્રણ નામો સામેલ હતા: (૧) રઘુવીર એન. પંડ્યા (પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩) (૨) દીપક જે. વ્યાસ (૩) બાબુલાલ શાહ

૫૦.૪ રાજ્ય સરકારે નોંધ્યું કે શ્રી પંડ્યાનું નામ અગાઉથી જ નકારવામાં આવ્યું છે. નામોની પેનલ જે રીતે તૈયાર કરવામાં આવી હતી તેના સંબંધમાં સચિવ દ્વારા નોંધો કરવામાં આવી હતી અને એવી નોંધ પણ કરવામાં આવી હતી કે અમુક વ્યક્તિઓને લાભ પહોંચાડવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો હતો.

૫૦.૫ ડિસેમ્બર, ૨૦૦૧માં, સરકારે નોંધ્યું હતું કે શ્રી પંડ્યા વિરુદ્ધ એક એડવોકેટ, અર્થાત્, શ્રી જે.આઈ. પટેલ દ્વારા ભ્રષ્ટાચાર અંગે ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી (તે વખતેના ઈન-ચાર્જ સરકારી વકીલ).

૫૦.૬ ૨૬.૦૨.૨૦૦૨ના રોજ, અહીંના પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની એક વર્ષની મુદત માટે વડોદરાના જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

૫૦.૭ ઈ.સ. ૨૦૦૩માં, પ્રતિવાદી નં. ૩ની નિમણૂકનો સમયગાળો વધુ બે વર્ષ માટે લંબાવવામાં આવ્યો હતો.

૫૦.૮ ત્યારબાદ, બેસ્ટ બેકરીનો વિવાદવિચારણા ચાલ્યો હતો.

૫૦.૯ ૦૪.૦૫.૨૦૦૫ના રોજ, રાજ્ય સરકારે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩નો કાર્યકાળ વધુ ત્રણ વર્ષની અવધિ માટે લંબાવ્યો હતો, જે ૦૩.૦૩.૨૦૦૮ના રોજ પૂર્ણ થયો.

૫૦.૧૦ તા. ૨૯.૦૧.૨૦૦૯ના રોજ જિલ્લા સરકારી વકીલ અને જાહેર અભિયોજકની નિમણૂકના હેતુસર નીચેના પાંચ નામોનો સમાવેશ કરતું એક પેનલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું: (૧) નારાયણ સુખચંદ શાહ (૨) દીપક જગદીશ વ્યાસ (૩) ભૂમિકા ભુપેન્દ્ર ત્રિવેદી (૪) દ્વારકેશ રમણલાલ હરિભક્તિ (૫) રઘુવીર નંદકૃષ્ણ પંડ્યા (પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩)

૫૦.૧૧ ૦૩.૦૨.૨૦૦૯ના રોજ, સરકારે એ નોંધ કરી હતી કે શ્રી હરિભક્તિ દ્વારકેશ રમણલાલ વિરુદ્ધ આક્ષેપો હતા. સરકારે નં. (૨), (૪) અને (૫)

વિરુદ્ધ પણ નોંધ કરી હતી, જેમાં હાલના પ્રતિવાદી નં.૩નો સમાવેશ થતો હતો. માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલા નોંધપત્રો પરથી એવું સૂચિત થાય છે કે શ્રી પંડ્યા (પ્રતિવાદી નં.૩), શ્રી વ્યાસ અને શ્રી હરિભક્તિ વિરુદ્ધ પ્રતિકૂલ ટિપ્પણીઓ અંગે નોંધો ઉપલબ્ધ છે.

૫૦.૧૨ અંતે, એક શ્રી નારાયણ શાહની જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

૫૦.૧૩ શ્રી નારાયણ શાહનો કાર્યકાળ વર્ષ ૨૦૧૩માં સમાપ્ત થયો.

૫૦.૧૪ તા. ૨૯.૦૭.૨૦૧૩ના રોજ, ફરી એકવાર જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક માટે નામોની એક યાદી તૈયાર કરવામાં આવી હતી. એવું જણાય છે કે સંબંધિત સમયે શ્રી મમ્તોરા જિલ્લા ન્યાયાધીશ હતા.

૫૦.૧૫ ૧૯.૦૨.૨૦૧૪ના રોજ, કાનૂની વિભાગના મુખ્ય સચિવે વડોદરાના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી પેનલમાં નામ દર્શાવેલ વ્યક્તિઓ અંગેના તેમના અભિપ્રાય સહિત અન્ય અનેક વિગતો માંગાવી હતી. તે સમય સુધીમાં ઇન્ટરવ્યૂ યોજનારા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશનો પહેલેથી જ બદલી કરવામાં આવી હતી.

૫૦.૧૬ ૦૧.૦૪.૨૦૧૫ના રોજ, તે સમયના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે, મુખ્ય સચિવ, કાનૂની વિભાગને સંબોધિત તેમના પત્ર દ્વારા, ‘અભિપ્રાય’ શીર્ષક હેઠળ કેટલીક વિગતો પૂરી પાડી હતી. અભિપ્રાયના સ્તંભમાં માત્ર એટલું જ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી નં.૩ની ઉંમર કેટલી છે, તેણે કયા વર્ષથી પ્રેક્ટિસ શરૂ કરી હતી અને તેની આવકવેરાની વળતરો વિશે. યોગ્યતા / ઉપયુક્તતા અંગે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો નહોતો.

૫૦.૧૭ નોંધ પર રહેલા કોષ્ટક પર હસ્તાક્ષર કરનાર વિદ્વાન જિલ્લા ન્યાયાધીશ સુશ્રી પિન્ટો છે, જેમણે ન તો મુલાકાત લીધી હતી અને ન તો પરામર્શ પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો હતો. કોષ્ટક પર હસ્તાક્ષર કરનાર જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે પણ પરામર્શ પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો નહોતો અને મુલાકાત લીધી નહોતી.

૫૦.૧૮ ૦૭.૦૫.૨૦૧૫ના રોજ, કાનૂની વિભાગે પ્રતિવાદી નં.૩ ને ૩૧.૧૨.૨૦૧૭ સુધીની અવધિ માટે જિલ્લા સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરી.

૫૧ તેથી, ઉપરોક્તમાંથી એવું જણાય છે કે વર્ષ ૨૦૦૯માં અત્રેના પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ને ૫૬ માટે વિચારવામાં આવ્યા હતા અને તેઓ યોગ્ય જણાયા નહોતા. શક્ય છે કે, જો કે તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું નથી, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલી કડક ટીકા-ટિપ્પણીઓને કારણે રાજ્ય સરકારને પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ તે ૫૬ પર નિમણૂક માટે અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય કારણસર યોગ્ય અને ઉપયુક્ત લાગ્યા ન હોય.

૫૨ હાલના કેસમાં, મેં જે ધ્યાનમાં લીધું છે તે એ છે કે તેના સાચા અર્થમાં કોઈ પરામર્શ થયું નહોતું. નોંધ પરની સામગ્રીમાંથી એવું જણાય છે કે તે સમયના જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને તે સમયના પ્રિન્સિપલ સેશન્સ જજ દ્વારા લેવામાં આવેલા ઈન્ટરવ્યૂ માટે થોડાક વકીલોને બોલાવવામાં આવ્યા હતા. મને જે દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે વિવિધ મથાળાઓ હેઠળના છ કૉલમ ધરાવતું ગુણપત્રક છે અને ઈન્ટરવ્યૂમાં હાજર રહેલ વ્યક્તિઓને વિવિધ મથાળાઓ હેઠળ અપાયેલા ગુણ તેમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે મારી સમક્ષ સ્વીકાર્યું છે કે આ સિવાય એવો કોઈ અન્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી જે દર્શાવે કે વાસ્તવમાં કોઈ પરામર્શ કરવામાં આવ્યો હતો. મેં વારંવાર પૂછપરછ કરી હતી કે દરેક ઉમેદવારની યોગ્યતા, સુપાત્રતા અને અન્ય સંબંધિત પાસાઓ અંગે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમજ પ્રિન્સિપલ સેશન્સ જજનું કોઈ લેખિત અભિપ્રાય છે કે નહીં. તેનો જવાબ નકારમાં હતો. મેં આ પછી પૂછ્યું હતું કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ના સંબંધમાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમજ પ્રિન્સિપલ સેશન્સ જજનું યોગ્યતા અને સુપાત્રતા અંગે કોઈ લેખિત અભિપ્રાય હતું કે નહીં. તેનો જવાબ પણ નકારમાં હતો. શું બાબતો વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવી અને કઈ રીતથી લેવામાં આવી તે પણ આ અદાલત સમક્ષ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, મને જે દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે ગુણપત્રક છે અને કારણ કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ એ સર્વાધિક ગુણ મેળવ્યા હોવાનું જણાતું હતું, તેથી રાજ્ય સરકારે, અર્થાત્ સંબંધિત

મંત્રીએ, મને દર્શાવવામાં આવેલી મૂળ ફાઇલમાં એવો નોંધલેખ કર્યો હતો કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની નિમણૂક કરવામાં આવે.

પૃષ્ઠ ૩ મેં આ અદાલતના વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી મિતેશ અમીનને પૂછપરછ કરી હતી કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની પસંદગી પહેલાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ સ્વતંત્ર તપાસ અથવા પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આવી હતી કે નહીં. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી અમીને ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ એ સર્વોચ્ચ ગુણ મેળવ્યા હતા તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કાયદા મંત્રીએ તેમને નિયુક્ત કરવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. આ સિવાય, રાજ્ય સરકારના સ્તરે કોઈ અન્ય સ્વતંત્ર તપાસ કરવામાં આવી નહોતી. ● પેનલમાં સમાવાયેલ વકીલોની “યોગ્યતા” પણ તેમમાંથી કોઈ એકને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરતાં પહેલાં સરકાર દ્વારા તપાસવામાં આવવી આવશ્યક છે: પણ એ કહ્યા વિના ચાલે તેવી બાબત છે કે પેનલમાં સમાવાયેલ વકીલોની “યોગ્યતા” પણ તેમમાંથી કોઈ એકને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરતાં પહેલાં સરકાર દ્વારા તપાસવામાં આવવી જ જોઈએ. સરકારી વકીલના પદ પરની નિયુક્તિ માત્ર કોઈ મંત્રીની સ્વૈચ્છિક ઈચ્છા પર આધારિત હોઈ શકે નહીં. નિયુક્તિ અંતિમરૂપ આપવા પહેલાં એવા ઘણા સંબંધિત વિચારણા-કારકો છે, જેઓ મંત્રીના મનમાં ભારપૂર્વક સ્થાન પામવા જોઈએ. મને આશ્ચર્ય થાય છે કે રાજ્ય સરકારે સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી ટિપ્પણીઓના પ્રભાવ અને તેના પરિણામોનો વિચાર કર્યો હતો કે નહીં.

પપ પેનલ એવા વ્યક્તિઓની તૈયાર કરવામાં આવી છે કે જેઓ બધા સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે યોગ્ય છે. જો બધા નિયુક્ત થવા માટે યોગ્ય હોય અને ત્યારબાદ સરકારને તેમાંના એકની નિમણૂક કરવી હોય, તો એવો વ્યક્તિ એમ જ ચાલિચક્ર રીતે અથવા કોઈ બાહ્ય વિચારણા પર આધાર રાખીને પસંદ કરી શકાય નહીં. આ જ કારણ છે કે હું આ બાબત પર ભાર મૂકી રહ્યો છું કે રાજ્ય સરકાર, નિમણૂક કરનાર સત્તા હોવા નાતે, પોતાની સ્વતંત્ર કવાયત હાથ ધરે અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને તૈયાર કરેલ વ્યક્તિઓની પેનલમાંથી સર્વાધિક યોગ્ય વ્યક્તિની પસંદગી કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. રાજ્યએ માત્ર ઔપચારિક મંજૂરી આપતી સત્તા તરીકે વર્તવું જોઈએ નહીં, નહિતર તેને સોંપવામાં આવેલ નિમણૂક કરવાની સત્તા જ નિષ્ફળ બની જાય.

રાજ્ય પર એ ન્યાયસંગત ફરજ છે કે તે નિષ્પક્ષ રીતે વર્તે અને જાહેર હિતમાં પેનલમાંથી કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિની નિમણૂક અંગે યોગ્ય નિર્ણય લે. રાજ્યએ એવું કંઈ કરવું જોઈએ નહીં કે જેના કારણે સામાન્ય જનતાનો વિશ્વાસ ડગમગી જાય. ભૂતકાળમાં પણ, જેમ કે મેં દર્શાવ્યું છે, રાજ્યએ ઉમેદવારોની યોગ્યતા અને પાત્રતા નક્કી કરવા માટે કેટલીક કવાયત હાથ ધરી હતી, પરંતુ આ વખતે એવું જણાય છે કે કશું જ કરવામાં આવ્યું નથી અને સીધી રીતે મંત્રીએ પ્રતિવાદી નં. ૩ને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા નોંધ મૂકી દીધી છે. ગુણાંક સિવાય પ્રતિવાદી નં. ૩માં એવું શું વિશેષ હતું અને અન્ય ઉમેદવારોને યોગ્ય કેમ માનવામાં આવ્યા નથી તે સમજાવવામાં આવ્યું નથી. નિશ્ચિતરૂપે, જ્યાં સુધી અનુકૂલતા અંગેનો પ્રશ્ન છે, તે સરકારના ક્ષેત્રાધિકારમાં આવે છે, પરંતુ વર્તમાન કેસમાં અનુકૂલતા કોઈ નિશ્ચિત વ્યક્તિની યોગ્યતા પર નિર્ભર છે અને કાનૂની જોગવાઈઓ મુજબ યોગ્યતા એ સર્વોપરી પાત્રતા માપદંડ છે.

પક બંને પક્ષો દ્વારા “પાત્રતા અને યોગ્યતા” વચ્ચેના ભેદ અંગે ઘણો તર્ક કરવામાં આવ્યો હતો. મારા મતાનુસાર, પાત્રતાનો માપદંડ “શું વ્યક્તિ કાર્ય કરી શકે?” એવા પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે. યોગ્યતાનો માપદંડ “શું વ્યક્તિ કાર્ય કરશે?” એવા પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે. મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સમજાવ્યું હતું કે “પાત્રતા” એક વસ્તુલક્ષી પરિબળ છે. પ્રતિવાદી નં. ૩ ને અલ્હાબાદ વડી અદાલતના વધારાના ન્યાયાધીશ તરીકે ઉન્નત કરવાની બાબત વિચારતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જ્યારે “પાત્રતા” પ્રશ્નાર્થ બને છે, ત્યારે તે ન્યાયિક સમીક્ષાની વ્યાપ્તિમાં આવી શકે છે. જોકે, વડી અદાલતની પીઠ પર કોને ઉન્નત કરવો જોઈએ તે પ્રશ્ન, જે મૂળભૂત રીતે “યોગ્યતા” ના પાસાને આવરી લે છે, ન્યાયિક સમીક્ષાના પરિધિની બહાર રહે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં એ પણ અવલોકન કર્યું હતું કે એકવાર પરામર્શ થઈ જાય, ત્યારબાદ તે પરામર્શનું વિષયવસ્તુ ન્યાયિક સમીક્ષાની વ્યાપ્તિથી બહાર હોય છે, જોકે હાલના કેસની જેમ અસરકારક પરામર્શના અભાવનો મુદ્દો ન્યાયિક સમીક્ષાની વ્યાપ્તિમાં આવી શકે છે.

પૃ. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું એમ. મનોહર રેડ્ડી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય [એ.આઈ.આર. ૨૦૧૩ એસ.સી. ૭૯૫] ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પોતાના જ નિર્ણયની વિચારણા કરી હતી. હું પરિષ્કે ૧૩, ૧૪ અને ૧૫ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલ નિરીક્ષણો નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરી શકું છું:

“૧૩. “પાત્રતા” અને “યોગ્યતા” ની સંકલ્પનાઓનું ત્યારબાદ આ અદાલતે મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તાના નિર્ણયમાં પરીક્ષણ કર્યું હતું (જેમાં અમારામાંથી એક આફતાબ આલમ, જે., પણ સભ્ય હતા). મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા મામલામાં, અલ્હાબાદ વડી અદાલતના એક ન્યાયાધીશની નિમણૂકને, સંબંધિત પદાધિકારીએ પોતાનું પદ ગ્રહણ કર્યા પછી, પડકારવામાં આવી હતી. રિટ અરજીમાં, જેમ તે મૂળરૂપે દાખલ કરવામાં આવી હતી, નિમણૂકને માત્ર આ આધાર પર પ્રશ્નાધીન બનાવવામાં આવી હતી કે સંબંધિત પદાધિકારી પાસે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક મેળવવા માટેની મૂળભૂત પાત્રતા નહોતી. ત્યારબાદ, પૂરક સોગંદનામાઓમાં વધારાના મુદ્દાઓ ઉઠાવીને, યોગ્યતા અને અસરકારક પરામર્શ પ્રક્રિયાના અભાવના આધારે પણ નિમણૂકને પડકારવામાં આવી હતી. કપાડિયા, જે. (તત્કાલીન લોર્ડશીપ તરીકે), અદાલત તરફથી બોલતાં, “પાત્રતા” અને “યોગ્યતા” વચ્ચેનો ભેદ સ્પષ્ટ કર્યો અને દર્શાવ્યું કે પાત્રતા નિષ્પક્ષ તથ્યો પર આધારિત હતી અને તેથી તે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનને આધીન હતી. પરંતુ, યોગ્યતા મતક્ષેત્રના પરિસરમાં આવતી હતી અને તેથી તે કોઈપણ ન્યાયિક પુનર્વિલોકન માટે અનુકૂળ નહોતી. અદાલતે વડી અદાલતના ન્યાયાધીશોની નિમણૂક સંબંધિત એવા પ્રકરણોના વર્ગનું પણ પરીક્ષણ કર્યું કે જે ન્યાયિક તપાસ હેઠળ આવી શકે અને નિષ્કર્ષે કહ્યું કે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન બે આધારો પર આવશ્યક બની શકે, એટલે કે, (૧) “પાત્રતાનો અભાવ” અને (૨) “અસરકારક પરામર્શનો અભાવ”. ચુકાદાના પરિષ્કે ૩૯, ૪૩ અને ૪૪ માં અદાલતે જણાવ્યું હતું:

“૩૯. આ તબક્કે, અમે જણાવી શકીએ કે, “પાત્રતા” અને “યોગ્યતા” વચ્ચે મૂળભૂત ફરક છે. કોઈ વ્યક્તિને વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક કરવા યોગ્ય છે કે નહીં તે નિર્ધારિત કરવાની પ્રક્રિયા યોગ્યતાના ક્ષેત્રમાં આવે છે. તેવી જ રીતે, પરામર્શની પ્રક્રિયા પણ યોગ્યતાના ક્ષેત્રમાં આવે છે. બીજી તરફ, પ્રારંભિક તબક્કે પાત્રતા અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨)(બી) હેઠળ આવે છે. યોગ્યતા અને પાત્રતા વચ્ચેનો આ ભેદ અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨)ની તુલનામાં અનુચ્છેદ ૨૧૭(૧)માં સ્થાન પામે છે. “પરામર્શ” શબ્દ અનુચ્છેદ ૨૧૭(૧)માં સ્થાન પામે છે જ્યારે “પાત્ર થવું” શબ્દ અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨)માં સ્થાન પામે છે.

૪૩. વધુ એક પાસું ઉજાગર કરવું જરૂરી છે. “પાત્રતા” એક વાસ્તવિક પરિબળ છે. કોને ઉન્નત કરી શકાય તે અંગેનો સ્પષ્ટ જવાબ અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨) આપે છે. જ્યારે “પાત્રતા” પ્રશ્નાર્થ હેઠળ મુકાય છે, ત્યારે તે ન્યાયિક સમીક્ષાના કાર્યક્ષેત્રમાં આવી શકે છે. જોકે, કોને ઉન્નત કરવો જોઈએ તે પ્રશ્ન, જેમાં મૂળભૂત રીતે “યોગ્યતા”ના પાસાનો સમાવેશ થાય છે, તે ન્યાયિક સમીક્ષાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર રહે છે.

૪૪. આ તબક્કે, અમે આ હકીકત પર પ્રકાશ પાડીએ છીએ કે ન્યાયિક સમીક્ષા અને ગુણદોષ આધારિત સમીક્ષા વચ્ચે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ફરક છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, પરામર્શ, અનુચ્છેદ ૨૧૭(૧) હેઠળ કોઈ વ્યક્તિને વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરવા માટે તેની યોગ્યતા કસોટી કરવા માટેની પ્રક્રિયાનો ભાગ બને છે. એકવાર પરામર્શ થઈ જાય પછી, તે પરામર્શની વિષયવસ્તુ ન્યાયિક સમીક્ષાની પરિધિની બહાર રહે છે, જોકે અસરકારક પરામર્શનો અભાવ ન્યાયિક સમીક્ષાની પરિધિમાં આવી શકે છે. આ સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠના સુપ્રીમ કોર્ટ એડવોકેટ્સ-ઓન-રેકૉર્ડ એસોસિએશન (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૪ એસ.સી. ૨૬૮: ૧૯૯૩ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬બલ્યુ. ૪૧૦૧)

અને ૧૯૯૮ના વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૧ : ૧૯૯૮ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૩૪૦૦) માં આ અદાલતના ચુકાદાનો મૂળભૂત અનુપાત છે.

(ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૪. ચુકાદાના પરિણેદ ૭૧ અને ૭૪ માં અદાલતે ફરીથી નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

અનુચ્છેદ ૨૧૭(૧) હેઠળની નિમણૂકોની ન્યાયિક પરીક્ષણયોગ્યતા

૭૧. વર્તમાન કેસમાં, અમે ન્યાયિક સમીક્ષા માટેના બંધારણીય ઔચિત્યને અમલમાં મૂકવાની યાંત્રિકી સાથે સંકળાયેલા છીએ. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, “પાત્રતા” હકીકતનો પ્રશ્ન છે જ્યારે “યોગ્યતા” અભિપ્રાયનો પ્રશ્ન છે. “પાત્રતા”ના અભાવ સાથે સંકળાયેલા કેસોમાં કવો વોરન્ટોનો રિટ નિશ્ચિતપણે જાળવાય છે. તેનું એક કારણ એ છે કે “પાત્રતા” વ્યક્તિગત અભિપ્રાયનો વિષય નથી. જોકે, વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક પામવા માટે વ્યક્તિની “યોગ્યતા” અથવા “ફિટનેસ”, એટલે કે તેનો સ્વભાવ, તેની અખંડિતતા, તેની કાર્યક્ષમતા અને તેવી અન્ય બાબતો, અભિપ્રાયના વિષયો છે.

૭૪. નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે સહભાગી પરામર્શ પ્રક્રિયામાં સંકળાયેલા દરેક સંવિધાનિક પદાધિકારીને સહભાગી સંવિધાનિક કાર્ય નિર્વહ કરવાનો કાર્ય સોંપાયેલો છે; આ સંવિધાનિક પદાધિકારીઓ વચ્ચે શ્રેણીબદ્ધ ઉચ્ચ-નીચનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. અંતે, આવી સહભાગી પરામર્શ પ્રક્રિયાને સંવિધાનિક યોજનામાં સમાવેશ કરીને વાંચવાનો હેતુ ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રમાં નિયુક્તિ(ઓ) કરવાની પ્રક્રિયામાં ન્યાયિક પ્રક્રિયાનો સમાવેશ કરીને ન્યાયિક સમીક્ષાને મર્યાદિત કરી તેને નિર્ધારિત ક્ષેત્રો સુધી સીમિત કરવાનો છે. આ માપદંડો, પદ્ધતિઓ ઉપરાંત, સર્વોચ્ચ

અદાલત એડવોકેટ્સ-ઓન-રેકૉર્ડ એસોસિએશનના કેસમાં તથા ૧૯૯૮ના વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧, ૨, ના ચુકાદામાં પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. પરિણામે, ન્યાયિક સમીક્ષા માત્ર બે જ કેસોમાં ઉપલબ્ધ થાય છે, એટલે કે, “પાત્રતાનો અભાવ” અને “અસરકારક પરામર્શનો અભાવ”. પરામર્શની વિષયવસ્તુ અંગે તે ઉપલબ્ધ થતી નથી. (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૫. મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તાના નિર્ણયના પ્રકાશમાં, પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે વર્તમાન પ્રકરણ ન્યાયિક પુનર્વિલોકન માટે ખુલ્લી રહેલી બે શ્રેણીઓમાંથી કોઈ એકમાં આવે છે કે નહીં. નિર્વિવાદ રીતે, પ્રતિવાદી ક્રમાંક-૩ ની પાત્રતા કોઈ વિવાદનો મુદ્દો નથી. તો પછી, શું એવું કહી શકાય કે આ પ્રકરણમાં “અસરકારક પરામર્શના અભાવ” નો મુદ્દો ઉદ્ભવે છે?”

૫૮ હાલના કેસમાં, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, એવું જણાય છે કે રાજ્ય સરકારે સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી ટિપ્પણીઓ તેમજ પ્રતિવાદી નં. ૩ વિરુદ્ધ સરકારના અભિલેખમાં સમયાંતરે કરવામાં આવેલી નોંધો, જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૩ ની નિમણૂક કરવા યોગ્ય ન હોવાનું સ્પષ્ટ કરતી વિગતવાર નોંધોનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેની અવગણના કરી છે. આ તબક્કે, હું નીચેના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો યોગ્ય રીતે ઉલ્લેખ કરી તેના પર આધાર રાખી શકું છું

એન. કન્નદાસન (સુપ્રા), વિશેષ કરીને, ફ્કરા ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૨૩ અને ૧૨૪ માં કરવામાં આવેલ અવલોકનો:

“૧૦૭. અમે આ હકીકતથી અજાણ નથી કે તે બાબતે, ભલે અદાલત કેટલીય ઉચ્ચ હોય, કોઈ અદાલતને ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની કોઈ સત્તા ન હોય. ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તા, યદ્યપિ અત્યંત મર્યાદિત છે, તેમ છતાં સંબંધિત હકીકતનો વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હોય ત્યારે તેનો ઉપયોગ નકારી શકાય તેમ નથી. હવે વહીવટી કાનૂનનો આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે નોંધપોથીના મુખપૃષ્ઠ પર સ્પષ્ટ દેખાતી કાનૂની ભૂલનો સિદ્ધાંત, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવી પરિસ્થિતિને પણ આવરી લે છે જેમાં કાયદેસરની સત્તાએ પોતાની વિવેકાધીન અધિકારિતાનો ઉપયોગ

કરતાં સંબંધિત હકીકતનો વિચાર કર્યો ન હોય અથવા આદેશ પસાર કરવા માટે પ્રાસંગિક ન હોય એવા સંપૂર્ણપણે અસંબંધિત પરિબલોના આધારે પોતાનો નિર્ણય આપ્યો હોય.

૧૦૮. ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય સર્વ ન્યાયાધીશનો નિર્ણયના ગુણદોષને સ્પર્શતો અભિપ્રાય નથી, પરંતુ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન છે. એ બાબત સ્વીકારવામાં આવી છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૬(૧)(એ) સાથે જોડાયેલ પરંતુક આદેશાત્મક સ્વરૂપનો છે. સર્વ ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કર્યા વિના કરવામાં આવેલી નિમણૂક સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના હોવાને કારણે આરંભથી જ શૂન્ય ગણાશે. જો રાજ્ય સર્વ ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવા બંધાયેલું હોય, તો અમે પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ કે એવો પરામર્શ અસરકારક અને સમ્યક જાણકારી આધારિત હોવો અનિવાર્ય છે. રાજ્ય સરકાર તેમજ સર્વ ન્યાયાધીશે અભિપ્રાય રચતા પહેલાં તમામ સંબંધિત માહિતી સુધી પહોંચ હોવી આવશ્યક છે. આવી સંબંધિત માહિતી પર પરામર્શક અને પરામર્શગ્રાહી બન્ને તરફથી મનનો ઉપયોગ થવો, અમારા સુવિચારિત મત મુજબ, સંપૂર્ણપણે અનિવાર્ય હતો.”

“૧૨૩. વધુમાં, ત્યારથી વહીવટી કાયદાનો ઘણો વિકાસ થયો છે. હુબલી ઇલેક્ટ્રિસિટી કો. લિ. કેસમાં પ્રિવી કાઉન્સિલના નિર્ણયમાં અપનાવવામાં આવેલો અભિગમ અમને સ્વીકાર્ય નથી. જ્યાં કાર્ય વહીવટી હોય ત્યાં પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમોના વિકલ્પરૂપ સુરક્ષારૂપે સંબંધિત તથ્યોના આધારે અથવા કાયદાની મર્યાદાઓની અંદર અભિપ્રાય રચાયો ન હોય, ત્યાં સ્પષ્ટપણે ન્યાયિક સમીક્ષા ઉપલબ્ધ રહેશે. (જુઓ બેરિયમ કેમિકલ્સ લિ. વિ. કંપની લો બોર્ડ)

૧૨૪. વાસ્તવમાં, હુબલી ઇલેક્ટ્રિસિટી કો. લિ. અંગે આ અદાલતે નારાયણ સંકરન મૂસ વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ મામલે વિચાર કર્યો છે અને એમ જણાવ્યું છે: (એસ.સી.સી. પૃ. ૭૬૭૭, પરિષેદ ૨૦)

૨૦. લાઈસન્સ રદ કરવાની સત્તા એક કઠોર સત્તા છે. લાઈસન્સના રદ થવાથી વેપાર ચાલુ રાખવાના અધિકારમાં ગંભીર સંકોચ થાય છે. અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) ની આવશ્યકતાઓ ધ્યાનમાં રાખીને, સંસદે, અમને એવું જણાય છે, સત્તાના દુરુપયોગને અટકાવવા અને સત્તાનો ન્યાયસંગત ઉપયોગ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કેટલીક શરતો નિર્ધારિત કરી છે. કલમ ૪ ની ખંડો (એ) થી (ડી) સુધી સત્તાના ઉપયોગ માટેની કેટલીક પૂર્વશરતો નિર્ધારિત કરે છે. તે શરતોમાંથી કોઈ એકનું પણ ઉલ્લંઘન કરીને કરવામાં આવેલ રદ કરવાનો આદેશ નિઃસંદેહ શૂન્ય ગણાશે. ‘જો તેના મત મુજબ જાહેર હિત તેવું માંગતું હોય’ એવો ખંડ પણ એક પૂર્વશરત છે. જો સફળતાપૂર્વક દર્શાવવામાં આવે કે રદ કરવાનો આદેશ સરકાર દ્વારા જાહેર હિતના પાસા અંગે મનનો ઉપયોગ કર્યા વિના અથવા તે પાસા અંગે પ્રામાણિક મત રચ્યા વિના કરવામાં આવ્યો છે, તો તે, તેમાં અમને કોઈ શંકા નથી, શૂન્ય ગણાશે. ‘રાજ્ય વિદ્યુત મંડળ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી’ એવો શબ્દપ્રયોગ ‘જો તેના મત મુજબ જાહેર હિત તેવું માંગતું હોય’ એવા ખંડ અને કલમ ૪ ના ખંડો (એ) થી (ડી) વચ્ચે આવેલો છે. આ સંદર્ભમાં અમને એવું જણાય છે કે મંડળ સાથેનો પરામર્શ પણ રદ કરવાનો આદેશ કરવા માટેની એક પૂર્વશરત છે. તે મુજબ, આ પૂર્વશરતનું ઉલ્લંઘન થવાથી પણ અગાઉ ઉલ્લેખિત અન્ય શરતોના ઉલ્લંઘન જેવો જ પરિણામ આવવો જોઈએ. નોંધવું યોગ્ય છે કે ‘રાજ્ય વિદ્યુત મંડળ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી’ એવો શબ્દપ્રયોગ મૂળરૂપે કલમ ૪ માં સ્થાન પામ્યો ન હતો. તે ૧૯૫૮ માં થયેલા એક સુધારા દ્વારા કલમ ૪ માં ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. અમને એવું જણાય છે કે લાઈસન્સધારકને એક વધારાનું સંરક્ષણ પૂરું પાડવાના હેતુથી જ તેને કલમ ૪ માં ઉમેરવામાં આવ્યો હતો.

૫૮ હું ઉપયોગી રીતે સર્વોચ્ચ અદાલતના સલીલ સભ્યલોક (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આપેલા નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું, ખાસ કરીને પરિચ્છેદ ૧૧૧ થી ૧૧૬ માં કરવામાં આવેલી નોંધો:

“૧૧૧. શ્રી ધાંડા ની નિમણૂકને સમર્થન આપતા વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષની પસંદગી માટે કોઈ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી નથી. તેથી, રાજ્ય સરકાર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં કોઈ ત્રુટી કાઢી શકાય નહીં. મોહિન્દર સિંહ ગિલ વિ. ચીફ ઇલેક્શન કમિશનર, (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૪૦૫ પર આધાર રાખીને રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પસંદગી કરવા માટે કોઈપણ યોગ્ય પ્રક્રિયા અપનાવવાની અભિપ્રેત સત્તા રહેલી છે અને આ બાબતમાં રાજ્ય સરકાર અને રાજ્યપાલને અવરોધિત કરી શકાય નહીં.

૧૧૨. એ સાચું છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૬ માં લોક સેવા આયોગના અધ્યક્ષની પસંદગી માટે કોઈ પરિમાણો અથવા માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી અને બંધારણની ૭મી અનુસૂચીની ચાદી ૨ ની પ્રવેશ ૪૧ ના સંદર્ભમાં આ વિષય પર કોઈ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો નથી. એટલું જ સાચું છે કે અનુસરવાની પ્રક્રિયા બાબતે રાજ્ય સરકાર અને રાજ્યપાલને વ્યાપક વિવેકાધિકાર છે. પરંતુ, એ પણ સાચું છે કે મોહિન્દર સિંહ ગિલના કેસમાં લોર્ડ કેમ્ડનના ઉદ્દેખ સાથે એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે વ્યાપક વિવેકાધિકાર, ઉચ્ચ હોદ્દાધારક વ્યક્તિઓમાં પણ, તાનાશાહી સંભાવનાઓથી ભરેલો હોય છે. તેથી, મહત્વપૂર્ણ અને દુર્ગામી પરિણામો ધરાવતી બંધારણીય પદવી પર પસંદગી અને નિમણૂક કરતાં વખતે, સાવચેતીના ન્યાયશાસ્ત્ર મુજબ, નોંધપાત્ર ઊંચી કક્ષાની સંયમપૂર્ણ સતર્કતા આવશ્યક બને છે.

૧૧૩. ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે સંયુક્ત રીતે ધ્યાનમાં લેવાના બે પરિબળો છે: વિચારવિમર્શની પ્રક્રિયા અને સંસ્થાકીય આવશ્યકતાઓનો વિચાર.

૧૧૪. જ્યાં સુધી વિચારવિમર્શની પ્રક્રિયાનો પ્રશ્ન છે (અથવા મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તામાં વર્ણવ્યા મુજબ અસરકારક પરામર્શના અભાવનો પ્રશ્ન છે) ત્યાં સુધી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે શ્રી ધાંડાની પસંદગી અને નિમણૂકની સમગ્ર પ્રક્રિયા લગભગ એક જ દિવસમાં પૂર્ણ થઈ ગઈ હતી. કશી એવી સામગ્રી દર્શાવવામાં આવી નથી કે જેમાં આટલી ઉતાવળભરી તાકીદની જરૂરિયાત

હોવાનું જણાય, જોકે મે ૨૦૧૧ના પ્રથમ સપ્તાહમાં તે સમયના પંજાબ જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષના અવસાનને અનુસરીને તે પદ ભરવાનું થોડું તાત્કાલિક મહત્વ હતું. પરંતુ, મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે, કારણ કે તે પદ બે-એક મહિના સુધી ખાલી પડેલું હતું, તો શું એવી તાત્કાલિકતા હતી કે શ્રી ધાંડા સિવાય અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિના વિષય વિચાર કર્યા વિના નિમણૂક કરવી આવશ્યક બની ગઈ હતી. એવી કોઈ બાબત દર્શાવવામાં આવી નથી કે જાહેર સેવા આયોગ જે બંધારણીય હેતુ માટે રચાયો હતો તે હેતુ સિદ્ધ કરી શકે તેવી પૂરતી વહીવટી અનુભવ ધરાવતી વ્યક્તિની નિમણૂક કરવાનો કોઈ પણ પ્રકારનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. એવી કોઈ બાબત પણ દર્શાવવામાં આવી નથી કે શ્રી ધાંડા અંગે કોઈ પૃષ્ઠભૂમિ તપાસ કરવામાં આવી હતી જેથી જાણી શકાય કે તેઓ કોઈ ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં અથવા કોઈ પોલીસ તપાસમાં કોઈ પ્રતિકૂળ નોંધ હેઠળ આવ્યા હતા કે નહીં. આ ચાદ રાખવું આવશ્યક છે કે શ્રી ધાંડાની નિમણૂક એક બંધારણીય પદ પર થવાની હતી અને પસંદગી તથા નિમણૂક કરવા પહેલાં વિચારવિમર્શના મૂળભૂત તત્વો અનિવાર્ય હતા. આ કેસમાં સ્પષ્ટપણે કોઈ વિચારવિમર્શની પ્રક્રિયા હતી જ નહીં, અને જો તેની કોઈ ઝાંખી અસ્તિત્વમાં હતી પણ, તો તે અપૂર્ણનીય રીતે દોષયુક્ત હતી. બંધારણમાં અંતર્નિર્મિત નિયંત્રણાત્મક સુરક્ષાઓ, દુર્ભાગ્યે, ભંગ પડી ગઈ હતી.

૧૧૫. સેન્ટર ફોર પી.આઈ.એલ. મામલામાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતે, પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારની પાત્રતા અથવા યોગ્યતા સંબંધિત ગુણદોષની સમીક્ષા અને ભલામણ બનાવવાની પ્રક્રિયા સંબંધિત ન્યાયિક સમીક્ષા વચ્ચેનો ભેદ ફરીથી પુષ્ટિ કરતાં, કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તની નિમણૂક રદ કરી હતી. તે મામલામાં, કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તની પસંદગી સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન અધિનિયમ, ૨૦૦૩ની કલમ ૪(૧) હેઠળ કરવામાં આવી હતી (સંક્ષેપમાં, અધિનિયમ), જે નીચે મુજબ છે:

૪. કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત અને સતર્કતા આયુક્તોની નિમણૂક.

—(૧) કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત અને સતર્કતા આયુક્તોની

નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમના હસ્તાક્ષર અને મુદ્રા હેઠળના વોરંટ દ્વારા કરવામાં આવશે: પરંતુ શરત એવી કે આ ઉપકલમ હેઠળની દરેક નિમણૂક નીચે મુજબ રચિત સમિતિની ભલામણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી જ કરવામાં આવશે— (એ) પ્રધાનમંત્રી — અધ્યક્ષ; (બી) ગૃહકાર્યમંત્રી — સભ્ય; (સી) લોકસભામાં વિરોધ પક્ષના નેતા — સભ્ય. સ્પષ્ટીકરણ.—આ ઉપકલમના હેતુઓ માટે, ‘લોકસભામાં વિરોધ પક્ષના નેતા’માં, જ્યાં એવા નેતાને એવી રીતે માન્યતા આપવામાં આવી ન હોય, ત્યાં લોકસભામાં સરકારના વિરોધમાં રહેલા એકમાત્ર સૌથી મોટા જૂથના નેતાનો સમાવેશ થશે.

જોઈ શકાય તેમ, ભલામણ કરવા માટે માત્ર એક હાઈ પાવર્ડ કમિટી (એચપીસી)ની સ્થાપનાની જ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે — એચપીસી દ્વારા અનુસરવાની પ્રક્રિયા વિધાનમાં વિગતવાર દર્શાવવામાં આવી નથી. આ અસામાન્ય નથી, કારણ કે કોઈ વિધાન દરેક નાની પ્રક્રિયાને વિશદ રીતે નિર્ધારિત કરી શકતું નથી; અન્યથા તે અશાસનીય અને કદાચ અમલયોગ્ય ન રહે. વધુમાં, કેટલીક પરિસ્થિતિઓનો વ્યવહાર સામાન્ય બુદ્ધિ તથા વ્યવહાર રીતથી કરવો પડે છે. આ બાબતને સ્વીકારીને, આ અદાલતે કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તની નિમણૂકને પસંદ કરાયેલા વ્યક્તિની અખંડિતતાની ગુણદોષ આધારિત સમીક્ષા તરીકે નહીં, પરંતુ સંસ્થાની અખંડિતતા સંબંધિત ભલામણ-પ્રક્રિયાની ન્યાયિક સમીક્ષા તરીકે પરખી હતી. સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે, ઉમેદવારની વ્યક્તિગત અખંડિતતાને અવગણવામાં આવી શકતી નથી, છતાં ઉમેદવારની ભલામણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની પ્રાથમિક બાબત સંસ્થાકીય અખંડિતતા છે. નોંધવામાં આવ્યું હતું કે, આ અદાલત એચપીસીના મત પર અપીલ સ્વરૂપે બેસી શકતી નથી, પરંતુ ભલામણ કરવામાં આવે ત્યારે અધિનિયમના હેતુઓ સાથે સંબંધ ધરાવતી સંબંધિત સામગ્રી અને જીવંત પાસાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે નિશ્ચિતપણે જોઈ શકે છે. આ અદાલતે સંસ્થાના હિત માટે અને જાહેર હિતમાં કાર્ય કરવાની સર્વોપરી આવશ્યકતા

પર ભાર મૂક્યો હતો. આ સંદર્ભમાં એન. કન્નદાસનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો।

૧૧૬. નોંધપોથીમાંથી પ્રગટ થતી હકીકતો તેમજ નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ કાયદાને ધ્યાનમાં રાખતાં, એવું જણાય છે કે શ્રી ધાંડા ને પંજાબ જાહેર સેવા આયોગના અધ્યક્ષ તરીકે નિયુક્તિ માટે ભલામણ કરવામાં આવી ત્યારે પંજાબ જાહેર સેવા આયોગની બંધારણીય, કાર્યાત્મક અને સંસ્થાકીય આવશ્યકતાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી.”

૬૦ હું ઉપયોગી રીતે સર્વોચ્ચ અદાલતના સેન્ટર ફોર પીઆઈએલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આપવામાં આવેલ નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું, વધુ ખાસ કરીને, પરિચ્છેદ ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૪૨ થી ૪૯ માં કરવામાં આવેલી ટિપ્પણીઓ:

“૩૬. સંક્ષિપ્તતાના હિતાર્થે, અમે પસંદગી સમિતિનો ઉલ્લેખ ઉચ્ચ – સત્તાસંપન્ન સમિતિ તરીકે કરી શકીએ. આ પરંતુકમાં મુખ્ય શબ્દ “ભલામણ” છે. ભલામણ કરતી વખતે, એચપીસી એક કાનૂની ફરજ બજાવે છે. વિવાદિત ભલામણ તા. ૩-૯-૨૦૧૦, કલમ ૪(૧) ના પરંતુક હેઠળ એચપીસીને સોંપવામાં આવેલી કાનૂની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને કરવામાં આવી છે. કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગના આયુક્તનું પદ એક કાનૂની પદ છે. આયુક્ત કલમ ૮ માં દર્શાવ્યા મુજબ કાનૂની કાર્યો બજાવે છે. પરંતુકમાં આવેલ “ભલામણ” શબ્દનો અર્થ એચપીસી દ્વારા ૨૦૦૩ ના અધિનિયમના હેતુ, ઉદ્દેશ્ય અને નીતિને ધ્યાનમાં રાખીને, સંબંધિત સામગ્રીના વિચારના આધાર પર લેવાતો જાણકારીસભર નિર્ણય એવો થાય છે. જેમ જણાવ્યું છે તેમ, ૨૦૦૩ ના અધિનિયમનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય સીવીસી જેવી પ્રામાણિકતાવાળી સંસ્થા હોવો છે, જે સતર્કતા વહીવટની જવાબદારી સંભાળે છે અને જે ભ્રષ્ટાચાર-નિવારક ચંત્રણાનું નિર્માણ કરે છે. તેના કાર્યોમાં, સીવીસી ચૂંટણી આયોગ, નિયંત્રક અને મહાલેખા પરીક્ષક, સંસદીય સમિતિઓ વગેરે જેવી છે. તેથી, ભલામણો કરતી વખતે, ઉમેદવાર ભૂતકાળમાં જાહેર સેવક અથવા નાગરિક સેવક રહ્યો

હોવાની તેની સેવાની શરતો જ એકમાત્ર માપદંડ નથી. એચપીસીએ સંસ્થાગત ક્ષમતાના પ્રશ્નને પણ વિચારણામાં લેવો જ જોઈએ. જો પસંદગી સંસ્થાગત ક્ષમતા અને કાર્યપ્રણાલી પર પ્રતિકૂળ અસર કરતી હોય, તો એવા ઉમેદવારની ભલામણ ન કરવી એ એચપીસીની ફરજ ગણાશે. તેથી, કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગના આયુક્તની નિયુક્તિ માટે કલમ ૪ હેઠળ ભલામણ કરતી વખતે એચપીસીએ જે બાબતનું વિચારણા કરવાનું રહે છે તેમાં સંસ્થાગત પ્રામાણિકતા પ્રાથમિક વિચારણા છે.

૩૭. વર્તમાન કેસમાં, કેન્દ્રીય સાવચેતી આયોગના આયુક્ત તરીકે નિયુક્તિ માટે શ્રી પી.જે. થોમસનું નામ ભલામણ કરતી વખતે આય.પી.સી. દ્વારા આ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પાસાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો નથી. ઉમેદવારની વ્યક્તિગત અખંડિતતાને અમે ઓછું આંકવા ઇચ્છતા નથી. અમે જે બાબત પર ભાર મૂકી રહ્યા છીએ તે એ છે કે ઉમેદવારનું નામ ભલામણ કરતી વખતે સી.વી.સી. જેવી સંસ્થાની સંસ્થાગત અખંડિતતા ધ્યાનમાં રાખવી જ રહી. પદધારક કાર્ય કરી શકશે કે નહીં? સંસ્થાના કાર્ય પર પ્રતિકૂળ અસર પડશે કે નહીં? જો એમ હોય, તો શું આય.પી.સી.નું કર્તવ્ય તે વ્યક્તિની ભલામણ ન કરવાનું ન બને? આ સંદર્ભમાં, આય.પી.સી.એ ૨૦૦૩ના અધિનિયમના ઘડતર પાછળનો હેતુ અને નીતિ પણ ધ્યાનમાં રાખવાની રહે છે.

૩૮. કલમ ૫(૧) હેઠળ કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત ૪ વર્ષના કાર્યકાળ માટે પદ પર રહેશે. કલમ ૫(૩) હેઠળ કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત પોતાના પદનો કાર્યભાર સંભાળે તે પહેલાં, અધિનિયમની અનુસૂચીમાં નિર્ધારિત નમૂના મુજબ રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ શપથ અથવા પ્રતિજ્ઞા કરશે અને તે પર હસ્તાક્ષર કરશે. કલમ ૬(૧) હેઠળ કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તને તેના પદ પરથી માત્ર રાષ્ટ્રપતિના આદેશથી જ દૂર કરી શકાશે અને તે પણ માત્ર સાબિત થયેલા દુરાચાર અથવા અસમર્થતાના આધાર પર, જ્યારે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવેલા સંદર્ભ પર સર્વોચ્ચ અદાલતે તપાસ કર્યા બાદ એવો અહેવાલ આપ્યો હોય કે કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તને પદ પરથી દૂર કરવો જોઈએ.”

“૪૨. ઉપરોક્ત રજૂઆતોમાં અમને કોઈ સાર જણાતો નથી. ન્યાયિક સમીક્ષાનો હેતુ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે કલમ ૪(૧) ના પરંતુક હેઠળ ભલામણ કરવાની એચ.પી.સી.ની વૈધાનિક ફરજ, ૨૦૦૩ના અધિનિયમની નીતિ અને હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને નિભાવવામાં આવે. અમે એચ.પી.સી.ના અભિપ્રાય સામે અપીલમાં બેસેલા નથી. અમારે એ જોવાનું છે કે ૩૯૨૦૧૦ના રોજ ભલામણ કરવાનો નિર્ણય લેવાયો ત્યારે, ૨૦૦૩ના અધિનિયમના હેતુ સાથે સંબંધ ધરાવતી સંબંધિત સામગ્રી અને અગત્યના પાસાઓનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં.

૪૩. કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્તના પદ પરની નિયુક્તિ માટે માત્ર ઉમેદવારની પાત્રતા-માપદંડો જ સંતોષાય તે પૂરતું નથી, પરંતુ ભલામણની નિર્ણય-પ્રક્રિયા પણ સંતોષકારક હોવી આવશ્યક છે (જુઓ એન. કન્નદાસનના એસ.સી.સી. પરિષેદ ૮૮). ભલામણ કરવાનો નિર્ણય એવો માહિતીસભર નિર્ણય હોવો જોઈએ કે જેમાં આ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે કે સી.વી.સી. એક સંસ્થા તરીકે સતર્કતા વહીવટનું મહત્વપૂર્ણ કાર્ય બજાવવાનું છે. જો એચ.પી.સી. જેવી કોઈ કાયદેસર સંસ્થા, કોઈપણ કારણસર, ૨૦૦૩ના અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશ સાથે સંબંધ ધરાવતી સંબંધિત સામગ્રી પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા અસંબંધિત પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લે, તો તેનો નિર્ણય સત્તાવાર મનમાનીના આધારે દોષિત ગણાશે (જુઓ સ્ટેટ ઓફ એ.પી. વિ. નક્ષા રાજા રેડ્ડી). કલમ ૪(૧) ના પ્રાવધાન હેઠળ, એચ.પી.સી.એ ઉમેદવાર માટે શું સારું છે તે નહીં પરંતુ સંસ્થા માટે શું સારું છે તે ધ્યાનમાં લેવાનું હતું (જુઓ એન. કન્નદાસનના એસ.સી.સી. પરિષેદ ૯૩). જ્યારે સંસ્થાકીય અખંડિતતા પ્રશ્નમાં હોય, ત્યારે કસોટી “જાહેર હિત” હોવી જોઈએ, જેને એચ.પી.સી. દ્વારા ધ્યાનમાં લેવો આવશ્યક છે અને આવા કેસોમાં એચ.પી.સી. પુરાવા પર આગ્રહ રાખે જ એવું જરૂરી નથી (જુઓ એન. કન્નદાસનના એસ.સી.સી. પરિષેદ ૧૦૩).

૪૪. અમારે એવો અર્થ કાઢવો નહિ જોઈએ કે વ્યક્તિગત પ્રામાણિકતા સંબંધિત નથી. નિશ્ચિતપણે તેનું સંસ્થાગત પ્રામાણિકતા સાથે સહસંબંધ

છે. નોંધવાનો મુદ્દો એ છે કે વર્તમાન કેસમાં સી.વી.સી., ડી.ઓ.પી.ટી. અને એચ.પી.સી. દ્વારા માત્ર પેનલમાં સમાવિષ્ટ ઉમેદવારોની જીવનીવિગત પર જ સમગ્ર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. આ સત્તાધિકારીઓ પૈકી કોઈએ પણ સંસ્થાગત પ્રામાણિકતા, જેમાં સી.વી.સી.ની સંસ્થાગત ક્ષમતા અને કાર્યપદ્ધતિનો સમાવેશ થાય છે, તેવા વિશાળ દૃષ્ટિકોણથી આ મુદ્દાનું અવલોકન કર્યું નથી. વધુમાં, અમને આશ્ચર્ય થાય છે કે વર્ષ ૨૦૦૦થી ૨૦૦૪ દરમિયાન ડી.ઓ.પી.ટી.ની તારીખ ૨૬-૬-૨૦૦૦, ૧૮-૧-૨૦૦૧, ૨૦-૬-૨૦૦૩, ૨૪-૨-૨૦૦૪, ૧૮-૧૦-૨૦૦૪ અને ૨-૧૧-૨૦૦૪ની નોંધોમાં સર્વત્ર એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે શ્રી પી.જે. થોમસ વિરુદ્ધ દંડાત્મક કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી શકે. રાજ્યએ આવી કાર્યવાહી શરૂ કરવી કે કેન્દ્રએ આવી કાર્યવાહી શરૂ કરવી તે સંબંધિત નથી. સંબંધિત બાબત એ છે કે આવી નોંધોનો ૬-૧૦-૨૦૦૮ના રોજ આપવામાં આવેલ સી.વી.સી.ની મંજૂરી સાથે તુલનાત્મક રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો નહોતો. ડી.ઓ.પી.ટી. દ્વારા એચ.પી.સી. સમક્ષ રજૂ કરાયેલ સંક્ષિપ્ત નોંધમાં પણ વર્ષ ૨૦૦૦થી ૨૦૦૪ વચ્ચેની ઉક્ત નોંધોનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી. શ્રી પી.જે. થોમસની જીવનવૃત્તાંતમાં પણ શ્રી પી.જે. થોમસ વિરુદ્ધ દંડાત્મક કાર્યવાહી શરૂ કરવાની ડી.ઓ.પી.ટી.ની અગાઉની ભલામણકારી નોંધોનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી. તેથી, વ્યક્તિગત પ્રામાણિકતાના પ્રશ્ને પણ એચ.પી.સી.એ સંબંધિત સામગ્રીનો વિચાર કર્યો નથી. વિદ્વાન એટર્ની જનરલે, તેમની સામાન્ય નિષ્પક્ષતા દર્શાવતા, અદાલતમાં નિવેદન કર્યું કે એચ.પી.સી.ની બેઠકના કાર્યસૂચિ સાથે માત્ર પેનલમાં સમાવિષ્ટ દરેક ઉમેદવારની જીવનવૃત્તાંત જ જોડવામાં આવી હતી. હકીકત એ જ રહે છે કે એચ.પી.સી.એ, કોઈપણ કારણસર, ૨૦૦૩ના અધિનિયમના હેતુ અને નીતિને ધ્યાનમાં રાખીને સંબંધિત સામગ્રીનો વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે.

૪૫. બંધારણ દ્વારા સ્થાપિત શાસનવ્યવસ્થા રાજ્યના ત્રણ અંગો વચ્ચે સત્તાઓ અને કાર્યોના વિતરણ પર આધારિત છે, જેમાંથી એક કારોબારી અંગ છે, જેના પર સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાઓનો અમલ કરાવવાનો અને વિવિધ વૈધાનિક સંસ્થાઓ, જેમ કે સી.વી.સી., મારફતે

દેશનું વહીવટ ચલાવવાનો કર્તવ્ય છે; આ સંસ્થાને સતર્કતા વહીવટનું કાર્ય કરવાની સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે. તેથી, અમે કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત બનનાર ઉમેદવારની ઈચ્છનીયતા માત્ર અંગે નહીં, જોકે વ્યક્તિગત અખંડિતતા એક મહત્વપૂર્ણ ગુણ છે, પરંતુ સંસ્થા અને તેની અખંડિતતા, જેમાં સંસ્થાકીય સક્ષમતા અને કાર્યપ્રણાલીનો સમાવેશ થાય છે, તેના વિષે ચિંતિત છીએ. તેથી, કાયદાના શાસનના વિશાળ હિતમાં સી.વી.સી. જેવી સંસ્થાની સ્વતંત્રતા અને નિષ્પક્ષતા જાળવવી અને સંરક્ષિત રાખવી આવશ્યક છે (જુઓ વિનિત નારાયણ).

૪૬. ભલામણો કરતી વખતે, એચ.પી.સી. વૈધાનિક ફરજ બજાવે છે. તેની ફરજ ભલામણ કરવાની છે. ભલામણો કરતી વખતે, ઉમેદવાર ભૂતકાળમાં જાહેર સેવક અથવા નાગરિક સેવક રહ્યો હોવો એ એકમાત્ર વિચારણા નથી. એચ.પી.સી.એ અભિલેખ જોવાનો છે અને આ બાબત ધ્યાનમાં લેવાની છે કે ઉમેદવાર કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત તરીકે કાર્ય કરી શકશે કે નહીં. બાકી રહેલી કાર્યવાહીથી સંસ્થાગત ક્ષમતા પર પ્રતિકૂળ અસર થશે કે નહીં, અને જો તે કસોટીના આધારે ઉમેદવાર અયોગ્ય ઠરે, તો એવો ઉમેદવાર ભલામણ ન કરવાની એચ.પી.સી.ની ફરજ રહેશે. વર્તમાન મામલામાં, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, બાકી રહેલી ફોજદારી કાર્યવાહી સિવાય, વર્ષ ૨૦૦૦ થી ૨૦૦૪ દરમિયાન પામોલીન કેસ સંબંધે શ્રી પી.જે. થોમસ સામે શિસ્તલક્ષી કાર્યવાહી કરવાની વિવિધ નોંધો ડી.ઓ.પી.ટી. દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી હતી. તે નોંધોને એચ.પી.સી. દ્વારા વિચારવામાં આવી નથી. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ૨૦૦૩નો અધિનિયમ સી.વી.સી.ની સંસ્થાને સ્વાયત્તતા અને સ્વતંત્રતા આપે છે. સ્વાયત્તતા એ માટે અપાઈ છે કે કેન્દ્રીય સતર્કતા આયુક્ત ભય અથવા પક્ષપાત વિના કાર્ય કરી શકે.

૪૭. અમે પુનરોચ્ચાર કરી શકીએ છીએ કે વ્યક્તિ કરતાં સંસ્થા વધુ મહત્વની છે. આ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ પૃષ્ઠ ૮૩ માં એન. કન્નદાસન કેસમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ કસોટી છે. હાલના કેસમાં, એચ.પી.સી. એ આ કસોટીને વિચારણા હેઠળ લેવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે. એચ.પી.સી. ની તારીખ ૩૯૨૦૧૦ ની ભલામણ સંપૂર્ણપણે ૬૧૦૨૦૦૮

ના રોજ સી.વી.સી. દ્વારા આપવામાં આવેલ સર્વગ્રાહી મંજૂરી અને પ્રતિવાદી ૨ ને ૧૮૯૨૦૦૭ ના રોજ કેરળના મુખ્ય સચિવ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાની હકીકત, તેમની સંસદીય કારોબારના સચિવ તરીકેની નિમણૂક અને ત્યારબાદ ટેલિકોમ સચિવ તરીકેની તેમની નિમણૂક પર આધારિત છે. આ પ્રક્રિયામાં, એચ.પી.સી. એ, કોઈપણ કારણસર, તિરૂવનંતપુરમના વિશેષ ન્યાયાધીશ સમક્ષ પાલ્મોલીન કેસ, જે સીસી ક્રમાંક ૬ સન ૨૦૦૩ છે, તેની લંબિત સ્થિતિ; ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૯૭ હેઠળ, અન્ય સાથે શ્રી પી.જે. થોમસ વિરુદ્ધ પણ, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૧૩(૧)(ડી) સાથે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૨૦બી હેઠળના કથિત ગુનાનો આચરણ કર્યો હોવાના કારણે, તેમની સામે કાર્યવાહી ચલાવવા માટે કેરળ સરકારે ૩૦૧૧૧૯૯૯ ના રોજ આપેલી મંજૂરી; અને કે. કરુણાકરણ વિ. કેરળ રાજ્ય માં સર્વોચ્ચ અદાલતના તારીખ ૨૯૩૨૦૦૦ ના ચુકાદાને, જેમાં આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૭૬૭, પરા ૮)

“૮. ... [શ્રી કરુણાકરણ] અને અન્ય વિરુદ્ધ એફ.આઈ.આર.ની નોંધણી દુર્ભાવનાનું પરિણામ છે અથવા બાહ્ય વિચારણાઓથી પ્રેરિત છે એવું માનવામાં આવી શકતું નથી. ભ્રષ્ટાચારના ઉપદ્રવને કાનૂની ટેકનિકલતાઓના આડશ હેઠળ છુપાવવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી [અને આવા કેસોમાં] કરવામાં આવેલી તપાસો હકીકતોના આધારે તથા કાયદા અનુસાર નિર્ધારિત કરવી આવશ્યક છે.” (ભાર મુકવામાં આવ્યો છે)

વધુમાં, વર્ષ ૨૦૦૧ ની ફોજદારી પુનરીક્ષણ અરજી ક્રમાંક ૪૩૦ માં કેરળ વડી અદાલતના ચુકાદાનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી.

૪૮. નોંધવું યોગ્ય છે કે ૬૧૦૨૦૦૮ના રોજનું સીવીસીનું મંજૂરીપત્ર એચપીસી પર બંધનકારક નહોતું. તેમ છતાં, કે. કરુણાકરણ વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળામાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો ૨૯૩૨૦૦૦નો ઉપરોક્ત ચુકાદો નિશ્ચિતપણે એચપીસી પર બંધનકારક હતો અને, કોઈપણ સ્થિતિમાં, ભલામણ કરતી વખતે તેને યોગ્ય વજન આપવું આવશ્યક હતું, ખાસ

કરીને જ્યારે ઝક્ત ચુકાદાએ ઉચ્ચ પદોમાં નિષ્કલંક પ્રામાણિકતાના મહત્વ પર ભાર મૂક્યો હતો. આ જ બાબત અમે અમારા ચુકાદામાં વારંવાર ભારપૂર્વક દર્શાવી છે—સંસ્થા વ્યક્તિ(ઓ) કરતાં વધુ મહત્વપૂર્ણ છે.

૪૯. ઉપરોક્ત કારણોસર, જાહેર કરવામાં આવે છે કે એચ.પી.સી. દ્વારા ૩૯૨૦૧૦ના રોજ કરવામાં આવેલી ભલામણ કાયદામાં અસ્તિત્વહીન છે.”

૬૧ મારું દઢ મત છે કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશે યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતા અંગેના પોતાના પોતાના મતો લેખિત સ્વરૂપે વ્યક્ત કરવા જોઈએ. લેખિત મતમાં શું ચર્ચાયું, શું વિચારવામાં આવ્યું વગેરે દર્શાવવું જોઈએ. લેખિત મતમાં એ પણ દર્શાવવું જોઈએ કે તેમના ધ્યાનમાં કોઈ પ્રતિકૂળ સામગ્રી આવી હતી કે નહીં અને તેની તપાસ તથા ચર્ચા કરવામાં આવી હતી કે નહીં. હું આવું એટલા માટે કહી રહ્યો છું કે યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતા અંગેના મતના પ્રશ્ને જિલ્લા ન્યાયાધીશ પર વધુ ઊંચી જવાબદારી નિર્ભર રહે છે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સંપૂર્ણપણે જિલ્લા ન્યાયાધીશના મત પર નિર્ભર રહેશે, કારણ કે કાનૂની વ્યવસાયિક વર્ગના સભ્ય તરીકે જે વ્યક્તિને પદ માટે વિચારવામાં આવી રહી છે, તેને સૌથી સારી રીતે જિલ્લા ન્યાયાધીશ જ ઓળખી શકે. કોઈ નિશ્ચિત કેસમાં, કોઈ નિશ્ચિત દિવસે, હાલ હસ્તગત જેવા કેસમાં જિલ્લા ન્યાયાધીશને પણ જવાબદાર ઠેરવી શકાય. ક્યારેક એવું પણ બની શકે કે બદલીને આવનાર અને કાર્યભાર સંભાળનાર જિલ્લા ન્યાયાધીશ બાર સાથે પરિચિત ન હોય. સ્વાભાવિક છે કે બારમાં વકીલાત કરતા વકીલોને ઓળખવામાં તેને થોડો સમય લાગશે. આવી સ્થિતિમાં, પરામર્શ પ્રક્રિયાના ભાગરૂપે જ્યારે અચાનક તેને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને મત આપવાનો હોય, ત્યારે તેને મુશ્કેલી અનુભવાય. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, જિલ્લા ન્યાયાધીશ પાસેથી અપેક્ષા રહે છે કે પદ માટે વિચારાધીન વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠા અંગે તે બારના પરિષ્ઠ સભ્યો સાથે વાતચીત કરીને પોતાની રીતે પૂછપરછ કરે. પોતાની પાસે કોઈ માહિતી અથવા સામગ્રી ન હોય ત્યારે તેને કોઈ મત વ્યક્ત કરવો જોઈએ નહીં. એવો ઉપક્રમ જિલ્લા ન્યાયાધીશ તરફથી યાંત્રિક કસરત સિવાય બીજું કંઈ ગણાશે નહીં. આ સાચું છે કે આવી પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં આંતરિક જોખમ રહેલું છે, કારણ કે તેમાં બે પ્રકારના મતો હોઈ શકે; એક કદાચ

કોઈ વિશિષ્ટ ઉમેદવારના પક્ષમાં હોય અને બીજો તેના વિરુદ્ધ કંઈક પ્રતિકૂળ હોય; તેમ છતાં, પદ માટે વિચારાધીન વકીલની પાત્રતા તેમજ ઉપયુક્તતા પોતાની રીતે નિર્ધારિત કરવાનું કાર્ય જિલ્લા અને સેશન્સ જજનું છે. ગુણવત્તા સિવાય બીજું કંઈ પણ જિલ્લા અને સેશન્સ જજના મન પર ભારરૂપ થવું જોઈએ નહીં. જો પેનલમાં નામિત કોઈ વ્યક્તિ સામે કંઈ પ્રતિકૂળ હોય, તો જિલ્લા અને સેશન્સ જજએ પોતાના લેખિત મતમાં તે બાબત દર્શાવવા જેટલા નિઠર અને નિષ્ઠાવાન હોવા જોઈએ, જેથી રાજ્ય સરકાર પણ તેની તપાસ કરી શકે અને જ્યાં નિમણૂકોને અસરકારક પરામર્શ પ્રક્રિયાના અભાવના આધારે પડકારવામાં આવે છે, ત્યાં ક્યારેક અદાલતને પણ મદદરૂપ થઈ શકે.

૬૨ હું પ્રતિવાદીઓ તરફથી રજૂ કરાયેલ આ દલીલોથી પ્રભાવિત થયો નથી કે માત્ર ગુણપત્રકને જ “યોગ્યતા” અને “પાત્રતા” અંગેના અભિપ્રાયની અભિવ્યક્તિ તરીકે અર્થઘટિત કરવું જોઈએ.

૬૩ ઉપર ચર્ચા મુજબ, “યોગ્યતા” અને “ઉપયુક્તતા” એવા વિશાળ અર્થક્ષેત્ર ધરાવતા શબ્દો છે, જેમાં સચ્ચાઈ, ચારિત્ર્ય, ક્ષમતા, પ્રામાણિકતા, બુદ્ધિશક્તિ, પ્રતિષ્ઠા વગેરે જેવા અનેક લક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે. “યોગ્યતા”ના કેટલાક પાસાઓ ગુણના આધારે વ્યક્ત કરી શકાય છે અને તેનું મૂલવણ પણ કરી શકાય છે (ઉદાહરણ તરીકે, લાયકાત, અનુભવ), જ્યારે તેના અનેક અન્ય પાસાઓ એવા છે કે જે ગુણના રૂપમાં વ્યક્ત કરી શકાતા નથી (ઉદાહરણ તરીકે, પ્રામાણિકતા, સચ્ચાઈ, ચારિત્ર્ય વગેરે). ગુણપત્રક તેની સ્વભાવગત પ્રકૃતિ મુજબ કોઈ વ્યક્તિની યોગ્યતા અને ઉપયુક્તતા અંગેના અભિપ્રાયની અંતિમ અભિવ્યક્તિ તરીકે ક્યારેય માન્ય ઠરી શકતું નથી, અને વિશેષ કરીને ત્યારે તો વધુ નહિ, જ્યારે તે એવી વ્યક્તિ સંબંધિત હોય જેને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્તિ માટે વિચારવામાં આવી રહી હોય.

૬૪ શ્રી ઠાકોરે, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે, અત્યંત યોગ્ય ઉદાહરણ આપી પોતાની રીતથી સમજાવ્યું:

ઉદાહરણ: ૫ ઉમેદવારો (એ, બી, સી, ડી, ઈ) છે, જેઓનાં નામો પસંદગી-પેનલ પર મૂકવામાં આવ્યા છે. ૫ શ્રેણીઓ છે, જેના હેઠળ ગુણ

આપવામાં આવે છે: કાનૂનની જાણકારી, સંપ્રેષણ કૌશલ્ય, અનુભવ, લાયકાતો, એકંદર વ્યક્તિત્વ અને વર્તન. દરેક શ્રેણીમાં કુલ ગુણ ૨૦ છે અને કુલ ગુણ ૧૦૦ છે. ઈ કાનૂનની જાણકારી, સંપ્રેષણ કૌશલ્ય, અનુભવ અને લાયકાતોમાં અન્ય તમામ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે અને હકીકતમાં તે આ કૌશલ્યોમાં અત્યંત સારો છે. ઈનું વ્યક્તિત્વ પણ ઉત્તમ છે. તેમ છતાં, ઈ એવો વ્યક્તિ છે જેને અગાઉ સરકારી વકીલ તરીકે કાર્ય કરતી વખતે કરવામાં આવેલા ભ્રષ્ટાચારના અનેક આરોપોમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો છે. એકંદર વર્તન અને વ્યક્તિત્વ માટે ઈને ૧૦ ગુણ આપવામાં આવે છે. નીચે મુજબ ગુણ આપવામાં આવે છે:

અભ્યર્થીનું નામ	કાયદાનું જ્ઞાન	સંચાર કૌશલ્યો	અનુભવ	લાયકાતો	સમગ્ર વર્તન અને વ્યક્તિત્વ ના લક્ષણો	કુલ
એ	૧૮	૧૭	૨૦	૧૭	૧૬	૮૮
બી	૧૬	૧૬	૧૮	૧૭	૧૬	૮૩
સી	૧૫	૧૪	૧૯	૧૭	૧૯	૮૪
ડી	૧૮	૧૮	૨૦	૧૬	૧૭	૮૯
ઈ	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૧૦	૯૦

ઉપરોક્ત દૃષ્ટાંતમાં, ઈ ને સર્વાધિક ગુણ (૯૦) મળે છે અને માત્ર ગુણોના આધાર પર જોવામાં આવે તો ઈ સૌથી વધુ યોગ્ય જણાય; અને જો સરકારને માત્ર એ જ આધારે આગળ વધવાનું હોય કે કોને સૌથી વધુ ગુણ પ્રાપ્ત થયા છે (જેમ રાજ્ય સરકારે તારીખ ૨૪.૯.૨૦૧૫ના રોજ મૌખિક રીતે રજૂ કર્યું હતું કે વર્તમાન મામલામાં તેણે એમ જ કર્યું હતું), તો સરકાર એ હકીકતથી અજાણ રહીને કે ઈ, તેની અન્ય સારા લક્ષણો હોવા છતાં, ભ્રષ્ટાચાર માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હોવાથી સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક માટે સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય છે, ઈ ને સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરી બેસે. ગુણાંકન પદ્ધતિમાં, પેનલ યાદી તૈયાર કરતી સત્તાઓ માટે એ હકીકત

વ્યક્ત કરવાનો કોઈ ઉપાય નથી કે ઈ દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હતો, અને સરકારને તે દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યો હતો તે જાણ થાય એવો પણ કોઈ ઉપાય નથી. ભ્રષ્ટાચારના આરોપોમાં દોષિત ઠરાવવું એ માત્ર એવા મુદ્દાનું એક દષ્ટાંત છે, જેને ગુણોના સ્વરૂપે વ્યક્ત કરવું શક્ય નથી. આવી બીજી અનેક પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છે, જેઓ ગુણોના સ્વરૂપે વ્યક્ત કરવી અશક્ય છે, પરંતુ જે ઉમેદવારને સરકારી વકીલ અને સરકારી વકીલના પદ પર કાર્યભાર ધારણ કરવા માટે અયોગ્ય અને અનુકૂળ ન બનાવે. આવી કેટલીક પરિસ્થિતિઓ નીચે આપવામાં આવે છે:

(૨) ઉમેદવાર ગંભીર રોગથી પીડિત છે, જેના કારણે તે પાસેથી અપેક્ષિત ફરજો નિભાવવામાં સમર્થ ન હોઈ શકે.

(૩) તે વ્યક્તિ કોઈ રાજકીય પક્ષ સાથે સંકળાયેલ છે અને રાજકારણમાં સક્રિય રીતે સંકળાયેલી છે, જેના પરિણામે એવી સ્થિતિ ઊભી થાય છે કે તેની સ્વતંત્રતા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય.

(૪) ઉમેદવાર વિભાગીય તપાસમાં અનેક પ્રકારના દુરાચારના આક્ષેપોમાં દોષિત ઠર્યો છે.

(૫) ઉમેદવાર અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત ફોજદારી વકીલ છે અને આરોપીઓ તરફથી મોટી સંખ્યામાં મુખ્ય ફોજદારી કેસોમાં હાજર રહે છે, જેના પરિણામે એવી સ્થિતિ ઊભી થશે કે તે જિલ્લામાં આવેલા સૌથી મહત્વપૂર્ણ ફોજદારી મામલાઓમાં સરકારી વકીલ તરીકે હાજર રહી શકશે નહીં (આ બાબત ધ્યાનમાં લેતાં કે તે અગાઉથી જ મુખ્ય ફોજદારી મામલાઓમાં આરોપીઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરી ચૂક્યો છે).

(૬) અત્રે સંજોગવશાત્ જે સ્થિતિ છે તે મુજબ, કોઈ ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં જાહેર પદ ધારણ કરતી વખતે ઉક્ત ઉમેદવારના વર્તન અંગે તે ઉમેદવાર વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ ટિપ્પણીઓ કરવામાં આવી છે.

કપ ફક્ત ચિહ્નો દ્વારા નહીં પરંતુ શબ્દો દ્વારા જ વ્યક્ત કરી શકાય એવી વિવિધ અન્ય પરિસ્થિતિઓ પણ હોઈ શકે. શ્રી ઠાકોરે કરેલી આ રજૂઆતમાં મને પૂરતું સાર જણાય છે કે માત્ર ગુણપત્રક ક્યારેય યોગ્યતા અને પાત્રતા વિષેનો અભિપ્રાય બની શકતું નથી. શ્રી ઠાકોરે વધુ એક ઉદાહરણ આપ્યું છે:

દષ્ટાંત: ૫ ઉમેદવારો અ થી ઈ છે. અ અને બ શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારો છે. અ પાસે એલએલએમ છે અને બ પાસે એલએલબી છે. ‘લાયકાતો’ સિવાયની ૪ શ્રેણીઓમાં અ દ્વારા મેળવેલા કુલ ગુણ ૬૫ છે. ‘લાયકાતો’ સિવાયની ૪ શ્રેણીઓમાં બ દ્વારા મેળવેલા કુલ ગુણ ૭૭ છે. સત્તાધિકારીઓ અ ની નિમણૂક કરવા માટે અત્યંત ઉત્સુક છે અને તેથી, તેઓ લાયકાતના ગુણાંકન એવી રીતે આપવાનો નિર્ણય કરે છે કે અ નો કુલ સરવાળો વધુ થાય. તેઓ અ ને તેની એલએલએમ પદવી માટે ૧૬ ગુણ આપે છે (જેના કારણે તેનો કુલ સરવાળો ૮૧ ગુણ થાય છે) પરંતુ બ ને માત્ર ૩ ગુણ આપે છે

બી ને તેની એલએલબી ડિગ્રી માટે (જેના કારણે તેનું કુલ ગુણાંક ૮૦ ગુણ થાય છે). જો વસ્તુલક્ષી શ્રેણીઓ માટે કોઈ વસ્તુલક્ષી પદ્ધતિ અસ્તિત્વમાં હોત, તો આ પ્રકારની ઘટના બનવાની કોઈ શક્યતા ન હોત.

ઉપરોક્ત કારણસર જ હું ગુણપત્રક કરતાં વધીને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને સેશન્સ જજ દ્વારા લેખિતરૂપે આપવામાં આવેલ અભિપ્રાયો પર વધુ ભાર મૂકી રહ્યો છું।

૬૬ પ્રતિવાદીઓની તરફથી મારી સમક્ષ અત્યંત જોરશોરથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ લાયકાત, બારમાં સ્થાન, આવકવેરાના રિટર્ન વગેરે જેવી બધી આવશ્યક પાત્રતાની શરતો પૂર્ણ કરે છે. એકવાર પાત્રતાના માપદંડો પૂર્ણ થઈ જાય, ત્યારબાદ બાકીનો મુદ્દો, અર્થાત્ વ્યક્તિની યોગ્યતા, રાજ્ય સરકાર પર છોડી દેવો જોઈએ.

૬૭ ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું સર્વોચ્ચ અદાલતે એન. કન્નાદાસન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પરિચ્છેદ ૬૬ માં કરેલા અવલોકનો નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરી શકું છું: “૬૬.

વડી અદાલતના ન્યાયાધીશની પાત્રતાનું અર્થઘટન અતિશય શાબ્દિક અને સંકુચિત રીતે કરવું જોઈએ નહીં. આ અદાલતના એસ.પી. ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) સહિતના મોટી સંખ્યાના નિર્ણયો ના સંદર્ભમાં, તે સંબંધિત વ્યક્તિની યોગ્યતાને પણ સમાવેશ કરે છે એવું માનવું આવશ્યક છે. ઉપરોક્ત હેતુ માટે, ઉદ્દેશલક્ષી અર્થઘટનના સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લેવો જરૂરી છે.”

૬૮ હું ઉપરોક્ત એન. કન્નદાસન (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલા નિષ્કર્ષનો પણ નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કરી શકું છું: “ અમારી ઉપરોક્ત ચર્ચાઓનો સારાંશ નીચે મુજબ છે: (૧) ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ ભલે મર્યાદિત હોય, પરંતુ આ સ્વભાવના કેસમાં તે ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રની અધિકૃતિની પરિધિ બહાર નથી.

(૨) ઉચ્ચ અદાલતો માત્ર કવો વોરન્ટોનો રિટ જ નહીં પરંતુ કવો વોરન્ટોના સ્વરૂપનો રિટ પણ જારી કરી શકે છે. તે ઘોષણાનો રિટ જારી કરવા માટે પણ અધિકૃત છે, જે એ જ હેતુ સિદ્ધ કરે.

(૩) બંધારણના અર્થઘટનના હેતુસર, વધારાના ન્યાયાધીશની સ્થિતિના સંદર્ભમાં, “રહ્યા છે” શબ્દસમૂહનો સામાન્ય અર્થ નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ એવો થાય અને પાત્રતાના પ્રશ્નના પરીક્ષણના હેતુસર, માત્ર તેમનું વધારાના ન્યાયાધીશ હોવું જ નહીં, પરંતુ તેઓ ઉક્ત પદ પર ચાલુ રહી શકે કે નહીં અથવા તેમને કાર્યકારી અથવા એડહોક ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કરી શકાય કે નહીં તે અંગેની લાયકાત, તેમની યોગ્યતા પણ વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવી શકે.

(૪) અધિનિયમની કલમ ૧૬ ને પણ સંદર્ભાનુરૂપ અર્થ આપવામાં આવવો જોઈએ. આ પ્રકારના મામલામાં, અદાલત વ્યાપક જાહેર નીતિને તેમજ બંધારણના મૂળભૂત લક્ષણ, અર્થાત્ ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતા અને નિષ્પક્ષતાને ધ્યાનમાં રાખીને, શાબ્દિક અર્થઘટનને બદલે હેતુલક્ષી અર્થઘટનનો નિયમ અપનાવશે.

(૫) આ કેસમાં આ અદાલતે વિવિધ નિર્ણયો માં દર્શાવેલ યોગ્ય પરામર્શાત્મક પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હોવાથી, શ્રી કન્નાદાસનની નિમણૂક કાયદેસર રીતે દૂષિત બની હતી.

(૬) તમિલનાડુ રાજ્યની સરકારે પાત્ર ઉમેદવારોના નામોની પેનલ મોકલવા માટે વડી અદાલતને ન તો કહી શકી હોત અને ન તો વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ રાજ્ય આયોગના અધ્યક્ષના પદ પર નિયુક્તિ માટે ત્રણ ન્યાયાધીશોના નામોની પેનલ મોકલી શક્યા હોત.”

૬૯ હું પ્રતિવાદીઓની તરફેથી જોરશોરથી રજૂ કરવામાં આવેલ આ દલીલથી પણ પ્રભાવિત થતો નથી કે ઝાહિરા શેખ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી અવલોકનો અથવા વધુ યોગ્ય રીતે કહીએ તો ટિપ્પણીઓ અવગણવી જોઈએ. તેનું કારણ, જેના લીધે પ્રતિવાદીઓ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ મને તેને અવગણવા કહે છે, સમયનો પરિબળ છે. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, અત્યાર સુધીમાં લગભગ અગિયાર વર્ષ વીતી ગયા છે અને અન્યથા પણ તે કોઈ પર બંધનકારક નથી. હાલ માટે, હું આ રજૂઆત સ્વીકારી શકું અથવા એવું કહી શકું કે યોગ્યતાના પાસાને લગતાં હું તે બાબતે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતો નથી. પરંતુ ઓછામાં ઓછું, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, જિલ્લા ન્યાયાધીશ અને રાજ્ય સરકાર પાસેથી પણ જાહેર હિતમાં તેના પ્રભાવનો વિચાર કરવાની અપેક્ષા હતી. માત્ર આ હકીકત જ કે તેનો સર્વથા વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી, સમગ્ર પરામર્શ પ્રક્રિયાને દૂષિત ઠરાવશે. પ્રતિવાદીઓની તરફેથી રજૂ કરવામાં આવેલ આ દલીલથી પણ હું પ્રભાવિત થતો નથી કે આ ટિપ્પણીઓ પ્રતિવાદી નં.૩ની પીઠ પાછળ કરવામાં આવી હતી, અને તેને પોતાનો કેસ રજૂ કરવાની કોઈ તક મળી નહોતી. એ કહેવું સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કોઈપણ વ્યક્તિને સાંભળ્યા વિના દોષિત ઠરાવવો નહીં જોઈએ, પરંતુ સાથે સાથે, જો અદાલત સમક્ષ પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ હોય, તો આવી સામગ્રી પર આધાર રાખીને અદાલત કોઈ નિશ્ચિત કેસમાં તેને યોગ્ય લાગે તેવી નોંધ અવશ્ય કરી શકે છે. મામલાની કોઈપણ દૃષ્ટિએ, પ્રતિવાદી નં.૩એ પોતાના વિરુદ્ધ સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી ટિપ્પણીઓની ટીકા કરવાનો જે અભિગમ અપનાવ્યો તે મને ગમ્યો નથી, જ્યારે ગયા અગિયાર વર્ષમાં તે

ટિપ્પણીઓ કાઢી નાખવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ જવાની તેની પાસે હિંમત નહોતી. પ્રતિવાદી નં.૩ વડી અદાલત સમક્ષ, જેમાં આવી ટિપ્પણીઓની કાયદેસરતા પણ સામેલ છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે આવી ટિપ્પણીઓ કરતાં દર્શાવેલી વિવેકબુદ્ધિ પર કેવી રીતે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકે, તે હું સમજવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ રહ્યો છું.

૭૦ હું પ્રતિવાદીઓ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી આ દલીલથી પણ પ્રભાવિત થતો નથી કે આવી ટિપ્પણીઓ કરવામાં આવ્યા પછી પણ પ્રતિવાદી નં.૩ લગભગ ચાર વર્ષના ગાળાના માટે સરકારી વકીલ તરીકે કાર્યરત રહ્યા હતા અને સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજ્ય સરકારને પ્રતિવાદી નં.૩ને બંધ કરાવવા માટે કોઈ નિર્દેશ આપ્યો ન હતો.

૭૧ સેન્ટર ફોર પી.આઈ.એલ. (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૬૪ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

૬૪. આર.કે. જૈનના કેસમાં પણ, આ અદાલતે પરિચ્છેદ ૭૩ દ્વારા નોંધ્યું હતું કે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો સંબંધ એ બાબત સાથે છે કે નિમણૂક માટે નિયુક્ત વ્યક્તિ પાસે જરૂરી લાયકાતો હતી કે નહીં અને નિમણૂક જે રીતે કરવામાં આવી તે યોગ્ય હતી કે નહીં અથવા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા ન્યાયસંગત, વાજબી અને સમુચિત હતી કે નહીં. અમે પુનરોચ્ચાર કરીએ છીએ કે કરવામાં આવેલી પસંદગી માટે સરકાર અદાલતો સમક્ષ જવાબદાર નથી, પરંતુ જ્યારે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ તેની ભૂલોને પડકારવામાં આવે ત્યારે તે નિર્ણયોનું કાયદેસરપણું/કાનૂની માન્યતા અંગે સરકાર અદાલતો સમક્ષ જવાબદાર છે. અમે આ મુદ્દે વધુ સત્તામૂલક નિર્ણયો ઉદ્દેખવા ઇચ્છતા નથી.

૭૨ રિટ અરજદારોના હેતુ અથવા વર્તન વિશે ઘણો તર્ક કરવામાં આવ્યો છે. હું એક ક્ષણ માટે પણ એવું કહું નથી કે રિટ અરજદારોનો હેતુ અથવા વર્તન અસંગત પરિબળ છે નહીં, પરંતુ તે માત્ર એટલા માટે જ સંબંધિત રહેશે કે તેમના દાવા સફળ થાય તો પણ તેમને ખર્ચ આપવામાં નકારવામાં આવે, પરંતુ તેમાં

ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નના ગુણદોષોની તપાસ કરવાનો ઇનકાર કરવા માટે તે ન્યાયસંગત આધાર બની શકતું નથી, કારણ કે તે જાહેર ચિંતાનો વિષય છે અને રાજ્યના સારા શાસન સાથે સંબંધિત છે [જોવો : કાશીનાથ જી. જાલ્મી (ડૉ.), ૧૯૯૩ (૨) એસસીસી ૭૦૩].

૭૩ પંજાબ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે બિન્દ્રા બાન વિ. શામ સુંદર અને અન્યઓ [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ પંજાબ ૮૩] ના કેસમાં પરિચ્છેદ ૫, ૬ અને ૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૫. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે કલમ ૨૨૬ હેઠળની અરજિ માત્ર એવી વ્યક્તિ દ્વારા જ કરવામાં આવી શકે છે જેને કોઈ હક હોય અને જેના હકનું ઉલ્લંઘન થયું હોય. જોકે, આ નિયમ અડગ અથવા પરમ એવો નથી. આ નિયમના કેટલાક સુપ્રસિદ્ધ અપવાદો છે. ઉદાહરણ તરીકે, હેબિયસ કોર્પસના રિટ માટેની અરજિ અમુક પરિસ્થિતિઓમાં ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં રહેલી વ્યક્તિના નજીકના સગા અથવા મિત્ર દ્વારા કરવામાં આવી શકે છે. તેવી જ રીતે, કવો વારન્ટોના મામલે અરજદારને વ્યક્તિગત ઈજા થઈ હોવી જોઈએ અથવા તેણે વ્યક્તિગત ગિલાનીનો ઉપચાર માગવો જોઈએ તે આવશ્યક નથી. કવો વારન્ટોના રિટ સંબંધિત કાર્યવાહી *ut supra* અરજદાર પોતાના કોઈ હકનો અમલ કરાવવા માગતો નથી, તેમજ તેની તરફે કોઈ ફરજના પાલનના અભાવ વિશે ફરિયાદ પણ કરતો નથી. પ્રશ્ન એ બાબતનો હોય છે કે બિનઅરજદારને તે પદ ધારણ કરવાનો હક છે કે નહીં; અને જે આદેશ કરવામાં આવે છે તે તેને તે પદ પરથી દૂર કરતો આદેશ હોય છે. મૂળ પ્રાધાન્યસભર સત્તાપ્રમાણ રેસ વિ. સ્પેયર, (૧૯૧૬) ૧ કે.બી. ૫૯૫ પછીથી, આ નિયમ સુસ્થાપિત છે કે જાહેર પદના મામલે કોઈપણ ખાનગી વ્યક્તિ કવો વારન્ટો માટે અરજિ કરી શકે, કારણ કે જાહેર શાસનને સ્પર્શતાં વિષયો અંગે દરેક વ્યક્તિને અનિવાર્ય રીતે હિત હોય જ છે. આ કેસમાં, પ્રતિવાદીઓ સામે એવો નિયમ મેળવવામાં આવ્યો હતો કે કાયદા હેઠળ તેઓ પ્રિવી કાઉન્સિલના સભ્ય બનવા પાત્ર નહોતાં. એવો આક્ષેપ ઉઠાવવામાં આવ્યો કે આ ઉપચાર માત્ર એટર્ની જનરલની સત્તાવાર માહિતીના આધારે જ માગી શકાય અને કારણ

કે તે નિયમ ખાનગી સંબંધકારની વિનંતી પરથી પ્રિવી કાઉન્સિલના એવા સભ્ય સામે જારી થયો હતો, જેના નિમણૂકને અમાન્ય ગણાવવામાં આવી હતી, તેથી તે નિયમ રદ થવો જોઈએ. તેમના લોર્ડશીપના મતાનુસાર, અરજદારે કોઈ ખાનગી હિત સિદ્ધ કરવાનું ન રાખતાં, શુદ્ધ જાહેર હિતના આધારે આ બાબત અદાલત સમક્ષ મૂકી હોવાનું જણાતું હતું અને કાયદો ન્યાયિક સત્તા દ્વારા જાહેર કરવામાં આવે તે જાહેર હિતમાં હતું.

૬. ભારતમાં પણ, રેક્સ વિ. સ્પેયર માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતનો સતત અનુસરણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. જી.ડી. કરકરે વિ. ટી.એલ. શેવડે, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ નેગ ૩૩૦ માં, બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજીમાં એક ખાનગી રિલેટેડ એડવોકેટ જનરલની નિમણૂકની કાયદેસરતા અંગે પ્રશ્ન ઊભો કર્યો હતો. ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપોમાંનો એક એવો હતો કે, કારણ કે તેમાં કોઈ મૂળભૂત અધિકારનો પ્રશ્ન સંકળાયેલો ન હતો અને અરજદારને પોતાના વ્યક્તિગત અધિકારના કોઈ ભંગ અંગે પોતે કોઈ ફરિયાદ કરવાની ન હતી, તેથી અરજદાર તે કલમ હેઠળ અદાલતની સત્તાનો આશ્રય લઈ શકતો ન હતો. ૧૯૧૬-૧ કેબી ૫૯૫ માં નિર્ધારિત નિયમનું અનુસરણ કરવામાં આવ્યું હતું અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, એડવોકેટ જનરલ જેવા જાહેર સ્વરૂપના અને ગંભીર જાહેર મહત્વના ઉચ્ચ પદની માન્યતા કસોટી કરવા માટે કવો વોરન્ટો ની રિટ માટે લોકશાહી પ્રજાસત્તાકના બંધારણ હેઠળ કોઈ નાગરિકને અરજ કરવા ઇનકાર કરવાનો કોઈ કારણ નહોતો.

૭. વિશ્વવિદ્યાલયના વાઈસ-ચાન્સેલર, રજિસ્ટ્રાર અને આસિસ્ટન્ટ રજિસ્ટ્રારના પદો, જેના સંદર્ભમાં કોઈ ખાનગી વ્યક્તિએ, જેને મામલામાં કોઈ વ્યક્તિગત હિત ન હતું, રિટ માટે પ્રાર્થના કરી હતી, તેમને જાહેર સ્વરૂપના મહત્વના કાયદેસર પદો તરીકે રાજેન્દ્રકુમાર ચંદનમલ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય સરકાર એ.આઈ.આર. ૧૯૫૭ મધ્ય પ્રા. ૬૦ માં માનવામાં આવ્યા હતા. એ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કવો વોરન્ટો ની રિટ બહાર પાડવા માટે અરજીકર્તામાં કોઈ વિશેષ પ્રકારના હિતની જરૂર નથી, તેમજ તેના કોઈ નિશ્ચિત કાનૂની અધિકારોનું ઉદ્ધંધન થયેલું હોવું પણ આવશ્યક

નથી. આવી રિટ બહાર પાડવા માટે એટલું પૂરતું છે કે અરજીકર્તા જનતાનો સભ્ય હોય અને સદ્ભાવપૂર્વક કાર્ય કરતો હોય અને અન્ય લોકો દ્વારા ઉભો કરવામાં આવેલ માત્ર રમતનો પ્યાદો ન હોય. જો અદાલતનો એવો મત હોય કે કોઈ મહત્વના જાહેર પદના કથિત ગેરકાયદે કબજા અંગેની કાનૂની સ્થિતિનો ન્યાયિક રીતે નિરાકરણ જાહેર હિતમાં કરવો જોઈએ, તો તે જનતાના કોઈપણ સભ્યની અરજીએ ક્વો વોરંટો ની રિટ બહાર પાડી શકે છે.”

૭૪ નાગપુર વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે જી.ડી. કરકરે વિ. ટી. શેવડે [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ નાગપુર ૩૩૦] ના કેસમાં પરિણેદ ૧૮, ૧૯ અને ૨૦ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૮. “કોઈપણ અન્ય હેતુ માટે” એવા શબ્દોને તેમનો સીધો અને સ્વાભાવિક અર્થ આપવો જ જોઈએ, અર્થાત્, એવા કોઈપણ અન્ય હેતુ માટે કે જેને અદાલત યોગ્ય ગણે અને જેના કારણે તેને પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક બને. જો કે, આ અદાલતની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તા સામાન્ય રીતે હકના અમલ માટે અથવા ફરજના પાલન માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે, તો પણ તેને આવાં કેસો પૂરતી જ અનિવાર્ય રીતે મર્યાદિત કરી શકાતી નથી. આવી મર્યાદા ‘ક્વો વોરંટો’ સ્વરૂપની રિટ જારી કરવાની સત્તા સાથે સુસંગત ઠરી શકતી નથી, કારણ કે આવી સત્તા અદાલતને સ્પષ્ટપણે પ્રદાન કરવામાં આવી છે. ‘ક્વો વોરંટો’ ની રિટ સંબંધિત કાર્યવાહી દરમિયાન અરજદાર પોતાની કોઈ વ્યક્તિગત હકનો અમલ કરાવવા ઈચ્છતો નથી, તેમજ તેના પ્રત્યે કોઈ ફરજના અપાલન અંગે પણ તે ફરિયાદ કરતો નથી. પ્રશ્ન તો બિનઅરજદારને તે પદ ધારણ કરવાનો હક છે કે નહીં તેનો છે, અને જે આદેશ પસાર થાય છે તે તેને તે પદ પરથી દૂર કરતો આદેશ હોય છે. શ્રી કરકરે માત્ર તે પ્રક્રિયાનો આશ્રય લીધો છે જેને લશ, ન્યાયાધીશે ‘રેક્ષ વિ. સ્પેયર’, (૧૯૧૬) ૧ કેબી ૫૯૫ (‘ઉપરોક્ત’) માં આ શબ્દોમાં વર્ણવી છે કે “એવી પ્રક્રિયા જેના દ્વારા જે વ્યક્તિઓ કોઈ મહત્વપૂર્ણ અને વાસ્તવિક સ્વરૂપનાં જાહેર કાર્યો બજાવવાનો દાવો કરે છે, તેઓને, તેમની નિમણૂક કોઈએ પણ કરી હોય,

જો તેઓ કાયદેસર રીતે તે કાર્યો બજાવવા અધિકૃત ન હોય તો, જવાબદાર હેરવી શકાય છે." (પૃ. ૬૨૭).

૧૯. રેક્સ વિ. સ્પેયર', (૧૯૧૬) ૧ કે.બી. ૫૯૫ ('ઉપરોક્ત') માં સર એફ. ઈ. રિમથે (પછીના લોર્ડ બર્કનહેડ) એવો દાવો કર્યો હતો કે ઉપાય માત્ર એટોર્ની-જનરલ દ્વારા 'એક્સ ઓફિશિયો' માહિતીના આધારે જ માંગી શકાય અને આદેશ ૨૬ થવો જોઈએ, કારણ કે તે ખાનગી વ્યક્તિના આગ્રહે કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યાં પ્રશ્ન પ્રિવી કાઉન્સિલમાં નિમણૂકનો હતો. અરજી જાહેર શાસન સંબંધિત હતી અને રિલેટરના હેતુઓ પર આક્ષેપ કરવા માટે કોઈ આધાર ન હતો, આ કારણે તે દલીલ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી. તેમજ વર્તમાન કેસમાં પણ અરજદારના હેતુઓ અંગે કોઈ પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી.

સિર જ્યોર્જ મેકગિલને સિર એડગર સ્પેયરની પ્રિવી કાઉન્સિલમાં થયેલી નિમણૂકને પડકારવામાં કોઈ ખાનગી હિત સિદ્ધ કરવાનું નહોતું. તેમણે આ મુદ્દો અદાલત સમક્ષ સંપૂર્ણપણે જાહેર હિતના આધારે રજૂ કર્યો હતો. જો રાજાશાહી પદ્ધતિ હેઠળ, જેના પ્રથમ સિદ્ધાંત મુજબ રાજા કોઈ ખોટું કરી શકતા નથી, રાજા દ્વારા કરાયેલ નિમણૂકને, આ કેસમાં રહેલી પરિસ્થિતિઓમાં, તેમના કોઈપણ પ્રજાજન દ્વારા, વિષયમાં પોતાનો કોઈ વ્યક્તિગત હિત દર્શાવ્યા વગર, પ્રશ્નિત કરી શકાય, તો લોકતાંત્રિક પ્રજાસત્તાક બંધારણ હેઠળના નાગરિકને બંધારણ હેઠળ થયેલી ઉચ્ચ નિમણૂકની વૈધતા ચકાસવા માટે 'કવો વોરંટો' નો રિટ માંગવા માટે અદાલતમાં આવવાથી ઈનકાર કરવાનો અમને કોઈ કારણ દેખાતો નથી.

૨૦. જે હોદ્દા માટે બંધારણમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તેવા હોદ્દા પર સંબંધિત નિમણૂક કરવામાં આવી હોવાનો માત્ર તથ્ય જ એવી નિમણૂકની માન્યતા અંગેનો કોઈપણ પ્રશ્ન બંધારણ કેવી રીતે કાર્યરત છે તે બાબત સાથે સંબંધિત પરમ મહત્વનો પ્રશ્ન બનાવી દે છે. બંધારણના કલમ (૨) ના અનુચ્છેદ ૧૬૫ હેઠળ એડવોકેટ જનરલ સરકારના કાનૂની સલાહકાર છે. અનુચ્છેદ ૧૭૭ હેઠળ તેમને વિધાનમંડળની કાર્યવાહી દરમિયાન બોલવાનો તથા તેમાં ભાગ લેવાનો હક પણ છે અને આ રીતે ત્યાંની ચર્ચા

અને નિર્ણયની દિશાને પ્રભાવિત કરવાની સત્તા પણ છે. તેથી, હાલની અરજી જાહેર શાસન સાથે સંબંધિત છે.”

૭૫ આ રીતે, નોંધ પર ઉપલબ્ધ સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેતાં, હું ઘણો વધુ વિશ્વસ્ત છું કે હાલનો કેસ અસરકારક પરામર્શના અભાવનો છે.

૭૬ હવે રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલ વિધાવાન એડવોકેટ જનરલે આધાર રાખેલા નિર્ણયો પર હું દૃષ્ટિ કરું.

૭૭ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યના કેસમાં (પૂર્વોક્ત), સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે પ્રતિવાદીઓને એ.ડી.જી.સી. (ફોજદારી)ના પદ પર નિયુક્તિના નવીનીકરણનો દાવો કરવા માટે કાયદેસર રીતે અમલમાં મુકાવી શકાય એવો અધિકાર ઉપલબ્ધ હતો કે નહીં અને તે સંદર્ભે ન્યાયિક સમીક્ષાની સીમા શું હતી. વડી અદાલતે નિયુક્તિના નવીનીકરણના અધિકારને કાયદેસર રીતે અમલમાં મુકાવી શકાય એવો અધિકાર ગણાવ્યો હતો અને પ્રતિવાદીઓએ તેમની રિટ અરજીઓમાં જે દાવો કર્યો હતો તે મુજબ તેમનો કાર્યકાળ નવીનિત કરવાનો બદલે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સીધી પસંદગીથી પદ ભરવાની જે નિર્ણયપ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી હતી તેમાં દખલ કરી હતી. રાજ્યની અપીલ મંજૂર કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૩૪, ૩૫ અને ૩૬ માં નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું:

“૩૪. ઉપર ઉદ્ઘૃત નિર્ણયમાં આ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા કાનૂની સિદ્ધાંતો લાગુ કરતાં, આ અદાલત એવું નિષ્કર્ષે આવે છે કે જિલ્લાધિકારીએ કરેલી ભલામણ સ્વીકાર ન કરવાનો રાજ્ય સરકારનો નિર્ણય મનસ્વી કહેવાઈ શકતો નથી. એ બાબતમાં જરાય શંકાને સ્થાન નથી કે એ.ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) માત્ર અદાલતના અધિકારીઓ જ નથી, પરંતુ રાજ્યના પ્રતિનિધિઓ પણ છે. તેઓ કાયદાની અદાલત સમક્ષ સામાન્ય જનતાના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. આ પદના ધારકોને જાહેર ફરજ બજાવવાની હોય છે. તેમ છતાં, એ.ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) ની નિમણૂકના પ્રશ્નમાં જાહેર પદની સંકલ્પના લાગુ પડતી નથી. પસંદગી સરકારની હોય

છે અને કોઈપણ વ્યક્તિને નિમણૂક મેળવવાનો હક્ક દાવો કરી શકાતો નથી, કારણ કે તે મહાન વિશ્વાસ અને ભરોસાનું સ્થાન છે. જોકે, કોઈ નિર્ધારિત પ્રકરણમાં, જો રાજ્ય પોતાની જાહેર ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા કાનૂની સિદ્ધાંતોની અવગણના, વિચલન કે વિમુખતાપૂર્વક વર્તે, તો અનુચ્છેદ ૧૪ મર્યાદિત હદ સુધી આકર્ષિત થઈ શકે છે.

૩૫. આ સ્થિતિ આ અદાલતના સિવિલ અપીલ નં. ૩૭૮૫ ઓફ ૨૦૦૩ માં ૧૧ નવેમ્બર, ૨૦૧૦ના રોજ અપાયેલ અહેવાલરહિત નિર્ણયમાં ફરીથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. ઉક્ત કેસમાં, યુ.પી. રાજ્યએ પોતાના ૦૩.૦૬.૨૦૦૨ના આદેશ દ્વારા પ્રતિવાદી સત્યપ્રત સિંહની જિલ્લા સરકારી વકીલ (ફોજદારી) તરીકેની તેમની મુદતના વિસ્તરણના નવનીકરણ માટેની વિનંતી નામંજૂર કરી હતી. પ્રતિવાદીએ તેની સામે રિટ અરજીમાં પડકાર કર્યો હતો. અલાહાબાદ વડી અદાલતે ૦૩.૦૬.૨૦૦૨ના, પ્રતિવાદીની જિલ્લા સરકારી વકીલ (ફોજદારી) તરીકેની મુદતના નવનીકરણથી ઇનકાર કરનાર આદેશને રદ કર્યો હતો અને રાજ્ય સરકારને પ્રતિવાદીની મુદત સરકારી વકીલ તરીકે નવનીકૃત કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. રાજ્ય સરકાર દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલ મંજૂર કરતાં આ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“પ્રતિવાદી દ્વારા સરકારી વકીલ તરીકેનો પોતાનો કાર્યકાળ વિસ્તૃત કરવાની જે અવર્ણનીય દરખાસ્ત રજૂ કરવામાં આવી હતી, તેને વડી અદાલતે કેવી રીતે માન્ય ઠેરવી છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ વિષયમાં અમે વધુ કંઈ કહેવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે અમારા વિચાર માટે ઉદ્ભવતો વિષય આ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અનધર વિ. જોહરી માલ, ૨૦૦૪ (૪) એસ.સી.સી. ૭૧૪ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૩૮૦૦ : ૨૦૦૪ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬બલ્યુ. ૩૮૮૮) ના નિર્ણયથી સંપૂર્ણપણે આવરી લેવાયેલો છે. આ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂકના મામલે જાહેર પદની સંકલ્પના લાગુ પડતી નથી. વકીલની પસંદગી સરકાર માટેનો વિષય છે અને

કોઈપણ વ્યક્તિને વકીલ થવાનો હક દાવો કરી શકાતો નથી. સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક મેળવવાનો કોઈ હક નથી. પ્રતિવાદીને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકનું પુનર્નવીકરણ કરવામાં વડી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી છે.

કહેવાની જરૂર નથી કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પોતાની અધિકારિતાનો ઉપયોગ કરતી વડી અદાલત રાજ્યને તેની પસંદગીની પરવા કર્યા વિના કોઈ વકીલની સેવાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે બાધ્ય કરી શકતી નથી. પોતાના વકીલની પસંદગી કરવાનો અધિકાર રાજ્યનો છે.

વડી અદાલતનો પડકારાયેલ આદેશ રદ કરવામાં આવે છે. તે મુજબ, અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ”

૩૬. આથી, રાજ્યની પસંદગીને અવગણીને અપીલકર્તાઓને પ્રતિવાદીઓની એડવોકેટ તરીકેની સેવાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે બાધ્ય કરવા હેતુથી પ્રતિવાદીઓ માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરવી ખુલ્લી નહોતી. પોતાના વકીલની પસંદગી કરવાનો અધિકાર રાજ્યનો હતો. ફોજદારી કેસોનું સંચાલન/રજૂઆત કરવામાં પ્રતિવાદીઓના નબળા કાર્યપ્રદર્શનને ધ્યાનમાં લેતા, આ અદાલતનું મંતવ્ય છે કે તા. ૧૬.૦૧.૨૦૦૪ની જાહેરાત અનુસરી તૈયાર કરાયેલા બે પેનલોમાં જેમના નામો સમાવેશ પામ્યા હતા એવા ૧૦ ઉમેદવારોની વધુ સારી વિગતો મોકલવા માટે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને નિર્દેશ આપીને અને એ.ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) ની બે જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે બીજી પેનલ/યાદી મોકલવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને કહેતા ઉત્તર પ્રદેશના મુખ્ય પ્રધાનના મુખ્ય સચિવના તા. ૦૭-૦૮-૨૦૦૪ના આદેશને રદ કરીને વડી અદાલતે ગંભીર ભૂલ કરી હતી. ”

૭૭.૧ સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયનો મુખ્યત્વે એ દલીલ કરવા માટે આધાર લેવાયો છે કે પસંદગી રાજ્ય સરકારની છે અને અદાલતે તેમાં હસ્તક્ષેપ

કરવો જોઈએ નહીં. કાનૂની સિદ્ધાંત અંગે કોઈ વિવાદ રહી શકતો નથી, પરંતુ તે સાથે સાથે સર્વોચ્ચ અદાલતના આ ચુકાદાને એવો કાનૂની સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરતો માનવો નહીં કે જો પરામર્શ પ્રક્રિયા કોઈપણ રીતે નબળી અથવા ખામીયુક્ત જણાય, અને કોઈ વ્યક્તિ પાત્રતાના માપદંડો પૂર્ણ કરતી ન હોય, તો પણ અદાલતે રાજ્ય સરકારના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરવો નહીં.

૭૮ રાજીવ રંજન સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, જે સંસદ સભ્યો દ્વારા જાહેર હિત અરજી તરીકે રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. જે સંસદ સભ્યોએ પટણા વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજીઓ દાખલ કરી હતી, જેમાં બિહાર રાજ્યના પશુપાલન વિભાગમાં જાહેર નાણાંની વિશાળ પાયે ઉચાપત અને સેંકડો કરોડ રૂપિયાના હિસાબોમાં ખોટી નોંધણી કરવામાં આવી હોવાનું આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે કેન્દ્રમાં સરકારમાં થયેલા પરિવર્તનના અનુસંધાને, ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં વિલંબ કરાવવા અને હસ્તક્ષેપ કરવા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હતા. એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે કેસો સંભાળતા સરકારી વકીલોને દૂર કરવામાં આવ્યા હતા અને પ્રતિવાદીઓ, એટલે કે, રાબડી દેવી અને લાલુ પ્રસાદ યાદવના હિતોની રક્ષા કરવા માટે અનુકૂળ સરકારી વકીલની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે, રિટ અરજીઓ નામંજૂર કરતાં, અનુચ્છેદ ૫૦, ૫૧ અને ૫૨ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: વકીલોની નિમણૂક કરવી એ સરકાર “૫૦. અને ફરિયાદ ચલાવતી સંસ્થાનું વિશેષાધિકાર છે. અરજદારો લેવાયેલા દરેક પ્રયાસમાં અને ભરાયેલા દરેક પગલામાં ખામી શોધવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. આવા કેસોમાં વિલંબ અનિવાર્ય છે.

૫૧. તે પણ સુસ્થાપિત કાનૂન છે કે વકીલો, સરકારી વકીલો વગેરેની નિમણૂક સત્તામાં રહેલી સરકારનો વિશેષ અધિકાર છે અને અદાલતની તેમાં કોઈ ભૂમિકા નથી.

૫૨. ઉપરોક્ત કેસમાં, સ્ટેઝિંગ કમિટીએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૩૩ અને ૨૩૫ અનુસાર નોંધપોથી, એ.સી.આર. વગેરેની તપાસ કર્યા બાદ મુત્રી લાલ પાસવાની તથા અન્ય અધિકારીઓની નિમણૂક કરવાનો

નિર્ણય લીધો છે, જે સ્ટેટિંગ કમિટી અને વડી અદાલતનો વિશેષ અધિકાર છે, અને જ્યારે એવો નિર્ણય લેવામાં આવે છે ત્યારે તે નિર્ણયની યથાર્થતાની તપાસ કરવી, તે પણ તૃતીય પક્ષોના ઉદ્ભવ પર, આ અદાલતનું કાર્ય નથી.”

૭૮.૧ ઉપરોક્ત નોંધાયેલ નિર્ણયનો ફરી એકવાર આ દલીલને વધુ સશક્ત બનાવવા માટે આધાર લેવાયો છે કે સરકારી વકીલની નિમણૂક સત્તામાં રહેલી સરકારનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને તેમાં અદાલતની કોઈ ભૂમિકા નથી. આ નિર્ણયને એવો કાયદાનો સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરતો માનવો નહિ કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સરકારી વકીલની નિમણૂકની કાનૂનીતા અને માન્યતા અદાલત ક્યારેય તપાસી જ શકતી નથી. તે કેસના તથ્યોમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે માત્ર સરકારી વકીલમાં ફેરફાર કરવો રાજ્ય સરકારમાં ખામી શોધવા માટે પૂરતું ન હતું.

૭૯ રજિસ્ટ્રાર જનરલ, વડી અદાલત ઓફ મદ્રાસ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો વડી અદાલતના ન્યાયાધીશના પદ પર પસંદગી અને ઉચ્ચીકરણનો હતો. આ કેસમાં, મદ્રાસ વડી અદાલતના કોલેજિયમે મદ્રાસ વડી અદાલતના ન્યાયાધીશો તરીકે નિયુક્તિ માટે સર્વોચ્ચ અદાલતના કોલેજિયમ દ્વારા વિચારણા કરવા દસ વકીલો અને બે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશોનો સમાવેશ કરતી બાર વ્યક્તિઓની યાદીની ભલામણ કરી હતી. રિટ અરજદાર, જે બારમાં વરિષ્ઠ વકીલ હતા, તેમણે ભારત સંઘ અને સર્વોચ્ચ અદાલતના કોલેજિયમને ઉપરોક્ત યાદી પરત મોકલવા દિશાનિર્દેશ માંગતી રિટ અરજી દાખલ કરી હતી, કારણ કે રિટ અરજદાર તથા બારના અન્ય સભ્યોની મૂલવણી મુજબ તેમાં ભલામણ કરાયેલ વ્યક્તિઓ ઉચ્ચીકરણ માટે યોગ્ય ન હતી. મદ્રાસ વડી અદાલતની ખંડપીઠે આ રિટ અરજી સ્વીકારી અને યથાવત સ્થિતિ જાળવવાનો અંતરિમ દિશાનિર્દેશ આપ્યો. તેનાથી વ્યથિત થઈ, મદ્રાસ વડી અદાલતે, રજિસ્ટ્રાર જનરલ મારફતે, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિશેષ અનુમતિ અરજી પ્રાધાન્યથી રજૂ કરી. સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૨૪ અને ૨૫ માં નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા:

“૨૪. વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ ના ૧૯૯૮ માં, આ અદાલતે આ રીતે ઠરાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃ. ૭૬૮, પરિચ્છેદ ૩૨) “૩૨. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલત અથવા વડી અદાલતમાં નિમણૂક અથવા ભલામણ થયેલી નિમણૂકના મામલે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ છે, જો સંબંધિત ભલામણ ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તેમના સર્વાધિક વરિષ્ઠ સહકર્મી ન્યાયાધીશોના નિર્ણયરૂપ ન હોય, જે બંધારણીય રીતે આવશ્યક છે. સર્વોચ્ચ અદાલતમાં નિમણૂક માટેની ભલામણના મામલે તેમની સંખ્યા ચાર છે અને વડી અદાલતમાં નિમણૂક માટેની ભલામણના મામલે બે છે. ન્યાયિક પુનર્વિલોકન તે સ્થિતિમાં પણ ઉપલબ્ધ છે, જ્યારે નિર્ણય લેતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતમાં પ્રસ્તાવિત નિમણૂક પામનાર જે વડી અદાલતમાંથી આવે છે, તે વડી અદાલતમાંથી આવેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના સર્વાધિક વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો ન હોય. તે જ રીતે, જો વડી અદાલતમાં નિમણૂક અથવા ભલામણ થયેલી નિમણૂક અંગે, ઉપરોક્ત મુજબ વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશો તથા તે વડી અદાલત વિષે જાણકારી ધરાવતા સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશોના અભિપ્રાયો ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અને તેમના બે સર્વાધિક વરિષ્ઠ અન્ય ન્યાયાધીશો દ્વારા માંગવામાં આવ્યા ન હોય અથવા વિચારવામાં આવ્યા ન હોય, તો ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ છે. જ્યારે નિમણૂક પામનાર પાત્રતાથી વંચિત હોવાનું જણાય ત્યારે પણ ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ છે.” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૨૫. તેથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ન્યાયિક સમીક્ષા માત્ર પાત્રતાના મૂલ્યાંકન અંગે જ અનુમત્ય છે અને યોગ્યતા અંગે નહીં. આ એવો મામલો નહોતો જેમાં રિટ અરજદારો કારણની પરિપક્વતા સુધી, એટલે કે આ અદાલતના કોલેજિયમના નિર્ણય સુધી, રાહ જોઈ શકતા નહોતાં. તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના કોલેજિયમ દ્વારા વિચારણા થવાની વધુ રાહ જોયા વિના, મદ્રાસ વડી અદાલતના કોલેજિયમ દ્વારા મોકલાયેલી યાદી પરત મોકલવા માટે ભારત સંઘને નિર્દેશ આપવા વિનંતી કરતી રિટ અરજીઓ દાખલ કરીને અકાળે પગલું ભર્યું. ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ભલામણો સ્વીકારી લે અને

નિમણૂકના વોરંટો જારી થઈ જાય ત્યારબાદ પણ, અદાલતને વોરંટ રદ કરવાની સત્તા છે, જેમ કે શ્રી કુમાર પદ્મ પ્રસાદ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ એસ.સી. ૧૨૧૩ ના આ કેસમાં કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ભલામણ કરાયેલા વ્યક્તિ પાસે અનુચ્છેદ ૨૧૭(૨) મુજબ વડી અદાલતમાં ઉન્નતિ માટે જરૂરી પાત્રતા ન હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું. આ કેસ દર્શાવે છે કે રાષ્ટ્રપતિએ કોઈ વ્યક્તિને સંવિધાનિક પદ પર નિમણૂક કરી હોય ત્યારે પણ, તે વ્યક્તિની એ પદ ધારણ કરવાની લાયકાતનું પરીક્ષણ કવો વોરંટો કાર્યવાહીમાં થઈ શકે છે અને નિમણૂક રદ કરી શકાય છે. (આ પણ જુઓ: બી.આર. કપૂર વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલ નાડુ)”

૭૯.૧ આ નિર્ણયનો આધાર એ દલીલ કરવા માટે લેવામાં આવ્યો છે કે ન્યાયિક સમીક્ષા માત્ર પાત્રતાના મૂલ્યાંકન પર જ અનુમત્ય છે અને યોગ્યતાના મૂલ્યાંકન પર નહીં. મેં મારા ચુકાદામાં આ પાસા અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે. આ નિર્ણય કોઈપણ રીતે માનનીય એડવોકેટ જનરલને મદદરૂપ થતો નથી.

૮૦ સેન્ટ્રલ ઇલેક્ટ્રિસિટી સપ્લાય યુટિલિટી (સુપ્રા) મામલે, એક ડીની સીઈઓ તરીકે સીઈએસયૂમાં નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ત્યાંના પ્રતિવાદી નં. પની કોઈપણ વેતન વિના સીઈએસયૂના મેનેજમેન્ટ બોર્ડના અધ્યક્ષ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ડીએ સીઈઓના પદ પરથી રાજીનામું આપ્યું. સીઈએસયૂનું સુચારુ સંચાલન સુનિશ્ચિત કરવાની મનશાથી, રાજ્ય વિદ્યુત નિયમન આયોગે સીઈઓના કાર્યો, ફરજો અને જવાબદારીઓ પ્રતિવાદી નં. પને સોંપવાનો નિર્ણય કર્યો. પ્રતિવાદી નં. પને સીઈએસયૂના સીઈઓના કાર્યો સોંપવા બાબતે આયોગ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશને રદ કરવા માટે કવો વોરંટોનો રિટ બહાર પાડવાની પ્રાર્થના સાથે એક જાહેર હિત અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી. વડી અદાલતે પ્રતિવાદી નં. પની નિમણૂક રદ કરી. સીઈએસયૂએ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી. અપીલ મંજૂર કરતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૨૧ અને ૪૭માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

૨૧. કાયદાની ઉપરોક્ત વ્યાખ્યામાંથી મધ્યાહ્નના સૂર્યપ્રકાશ જેટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે કવો વોરન્ટોનો રિટ જારી કરતી વખતે વડી અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર મર્યાદિત હોય છે અને તે માત્ર ત્યારે જ જારી થઈ શકે જ્યારે જાહેર પદ ધરાવતી વ્યક્તિ પાત્રતાના માપદંડોથી વંચિત હોય અથવા નિયુક્તિ વૈધાનિક નિયમોના વિરુદ્ધ હોય. તે સિવાય, કાર્યવાહીનું કાનૂનીપણું અથવા યોગ્યતા રજૂ કરવાના હેતુસર સેવા ન્યાયશાસ્ત્રમાં કડક રીતે લાગુ પડતી લોકસ સ્ટેન્ડી ની સંકલ્પનાને તેમાં કોઈ પ્રવેશ કરવાની મંજૂરી આપવી નહીં, કારણ કે આવી મંજૂરી કવો વોરન્ટોની મર્યાદાઓને વટાવી જવાની શક્યતા ધરાવે છે, જે અનુમત્ય નથી. કવો વોરન્ટોનો રિટનો મૂળભૂત હેતુ એ છે કે બંધારણીય અદાલતોને એવો અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવો કે જેથી કોઈ જાહેર પદ કોઈ કાનૂની સત્તા વિના કબજેદાર દ્વારા ધારણ ન કરવામાં આવે.

૪૭. સમગ્ર બાબતની તપાસ સત્તાના દૃષ્ટિકોણથી કરવી પડે. કોઈ પદ પર નિમણૂક માટે ઉમેદવારની યોગ્યતા અથવા પાત્રતા નિમણૂક કરનાર સત્તાધિકારીના ક્ષેત્રાધિકારમાં આવે છે. અદાલત માત્ર એટલી જ બાબતની તપાસ કરી શકે છે કે નિમણૂક કાનૂની જોગવાઈઓ/નિયમોના વિરુદ્ધ છે કે નહીં.

૮૦.૧ ઉપરોક્ત નોંધાયેલ નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે કવો વોરન્ટોનો રિટ જારી કરવા માટે કોઈ કેસ બનતો નહોતો, કારણ કે કમિશનને તાત્કાલિક વ્યવસ્થા કરવાની સત્તા હતી અને પ્રતિવાદી નં. ૫ અન્યથા પણ ઉક્ત હેતુ માટે પાત્ર હતા. આ નિર્ણય પણ, કોઈપણ રીતે, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલને સહાયક નથી.

૮૧ હરી બન્શ લાલ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, ઝારખંડ રાજ્ય વીજળી બોર્ડના અધ્યક્ષ તરીકે હરી બન્શ લાલની નિમણૂક રદ કરતાં અને તે દ્વારા જાહેર હિત અરજી મંજૂર કરતાં અધ્યક્ષની વડી અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા

અને આદેશ વિરુદ્ધ અપીલ કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે, અપીલ મંજૂર કરતાં, પરિચ્છેદ ૧૫, ૧૬ અને ૧૮ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૫. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતો એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કવો વોરન્ટો માટેની રિટ સિવાય, જાહેર હિતની અરજિ સેવા સંબંધિત બાબતોમાં ગ્રાહ્ય નથી.

૧૬. કવો વોરન્ટોનો રિટ માત્ર ત્યારે જ જારી થાય છે જ્યારે નિમણૂક કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈના વિરુદ્ધ હોય. ગુજરાત વડી અદાલત અને અન્ય વિ. ગુજરાત કિશન મઝદૂર પંચાયત અને અન્ય, (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૭૧૨ : (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૧૨૦૧ : ૨૦૦૩ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૧૫૭૮), (ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ) માં માનનીય એસ.બી. સિંહા, ન્યાયાધીશે બહુમતીના અભિપ્રાય સાથે સહમત રહી આ રીતે ઠરાવ્યું હતું :

“૨૨. આવી પ્રકૃતિના મુદ્દામાં વડી અદાલતને તેની રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતાં પ્રારંભે જ આ નક્કી કરવું આવશ્યક છે કે સર્ટિયોરારીની રિટ અથવા કવો વોરન્ટોની રિટ જારી કરવા માટેનો કેસ બનાવવામાં આવ્યો છે કે નહીં. કવો વોરન્ટોની રિટ જારી કરવા બાબતે વડી અદાલતનું અધિકારક્ષેત્ર મર્યાદિત છે. આવી રિટ જારી કરતી વખતે, અદાલત માત્ર જાહેર ઘોષણા કરે છે, પરંતુ ઉમેદવારોની પરસ્પર અસર કે સર્ટિયોરારીની રિટ જારી કરવા માટે સંબંધિત હોઈ શકે તેવા અન્ય પરિબળોનો વિચાર કરતી નથી. (જુઓ આર. કે. જૈન વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા, એસ.સી.સી. પેરા ૭૪) : (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૧૭૬૯ : ૧૯૯૩ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૧૮૯૦) (પેરા ૭૪).

૨૩. કવો વોરન્ટોનો રિટ ત્યારે જ જારી કરી શકાય જ્યારે નિમણૂક કાયદેસરની નિયમાવલિઓના વિરુદ્ધ હોય. (જુઓ મોર મોડર્ન ફૂપ. ટ્રાન્સપોર્ટ સોસાયટી લિ. વિ. ફાઈનાન્શિયલ કમિશનર અને હરિયાણા સરકારના સચિવ) (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૫૧૩ : ૨૦૦૨ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૨૮૨૬). ”

૧૯. ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ક્વો વોરન્ટોનો રિટ જારી કરવા માટે પણ, વડી અદાલતે પોતાને સંતોષવું પડે કે નિમણૂક વૈધાનિક નિયમોના વિરુદ્ધ છે. અમારા આ ચુકાદાના અનુવર્તી ભાગમાં, અમે ચર્ચા કરીશું કે અહીંના અપીલકર્તાને અધ્યક્ષ તરીકે કેવી રીતે વિચારવામાં આવ્યો અને નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને શું તેમણે સંબંધિત વૈધાનિક જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું હતું.

૮૧.૧ ઉપરોક્ત નિર્ણય ઉપર ફરી એકવાર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે જેથી આ દલીલને બળ મળે કે કોઈ ઉમેદવારની કોઈ પદ પર નિયુક્તિ માટેની યોગ્યતા કે અયોગ્યતા નક્કી કરવાનું કાર્ય નિયુક્તિ સત્તાધિકારીનું છે, અદાલતનું નહીં, સિવાય કે નિયુક્તિ કાયદાકીય જોગવાઈઓ/નિયમોના વિરુદ્ધ હોય. પાત્રતા અને યોગ્યતાના આ પાસાનો મેં વિગતે વિચાર કર્યો છે.

૮૨ યુનિવર્સિટી ઓફ મૈસૂર (સુપ્રા) મામલામાં, સેન્ટ્રલ કોલેજ, બેંગલુરુમાં અંગ્રેજી વિષયના રિસર્ચ રીડર પદ પર એક અનૈયા ગૌડ કયા અધિકારના આધારે કાર્યરત હતા તે દર્શાવવા તેમને કારણ બતાવવાનો આદેશ કરતી ક્વો વોરન્ટોની રિટ માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે, અપીલો મંજૂર કરતી વખતે, પરિચ્છેદ ૬ અને ૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૬. વડી અદાલતના ચુકાદામાં એવું દર્શાવવામાં આવતું નથી કે વર્તમાન કાર્યવાહીમાં પ્રતિવાદી દ્વારા જે ક્વો વોરન્ટોનો રિટ માંગવામાં આવ્યો હતો તેના તકનીકી સ્વરૂપ તરફ, તથા આવી કાર્યવાહીમાં રિટ જારી થઈ શકે તે પહેલાં જે શરતોનું પાલન થવું આવશ્યક હતું, તેની તરફ વડી અદાલતનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું.

૭. હેલ્સબરીએ * જેમ અવલોકન કર્યું છે:

ક્વો વોરન્ટોના સ્વરૂપની માહિતીપ્રક્રિયાએ ક્વો વોરન્ટોના પ્રચલનમાંથી બહાર ગયેલા રિટનું સ્થાન લીધું હતું, જે એવો કોઈ

વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જારી થતો હતો, જેણે કોઈ પદ, અધિકારાધિકાર અથવા સ્વાતંત્ર્યનો દાવો કર્યો હોય અથવા તેનો ગેરકબજો કર્યો હોય, જેથી તે કઈ સત્તાના આધાર પર પોતાનો દાવો ટકાવે છે તેની તપાસ કરી શકાય, અને તે હેતુસર તે પદ અથવા અધિકારાધિકાર પરનો હક નક્કી કરી શકાય. ”

મોટા અર્થમાં કહીએ તો, કવો વારન્ટોની કાર્યવાહી એવી ન્યાયિક તપાસ ઉપલબ્ધ કરાવે છે જેમાં કોઈપણ એવી વ્યક્તિ, જે કોઈ સ્વતંત્ર સત્તાસભર જાહેર પદ, અથવા અધિકારાધિકાર, અથવા સ્વતંત્રતા ધારણ કરે છે, તેને એ દર્શાવવા માટે પોકારવામાં આવે છે કે તે જણાવેલ પદ, અધિકારાધિકાર અથવા સ્વતંત્રતા કયા અધિકારે ધારણ કરે છે; અને જો તપાસના પરિણામે એવો નિષ્કર્ષ આવે કે પદધારક પાસે તે માટે માન્ય હક નથી, તો કવો વારન્ટોના રિટના જારી થવાથી તેને તે પદ પરથી દૂર કરવામાં આવે છે. અન્ય શબ્દોમાં, કવો વારન્ટોની પ્રક્રિયા ન્યાયતંત્રને સંબંધિત કાયદાકીય જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ જાહેર પદો પર નિમણૂકો કરવાની બાબતમાં કાર્યપાલકની કાર્યવાહી પર નિયંત્રણ રાખવા માટે અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તા પ્રદાન કરે છે; તથા તે નાગરિકને તેવા જાહેર પદથી વંચિત થવાથી પણ રક્ષણ આપે છે, જેના પર તેનો હક હોઈ શકે. આમ, સ્પષ્ટ થાય છે કે જો આવી કાર્યવાહી તે બાબતમાં સ્વીકારવામાં આવેલી શરતોના આધિન અપનાવવામાં આવે, તો તે જાહેર પદના ગેરકબજો કરનારાઓથી જનતાનું રક્ષણ કરે છે; કેટલાક કેસોમાં, જાહેર પદ માટે હકદાર ન હોય તેવી વ્યક્તિઓને કાર્યપાલકની મિલીભગતના પરિણામે અથવા તેની સક્રિય સહાયથી તેવા પદો પર બેસવા અને તે જાળવી રાખવા દેવામાં આવતી હોઈ શકે છે, અને આવા કેસોમાં, જો કવો વારન્ટોના રિટ જારી કરવાની અદાલતોની અધિકારક્ષેત્ર યોગ્ય રીતે આહ્વાન કરવામાં આવે, તો ગેરકબજો કરનારને દૂર કરી શકાય છે અને જે વ્યક્તિ તે પદ માટે હકદાર હોય તેને તે પદ ગ્રહણ કરવાની મંજૂરી આપી શકાય છે. તેથી સ્પષ્ટ છે કે કોઈ નાગરિક કવો વારન્ટોનો રિટ માગી શકે તે પહેલાં, તેને અન્ય બાબતો ઉપરાંત અદાલતને સંતોષ કરાવવું પડે કે પ્રશ્નાસ્પદ પદ જાહેર પદ છે અને તે

કાયદેસર સત્તા વિના ગેરકબજો કરનાર દ્વારા ધારણ કરવામાં આવ્યું છે, અને તેથી આવશ્યક રીતે એ પ્રશ્નની તપાસ થાય છે કે જણાવેલ કથિત ગેરકબજો કરનારની નિમણૂક કાયદા અનુસાર કરવામાં આવી છે કે નહીં.”

૮૨.૧ ઉપરોક્ત નોંધાયેલ નિર્ણય પર આ દલીલને સમર્થન આપવા માટે આધાર મુકવામાં આવ્યો છે કે એકવાર નિયુક્તિ કાયદા અનુસાર કરવામાં આવી હોય, ત્યારબાદ જાહેર પદ ધારણ કરનારને તે પદનો ગેરકાયદેસર કબજો કરનાર કહી શકાય નહીં. આ નિર્ણય પણ માનનીય એડવોકેટ જનરલને કોઈપણ રીતે સહાયરૂપ થતો નથી, સિવાય કાયદાના તે સિદ્ધાંતના, જેના વિષે કોઈ વિવાદ હોઈ શકતો નથી.

૮૩ હું હવે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઠક્કર દ્વારા આધારિત રાખવામાં આવેલા નિર્ણયોનું અવલોકન કરીશ.

૮૪ શ્રી ઠક્કરે મહેશ ચંદ્ર ગુપ્તા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર દૃઢ નિર્ભરતા મૂકી હતી. આ નિર્ણયની હું વિસ્તૃત રીતે ચર્ચા કરી ચૂક્યો છું. મારા મતે, આ નિર્ણય એક રીતે, પાત્રતા સંબંધિત ભાગ સુધી, રિટ અરજદારોને સહાયરૂપ થાય છે. આ નિર્ણયમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે કે આવી નિમણૂક માટે વ્યક્તિની યોગ્યતામાં તેનો ચરિત્ર, તેની પ્રામાણિકતા, તેની ક્ષમતા, તેનું જ્ઞાન અને તે જેવી અન્ય બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. આ બધી બાબતોનું પરીક્ષણ માત્ર ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે યોગ્ય અને અસરકારક પરામર્શ પ્રક્રિયા થયેલી હોય, જે વર્તમાન કેસમાં સંપૂર્ણપણે અભાવગ્રસ્ત છે.

૮૫ અવાની કુમાર ઉપાધ્યાય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો મુદ્દો બીજી અપીલમાં વડી અદાલત દ્વારા સિવિલ ન્યાયાધીશ, સિનિયર ડિવિઝન વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલી કેટલીક કટુ ટિપ્પણીઓ સંબંધિત હતો. અપીલ મંજૂર કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે તે કેસના તથ્યોમાં આવી ટિપ્પણીઓ અનાવશ્યક હતી અને તે સિવિલ ન્યાયાધીશની પાછળથી કરવામાં આવી હોવાથી તેને કાઢી નાખવા યોગ્ય હતી. આ નિર્ણયનો આધાર

લઈને પોતાની દલીલને બળ આપવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રતિવાદી નં.૩ વિરુદ્ધ સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલી ટિપ્પણીઓ અવગણવામાં આવી જોઈએ, કારણ કે તે પ્રતિવાદી નં.૩ની પાછળથી કરવામાં આવી હતી અને પ્રતિવાદી નં.૩ને પોતાના દૃષ્ટિકોણથી સ્પષ્ટીકરણ આપવાની કોઈ તક આપવામાં આવી ન હતી. મને ભય છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતના આ નિર્ણયનો આધાર લઈને આવી દલીલ કોઈપણ રીતે સબળ બની શકે તેમ કહી શકાય નહીં. પ્રથમ તો, પ્રતિવાદી નં.૩ હવે આવી દલીલ કરી શકે તે માટે ઘણું મોડું થઈ ગયું છે કે આવી ટિપ્પણીઓ સર્વોચ્ચ અદાલતે તેની પાછળથી અને કોઈ સામગ્રી વિના કરી હતી; અને બીજું, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ગયા અગિયાર વર્ષ દરમિયાન કોઈ પણ સમયે પ્રતિવાદી નં.૩એ આવી ટિપ્પણીઓ કાઢી નાખવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ જવું યોગ્ય માન્યું નહોતું કે તે માટે સાહસ એકત્ર કર્યું નહોતું.

૮૬ ઓમ પ્રકાશ ચૌટાલા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં થયેલા નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉપર ઉલ્લેખ કરાયેલા જેવો જ સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે. આ નિર્ણય પણ મદદરૂપ નથી.

૮૭ વિનોય કુમાર (સુપ્રા) મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જો કોઈ વ્યક્તિ વિવાદિત આદેશથી વ્યક્તિગત રીતે પ્રભાવિત ન થઈ હોય અથવા તેના મૂળભૂત અધિકારોનો ન તો સીધો કે ન તો સારભૂત ભંગ થયો હોય, તો તેવી વ્યક્તિને રિટ અરજી દાખલ કરવા માટે કોઈ લોકસ સ્ટેન્ડાઈ રહેશે નહીં. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે સામાન્ય નિયમનો અપવાદ માત્ર તેવા કેસોમાં જ છે, જ્યાં માંગવામાં આવેલ રિટ હેબિયસ કોર્પસ અથવા ક્વો વોરંટો હોય, અથવા જાહેર હિતમાં અરજી કરવામાં આવી હોય. તે કેસના તથ્યોમાં, અરજી ફગાવી દેવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ નિર્ણય પણ, કોઈપણ રીતે, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ને મદદરૂપ થતો નથી.

૮૮ જો રાજ્ય સરકાર થોડુંક સાવચેત રહી હોત, તો સંભવતઃ વર્તમાન પ્રકારનો વિવાદ સહેલાઈથી ટાળી શકાયો હોત. લોર્ડ ડેનિંગે તેમના ‘ફ્રીડમ અન્ડર ધ લો’ વિષયક હેમ્લિન વ્યાખ્યાનોમાંથી એકમાં અવલોકન કર્યું છે કે સરકાર ક્યારેક એવી બાબતો કરે છે જે તેને કરવી ન જોઈએ; અને એવી બાબતો કરતી નથી જે તેને

કરવી જોઈએ. સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક વગેરે જેવી બાબતોમાં રાજકીય વિચારણાનો કોઈ તત્વ હોવો જોઈએ નહીં. સરકાર માટે એકમાત્ર વિચારણા તે વ્યક્તિની યોગ્યતા હોવી જોઈએ. તે વ્યક્તિ માત્ર સક્ષમ જ ન હોવી જોઈએ, પરંતુ નિર્દોષ ચરિત્ર અને અખંડિતતા ધરાવતો માણસ હોવો જોઈએ. તે એવી વ્યક્તિ હોવી જોઈએ, જે કોઈપણ અનામતભાવ, આદેશો અથવા અન્ય બાંધછોડ વિના સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરી શકે.

૮૯ સરકારી વકીલ સેવાનો તંત્ર અને ન્યાયતંત્ર વચ્ચેના સંબંધો ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલીની અતિમહત્વની આધારશિલા છે. સરકારી વકીલો, જેઓ ફરિયાદો ચલાવવાની જવાબદારી ધરાવે છે અને અદાલતના નિર્ણયો વિરુદ્ધ અપીલ પણ કરી શકે છે, તેઓ નીચલી અદાલતની કાર્યવાહી દરમિયાન ન્યાયાધીશોના સ્વાભાવિક સમકક્ષોમાંના એક છે અને ફોજદારી કાનૂનની પ્રણાલીના વ્યવસ્થાપનના વિશાળ પરિપ્રેક્ષ્યમાં પણ તે જ સ્થાન ધરાવે છે. હાલમાં હાથ ધરાયેલ મુદ્દાનો ન્યાયતંત્ર પર સીધો પ્રભાવ પડે છે. એવું કહેવાય છે કે માણસ તેની સંગત પરથી ઓળખાય છે. રાષ્ટ્ર તેની પાસે રહેલા ન્યાયતંત્ર પરથી ઓળખાય છે. રાષ્ટ્રની કીમત તેના ન્યાયતંત્રથી આંકવામાં આવે છે, જેને રાષ્ટ્રના અંતરાત્માના અંતિમ સંરક્ષક તરીકે જોવામાં આવે છે. અમારું ન્યાયતંત્ર એવું જ છે. ન્યાયતંત્રને કોઈ પણ રીતે કોઈ આંચ ન આવે.

૯૦ મારો અંતિમ નિષ્કર્ષ નીચે મુજબ છે: (૧) “તેમના મત મુજબ સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે યોગ્ય” શબ્દોને માત્ર વિવેકાધીન સત્તાના અર્થમાં સમજવાના નથી, પરંતુ “સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને” શબ્દોના સંદર્ભમાં તે વ્યક્તિઓની યોગ્યતા અને સુસંગતતા એક મહત્વના પાત્રતા માપદંડ અથવા કાનૂની આવશ્યકતાઓમાંની એક તરીકે તપાસવાની વૈધાનિક ફરજ લાદે છે. “મત મુજબ” શબ્દોનો અર્થ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરાયેલ સંપૂર્ણપણે અંગત નિર્ધારણ એવો થતો નથી. એવું કહેવું યોગ્ય નથી કે “મત મુજબ” શબ્દો આ મુદ્દાને સંપૂર્ણપણે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની અંગત ઇચ્છા પર છોડી દે છે અને કાનૂની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા થઈ હોય અથવા નિર્ણય જાહેર હિતમાં ન હોય ત્યારે પણ યોગ્ય પ્રકરણોમાં વડી અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી.

(૨) સરકારી વકીલ “જાહેર હોદ્દો” ધારણ કરે છે. તે “કવો વોરંટો” ના કાર્યક્ષેત્રની અંદર જાહેર હોદ્દો ધારણ કરે છે.

(૩) સંહિતાની કલમ ૨૪ (૭) દ્વારા નિર્ધારિત પાત્રતાના માપદંડો અને સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક સંબંધિત નિયમો ઉપરાંત, અન્ય મહત્વપૂર્ણ પાત્રતાનો માપદંડ એ છે કે આવી વ્યક્તિઓ નિમણૂક માટે “યોગ્ય” હોવી જોઈએ.

(૪) ઉમેદવારના નામની ભલામણ કરતી વખતે સરકારી વકીલની સંસ્થાની સંસ્થાગત અખંડિતતાને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. સરકારી વકીલના પદ પરની નિમણૂક માટે માત્ર ઉમેદવારની પાત્રતાના માપદંડો જ નહીં, પરંતુ ભલામણોની નિર્ણયપ્રક્રિયાને પણ સંતોષવી આવશ્યક છે.

(૫) વર્તમાન રિટ અરજીઓ પર રેસ જુડિકેટના સિદ્ધાંતનો અવરોધ લાગુ પડતો નથી. અગાઉ જાહેર હિતમાં દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજી અરજદારની તરફથી સદભાવનાના અભાવના આધાર પર જ ફગાવી દેવામાં આવી હતી.

(૬) પેનલમાં સમાવિષ્ટ વકીલોની “યોગ્યતા” ની પણ સરકાર દ્વારા, તેમમાંથી એકને સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરતાં પહેલાં, તપાસ કરવામાં આવવી જોઈએ.

(૭) ગુણોનું ફાળવણી અથવા માત્ર ગુણપત્રકને જ “યોગ્યતા” અને “ઉપયુક્તતા” અંગેના અભિપ્રાયની અભિવ્યક્તિ તરીકે ક્યારેય અર્થઘટિત કરી શકાશે નહીં.

(૮) જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમજ જિલ્લા અને સેશન્સ જજે તેમના અનુક્રમે અભિપ્રાયો લખિતમાં વ્યક્ત કરવા ફરજિયાત છે અને આવા અભિપ્રાયોમાં શું વિચારવામાં આવ્યું હતું અને કેવી રીતે વિચારવામાં આવ્યું હતું તે પ્રતિબિંબિત થવું આવશ્યક છે.

(૯) લેખિત અભિપ્રાયમાં એ પણ દર્શાવવું જોઈએ કે તેમના ધ્યાન પર કોઈ પ્રતિકૂળ સામગ્રી આવી હતી કે કેમ અને તેની તપાસ કરીને તેની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી કે નહીં.

(૧૦) નોંધ પરના સામગ્રીને ધ્યાનમાં લેતા, હાલનો કેસ અસરકારક પરામર્શના અભાવનો છે.

૯૧ ઉપરોક્ત કારણોસર, ત્રણેય રિટ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે. તેના અનુસંધાનરૂપે, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૩ ની ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર-સહ-સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક રદ કરવામાં આવે છે. ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર-સહ-સરકારી વકીલના પદ પર નિમણૂક માટે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પાસેથી નવી પેનલ મંગાવવી સરકાર માટે ખુલ્લી રહેશે. જો નવી પેનલ મંગાવવામાં આવે, તો જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ ઉપરોક્ત નોંધાયેલ અવલોકનોના પ્રકાશમાં, કાયદા મુજબ નવી પેનલ તૈયાર કરીને તે સરકારના વિચાર માટે મોકલશે. ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર-સહ-સરકારી વકીલની નવી નિમણૂક કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, સંબંધિત સત્તાધિકારીને નવી નિમણૂક થાય ત્યાં સુધી અંતરિમ વ્યવસ્થા કરવાની છૂટ રહેશે.

૯૨ આ ચુકાદાની એક નકલ સમગ્ર રાજ્યના તમામ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટો અને પ્રિન્સિપલ જિલ્લા ન્યાયાધીશોને આ નોંધ સાથે પરિપત્રિત કરવામાં આવે કે ભવિષ્યમાં થતી બધી નિમણૂકો ઉપરોક્ત અહીં કરાયેલ અવલોકનોને અનુસરીને કરવામાં આવશે. એક નકલ ગાંધીનગર સ્થિત ગુજરાત રાજ્યના કાનૂની વિભાગના પ્રિન્સિપલ સચિવને પણ મોકલવામાં આવે.

૯૩ મુખ્ય બાબતમાં પારિત કરાયેલા આદેશને ધ્યાનમાં લેતા, સંબંધિત ફોજદારી વિવિધ અરજીનો પણ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાળા, ન્યાયમુર્તિ)

વધુ આદેશ આદેશ ઉચ્ચાર્યા પછી, નિયુક્તપક્ષ માટે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પી.આર. ઠક્કર આ આદેશના અમલ પર સ્થગિતી આપવા પ્રાર્થના કરે છે.

ઉપર જે જણાવવામાં આવ્યું છે તેને ધ્યાનમાં લેતા, આ વિનંતી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

(જે.બી.પારડીવાળા, ન્યાયમુર્તિ.)

Translation of this judgement has been provided by M/s Hyperlink E-solutions Pvt.Ltd.

વિષય:- બેસ્ટ બેકરી કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની પ્રતિકૂળ ટિપ્પણીઓના આધારે વડોદરાના જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂકને પડકારતી ક્વો વોરન્ટો રીટ અરજી અંગેનો ચુકાદો.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*
